

„Lex est quod notamus” – Tai, ką patvirtina notaras, tampa įstatymu

LR civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų, yra laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais, turi didesnę įrodomąją galią ir yra vykdytini.

Notariato ištakos Lietuvoje siekia dar XIII amžių ir glaudžiai siejasi su Lietuvos valstybės ištakomis, kai valdant karaliui Mindaugui raštininkų (notarijų) funkcijas atlikdavo vienuoliai. 1775 metais trečiąjį kartą padalinus Lietuvos-Lenkijos Respubliką, tolesnė Lietuvos teisės raida buvo glaudžiai susieta su Rusijos teise. 1866 m. Notariato įstatymu, galiojusiu mūsų šalyje ir po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, buvo įsteigta notaro pareigybė.

Lietuvos Respublikos notariato įstatyme įtvirtinta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, įtvirtinantis neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus bei užtikrinantis šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Lietuvoje veikia laisvasis (privatus) lotyniškojo tipo notariatas, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, galiojusios Lietuvoje iki 1992 metų gruodžio 1 d. Lotyniškojo tipo notariatas, grindžiamas civilinės teisės tradicija, šiandien egzistuoja per 70 pasaulio valstybių, priklausančių Tarptautinei notariato sąjungai, kurios nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 1994 m. vasario 11 d.

Europos Sąjungos notariatų tarybos, atstovaujančios ir vienijančios ES lotyniškojo tipo notariatus, pilnateisiu nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 2004 m. gegužės 1 d., tik Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Notaro veikla Lietuvoje kaip ir viso pasaulio lotyniškojo tipo valstybėse grindžiama nepriklausomumo, nešališkumo, notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimo ir kitais teisiniais principais.

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų darbuotojai:

Gabija Vitkevičiūtė (atstovė viešiesiems ryšiams)

Eglė Čaplinskienė (konsultantė - teisininkė)
Justas Čiomasas (teisininkas)
Daiva Dumčiuvienė (patarėja civilinės teisės klausimais)
Laura Gumuliauskienė (patarėja teisės ir tarptautinių santykių klausimais)
Vaidota Majūtė (konsultantė - teisininkė)
Sandra Ražanaitė (konsultantė - teisininkė)

Egidija Tiesnesienė (valdytoja)
Laima Mikiparavičienė (konsultantė)
Dangyra Bružienė (specialistė)
Dalia Jūrevičienė (sekretorė)
Dalia Remeikytė (specialistė – archyvarė)
Irena Zacharevičienė (buhalterė)

Taip pat:

Daiva Lukaševičiūtė (Lietuvos notarų rūmų prezidentė, notarė)
Marius Stračkaitis (Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas, notaras)
Antanas Grumuldis (Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys, notaras)
Romutė Sipavičienė (Vilniaus 30-ojo notaro biuro notarė)
Lina Madeikytė (Vilniaus 32-ojo notaro biuro asesorė)
Vytautas Gaivenis (Knygos „Nuo raštininko iki notaro“ autorius)
Edita Birulienė (kalbos redaktorė)

Nuotraukos:

Aidos Kundrotaitės
Artūro Pučėtos
Gabijos Vitkevičiūtės

ISSN 1822-8127

Olimpiečių g. 4
Vilnius

El. paštas: rumai@notarai.lt

www.notarai.lt

© 2007 Lietuvos notarų rūmai
© 2007 Notarų herbo autorius Arvydas Každailis

TURINYS

Prezidentės Daivos Lukaševičiūtės 15-os metų jubiliejaus sveikinimo kalba	5
Vytauto Gaivenio knygos „Nuo raštininko iki notaro“ ištrauka	7
Lina Madeikytė „Notariato rūšys“	10
STRAIPSNIAI	
Kas yra tikrasis notaro paslaugos įkainis? LAURA GUMULIAUSKIENĖ IR DAIVA DUMČIUVIENĖ	20
Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai ANTANAS GRUMULDIS	38
Testamentas - ar visada aišku ir nedviprasmiška? ROMUTĖ SIPAVIČIENĖ	45
Vedybų sutartys notarinėje praktikoje EGLĖ ČAPLINSKIENĖ	50
Jūriniai protestai MARIUS STRAČKAITIS	54
Įgaliojimai notaro darbe: praktiniai klausimai VAIDOTA MAJŪTĖ	62
Profesija mediatorius - nežinoma Lietuvoje, populiari Europoje DAIVA DUMČIUVIENĖ	66
KONSULTACIJOS	70
NAUJIENOS	
Europos Sąjungos notariatų taryba (CNUE) Tarptautinė notariato sąjunga (UINL) LAURA GUMULIAUSKIENĖ	78
AKIMIRKOS	
Pasaulinis notarų kongresas Madride (Ispanija)	80
„Raganų ir burtininkų puota“ Klaipėdoje	82

Daiva Lukaševičiūtė

Lietuvos notarų rūmų prezidentė

Žmogus su plunksna visais laikais ir visuose pasaulio kraštuose buvo šalia tų, kuriuos gerbia.

Keičiantis šimtmečiams, žmogus su plunksna buvo vadinamas įvairiai: „išsimokslinęs“, „svieto matęs“, „pažinęs raides“, „šviesuolis“. Vėliau, vis labiau ryškėjant oficialioms hierarchijoms ir miesteliams pamažu virstant miestais, juos vadindavo tais, kurie „sėdi aukščiau, mato ir mąsto plačiau“, o bėgant laikui pakrikštijo „raštininkais“.

Sutikę raštininką, vyrai pakeldavo kepurę, moterys tyliai nuleisdavo akis ir pagarbiai - galvas. Taip buvo šimtus metų. Tik pastaraisiais dešimtmečiais, regis, viskas susipainiojo ir staiga nebežinome, prieš ką iš tikrųjų verta pakelti kepurę.

XXI amžius, kuriame mums visiems teko gimti ir gyventi, nebus vadinamas žmogaus kūno ir sielos harmonijos amžiumi, kaip Renesansas. Nepasakytum, kad tai vien prabangos ir linksmybių era, kaip Barokas. Nors siekiame tobulėti visą gyvenimą, dabartinis žinių ir intelekto kultas nebėra toks idealistinis kaip Švietimo ar Klasicizmo epochose.

Ateitis visus mus pakrikštys protu nesuvokiamų technologijų kūrėjais ir pašėlusio tempo nebesuvaldančiais individualais. Mes esame karta, kurios gyvenimus pakeitė internetas – atverdamas visus pasaulius ir atskirdamas... mus vienus nuo kitų. Neįtikėtina, bet mūsų amžiaus žmonės nebespėja auginti savo vaikų, biuruose atsitvėrė stiklo sienomis, nebeįsprendžia net minučių bendrauti iš širdies, vakarieniaudami žvakių šviesoje žvalgosi mobilaus ir yra visiškai pamiršę, kaip laiškas rašomas ranka.

Plunksnakočius šiame mūsų amžiuje pakeitė mygtukai. O ar kada kas pakeis Teisės žmogų?

Tačiau, jei pažvelgtume giedriau, sutiktume: net šiais pakrikusių vertybių laikais Notaras yra minimas su žodžiais „Valstybė“, „Įstatymas“, „Moralė“ ir „Tiesa“, žmonės vis dar kreipiasi Notaro pagalbos. Jeigu mums ne už dyką dovanojama nepriekaištinga reputacija ir mes ja pelnytai didžiuojamės, jei iki šiol sulaukiame dėkingumo už savo darbą, gal žmogus su plunksna tebėra toks pat svarbus, kaip ir buvo šimtus metų?

Didžiausia mano pagarba tiems, kurie Lietuvos notariatui atidavėte daugybę metų.

Drąsinu ir skatinu tuos, kurie dar tik įkėlėte kojas - tik pirmyn!

Iš visos širdies dėkoju tiems, kurie Notarams niūrią dieną ištiesia ranką, pakiša petį.

Gražiausi linkėjimai 15-ojo Laisvojo Lotyniškojo Notariato Jubiliejaus proga.

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

Nuo
RAŠTININKO

iki
NOTARO

R. PAKNIO LEIDYKLA

Vytautas Gaivenis

Knygos „Nuo raštininko iki notaro“ autorius
Ilgametis Lietuvos notarų rūmų konsultantas

NUO RAŠTININKO IKI NOTARO

Ištrauka iš knygos „Nuo raštininko iki notaro“
Romualdo Paknio leidykla, 2007

Lietuvos notariato kelias

Homo sapiens, protingąjį žmogų, atsiradusį prieš 140–280 tūkst. metų, ir *homo scribens*, rašantįjį žmogų, skiria milžiniška laiko atkarpa. Pirmuosius žingsnius rašto link žmogus žengė prieš 20–30 tūkst. metų¹, kai susiklostė ankstyviausias – vaizdinis (piktografinis) raštas. Rašto ir raštininkų atsiradimas buvo lemtingas įvykis civilizacijos istorijoje. O atsiradus privačiai nuosavybei raštininko vaidmuo pasidarė itin svarbus: savininkui ir jo įpėdiniams buvo reikalingi dokumentai – nuosavybės aktai, turintys viešąją reikšmę. Ilgainiui tokių raštų kūrėjai tapo pirmaisiais mums žinomais notariais.

Dėl lemtingų istorinių priežasčių – agresijos iš Rytų ir Vakarų – krikščionybė ir raštas į Lietuvą atėjo pavėluotai. Tačiau atsilikimas buvo greitai pašalintas ir jau XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raštinių kultūra niekuo nenusileido kitų Europos šalių raštinėms. Žinome tik keletą LDK raštininkų, – notarų pirmtakų – vardus, tačiau išlikti nemaža jų parašytų dokumentų. Notaro institutas viešajame gyvenime atsirado 1566-aisiais, kai buvo patvirtintas II Lietuvos Statutas, panaikinęs disponavimo žeme apribojimus ir įteisinęs žemės (civilinio) teismo institutą². Notaro pareigas atliko

šio teismo raštininkai. Taigi ši data gali būti laikoma Lietuvos notariato pradžia.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS NOTARIATO KŪRIMASIS

Pirmasis materialinės teisės šaltinis atkurtoje Lietuvos valstybėje buvo Rusijos imperijos civilinis kodeksas, įsigaliojęs 1840 m. panaikinus II Lietuvos Statutą. Į Lietuvoje veikusias civilinės teisės sistemas įėjo ir notariato nuostatai³. Jų buvo laikomasi iki sovietų okupacijos, tiesa, kiek pakeitus ir suderinus su Lietuvos įstatymais.

Nepriklausomos Lietuvos notarų kontoros pradėtos steigti 1919 m., remiantis Laikinojo Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymu, paskelbtu 1919 m. sausio 16 d. Pagal tą įstatymą notarinės kontoros buvo steigiamos tose vietose, „kur teisingumo ministras ras reikalo“⁴. 1919 m. lapkričio 14 d. Teisingumo ministerijos etatuose nurodyti 32 notariai, 1923 m. gruodžio 14 d. – 26 notariai. Trūkstant etatinių notarų, 1929 m. rugsėjo 4 d. Ministrų kabinetas nutarė leisti Teisingumo ministerijai juos laisvai samdyti: Kauno teismo apygardai – 7, Šiaulių – 4,

¹ Levas Vladimirovas, Knygos istorija, V., 1979, p. 20

² Žemės raštininko institucija (notarius terrestris generalis) atsirado 1332 m. Lenkijoje, Krokuvos vaivadijoje. Žr. Dorota Malec, Krzysztof Skupieński, Notariat polski: historia i współczesność, 2006, p. 23

³ Положение о нотариальной части, т. 1, д. 1

⁴ LVŽ, 1919 01 16, Nr. 2–3, p. 5

Marijampolės – 2. 1934 m. liepos 7 d. Ministrų kabinetas nustatė tokį notarų kontorų skaičių: Kauno apygardos teismui – 18, Šiaulių – 11, Panevėžio – 9, Marijampolės – 10 (iš viso 48).

Tvirtinti aktus pradėta 1920 m. pradžioje, paskelbus 1919 m. gruodžio 19 d. Papildomąjį Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymą. Notaras tvirtino sutartis, įgaliojimus, testamentus, dokumentų nuorašus ir vertimus, liudijo parašų tikrumą, įteikdavo įvairius asmenų pareiškimus kitiems asmenims, protestavo vekselius ir atliko kitus įstatymų numatytus notarinius veiksmus. Nesant notaro, dokumentus paliudydavo apylinkės teisėjas, kuriam notaro funkcijas pavesdavo teisingumo ministras įsakymu.

Notarai gaudavo algą ir 25 proc. iš gautų mokesčių už suteiktas juridines paslaugas. 1922 m. rugpjūčio 16 d. Ministrų kabineto patvirtintuose įkainiuose už notaro darbą mokesčiai sumažinti iki 10 proc. Notarų iškvietimas arba patarnavimų suteikimas nedarbo valandomis klientams kainavo dvigubai. Kontoros nuomos, atlyginimų raštininkams, kanceliariiniams reikmenims išlaidas apmokėdavo patys notarai. Visas įmokas notarai privalėjo surašyti pajamų knygoje ir kas mėnesį atsiskaityti Teisingumo ministerijai, o nuo 1936 m. sausio 1 d. – kasmet Valstybės kontrolieriaus įstaigai. 1932 m. gruodžio 1 d. įsigaliojęs Notariato įstatymo pakeitimas notarų prilygino valstybės tarnautojams be algos, bet padidino patarnavimų mokesčius.

1919 m. sausio 11 d. teisingumo ministro instrukcijoje notarams nurodyta vesti aktų, protestų, paliudijimų, patikrintų skolos pasižadėjimų ir sutarčių rejestrą, abėcėlinę šių dokumentų rodyklę, pavestų saugoti dokumentų sąrašą, abėcėlinius bankrutavusių asmenų ir nepilnamečių, kuriems pripažinta globa ir atimta teisė valdyti turta, sąrašus. Visi aktai, surašyti ant atskirų lapų, buvo segami į vieną knygą chronologine tvarka. Einamųjų metų aktų knygos buvo saugomos metus, po to pristatomos patikrinti ir saugoti vyresniojo notaro įstaigai Kaune (Kauno, Panevėžio ir Šiaulių apy-

gardų notarai) arba Marijampolės apygardos teismo hipotekos sekretoriui, turėjusiam vyresniojo notaro teises (Marijampolės apygardos notarai).

Notarus skirdavo ir atleisdavo teisingumo ministras. Kandidatai turėjo būti baigę aukštąjį mokslą ir išlaikyti egzaminą apygardos teisme. Notarus prižiūrėjo apygardų teismai, kuriems galėjo būti skundžiami jų veiksmai.

TARPUKARIO NOTARIATO TEISINIS PAGRINDAS

Nuo 1932 m. gruodžio 1 d. pagal pakeistą Notariato įstatymą⁵ notarai ir toliau buvo laikomi valstybės tarnautojais, tačiau jų atlyginimą sudarė iš klientų gautas nustatytas mokestis už darbą. Notarai mokėjo į pensijų fondą pagal valstybės tarnautojų atlygimo įstatymo 11A priedo VII kategoriją. Notarus skirdavo ir atleisdavo teisingumo ministras, jų veiklą prižiūrėjo apygardos teismas. Notarų kontorų skaičių nustatė Ministrų kabinetas, o kontorų vietą – teisingumo ministras. Norintys tapti notarais turėjo išlaikyti egzaminus, kuriuose buvo tikrinamas įstatymų išmanymas, mokėjimas surašyti notarinius aktus. Egzaminų komisiją sudarė apygardos teismo pirmininkas, prokuroras ir vyresnysis notaras.

Vyresniusius notarų taip pat skyrė ir atleido teisingumo ministras. Jie privalėjo turėti teisininko diplomą ir buvo prilyginami apygardos teismo nariams. Etatinius darbuotojus (vyresniojo notaro padėjėjus, raštininkus ir kt.), vyresniajam notarui pristačius, skyrė ir atleido apygardos teismo pirmininkas, o laisvai samdomus – vyresnysis notaras, apie tai pranešęs teismo pirmininkui.

Vyresnysis notaras tvirtino notarų sudarytus nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo, pasidalijimo, atidalijimo, išskyrimo, dovanojimo, įkeitimo, nuomos sutartis ir aktus. Šie dokumentai turėjo būti pristatomi vyresniajam notarui per metus po jų įrašymo knygoje. Netvirtinami aktai (kaimų išskirstymo į vienkiemius planai, Žemės reformos valdybos sudaryti žemės perleidimo aktai, teismų

⁵ Vyriausybės žinios, 1932 11 19, Nr. 399

sprendimai dėl nuosavybės teisių pripažinimo, siaurinio, įkeitimo teisių perleidimo aktai ir pan.) būdavo įtraukiami į pripažinimo rejestrus. Įstaigos išduodavo interesantams pažymas apie nekilnojamojo turto sudėtį, priklausomybę ir kt., ištraukas iš pripažinimo rejestrų, įvairių dokumentų, esančių notariniam archyve, nuorašus. Kredito įstaigos turėjo teisę gauti įkeitimų liudijimus. Vyresnieji notariai tvarkydavo žmonių, kuriems teismas apribojo veiksnumą, sąrašą.

Tarpukario Lietuvoje notariai atlikdavo šiuos notarius veiksmus: 1) surašydavo įvairius aktus; 2) išduodavo išrašus iš aktų knygų ir aktų nuorašus; 3) paliudydavo pareiškiamą tvarka jiems pateiktus aktus, protestus, nuorašų ir parašų tikrumą, laiką, kada pateiktas dokumentas, kad asmuo yra gyvas, vienos šalies antrai paaiškinimus, pareiškimus, įgaliojimus, paskolos pasižadėjimus, nekilnojamojo turto nuomos sutartis, samdos ir saugos sutartis, taikos sutartis ir prašymus, taip pat trečiųjų užrašus; 4) priimdavo saugoti asmenų pateiktus dokumentus; 5) sudarydavo įpėdinių turto pasidalijimo projektus.

Notariato įstatymo 208 str. numatė aukštus notarų atlyginimo įkainius. Pavyzdžiui, už testamentų projekto surašymą buvo imama 35 Lt notaro naudai, už pirkimo ir pardavimo, įkeitimo, paskolos, turto pasidalijimo, dovanų aktų, nuomos, samdos, vykdymo, taikos ir kitokių aktų surašymą buvo imama: 1) jei sandoris iki 1000 Lt vertės – 30 Lt; 2) jei 1000–10 000 Lt – už kiekvieną viršijantį tūkstantį daugiau nei 1000 Lt po 3 Lt; 3) nuo 10 000 Lt – už kiekvieną viršijantį tūkstantį po 2 Lt. Už neįvertintos sumos sutarties projekto surašymą buvo imama kaip už 5000 Lt aktą. Už notaro darbą ne notaro kontoroje buvo imamas dvigubas mokeskis.

Skundus dėl notarų veiksmų buvo galima paduoti per skundžiamąjį notarą apygardos teismui per 2 savaites nuo skundžiamojo veiksmo atlikimo dienos.

Laikinojo Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymas reikalavo aktus rašyti lietuvių kalba, bet notariai,

be lietuvių kalbos, turėjo mokėti dar vieną vietos kalbą. Aktuose ir kituose dokumentuose sandorio dalyviai galėjo pasirašyti kaip tinkami, bet jei parašas notarui neįskaitomas, tai pasirašiusysis prilyginamas nemokančiam rašyti.

Įsigaliojus Hipotekos įstatymui, sutartys hipotekinėms teisėms įgyti (nuosavybės teisėms, daiktinėms teisėms svetimame turte, įkeitimo teisei) turėjo būti sudaromos vietos hipotekos įstaigoje arba pas notarą. Pas notarą sudarytų sutarčių išrašai privalėjo būti pristatyti hipotekos įstaigai.

Vytautas Nekrošius knygoje „Notariato teisė“ rašo, jog „apibendrinant tarpukario Lietuvoje veikusio notariato statusą, reikia pasakyti, kad nors notariai ir buvo laikomi valdininkais, tačiau jau matomos lotyniškojo notariato užuomazgos (asmeninė turtinė atsakomybė už savo veiksmais klientui padarytą žalą, algos iš valstybės negavimas)“⁶.

⁶ Vytautas Nekrošius, *Notariato teisė*, Kaunas, 1997, p. 27

Lina Madeikytė

Vilniaus 32-ojo notarų biuro asesorė

NOTARIATO RŪŠYS

NOTARIATO RŪŠIŲ PROBLEMATIKA

Notariato rūšies sąvoka suponuoja specifinę notariato organizavimo tvarką. Teisinėje literatūroje išskiriamos trys pagrindinės notariato rūšys, arba notariato organizavimo sistemos: anglosaksų, valstybinis ir lotynų [1; 29]. Įstatymų leidėjas laisvai renkasi notariato formą, nustatydamas notarų teisinį statusą. Šį pasirinkimą lemia teisinės valstybės tradicijos, valstybės režimas, visuomeninių santykių išsivystymo lygis, civilinės apyvartos apimtys bei kitos objektyvios aplinkybės. Savo ruožtu notariato rūšis turi įtakos notarinių veiksmų atlikimo kokybei ir operatyvumui, jų sąnaudoms valstybei ir notarinių veiksmų dalyviams, notarinio patvirtinimo teisei reikšmei ir kitoms svarbioms aplinkybėms.

Norėčiau atskleisti esminius notariato rūšių skirtumus. Konkretios valstybės notariato priskyrimą vienai ar kitai sistemai lemia jos teisinėje sistemoje įtvirtintos aplinkybės, būtent notariato santykis su valstybe, notarų funkcijos ir notariškai patvirtinto

dokumento galia bei notarų atsakomybė už notarinių veiksmų atlikimą.

Todėl naudodamasi lyginamosios analizės metodu notarų statuso teisinį reguliavimą skirtingoms notariato sistemoms priskiriamose valstybėse pateiksiu būtent šiais aspektais. Didžiausią dėmesį skirsiu lotyniškojo ir anglosaksiškojo notariato sistemų lyginimui, mat valstybinis notaras šiandienos demokratinėse valstybėse nėra populiarus: kone visos Europos valstybės dalyvauja Tarptautinėje lotyniškojo notariato sąjungoje.

Notaro statuso skirtumai gali lemti netinkamą jo įgaliojimų suvokimą: pervertinimą ar neįvertinimą. Antai anglosaksiški JAV notariatai turi kur kas menkesnius įgaliojimus nei lotyniškieji Meksikos, todėl neretai pasitaiko apgaulės atvejų, kai pirmieji imasi teikti „imigravimo paslaugas valstybės vardu“, o iš lotyniškojo notariato valstybių kilę asmenys nesuvokia, jog anglosaksiškasis notaras šioje srityje veikia peržengdamas savo kompetenciją. Paprastai anglosaksiškojo notariato valstybėse notaro

dalyvavimas sudarant sandorius nebūtinai, todėl svarbu yra ir tai, kad šių valstybių verslo subjektai įvertintų notaro dalyvavimo svarbą sudarant tam tikras sutartis su tarptautiniu elementu. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, galima drąsiai tvirtinti, kad notariato rūšių analizė nėra tik teorinė smegenų mankšta, ji būtina ir naudinga praktikai.

NOTARIATO RŪŠIES SĄVOKA, PAGRINDINĖS NOTARIATO RŪŠYS IR VALSTYBĖS NOTARIATO PRISKYRIMO VIENAI IŠ JŲ KRITERIJAI

Notariato rūšies, arba sistemos, sąvoką turėčiau formuluoti atsižvelgdama į tai, kokios aplinkybės lemia notariato priskyrimą vienai ar kitai rūšiai, todėl notariato rūšį reikėtų apibrėžti kaip nacionalinio notariato organizavimo būdą, pasirinktą atsižvelgiant į teisines valstybės tradicijas bei visuomeninių santykių išsivystymo lygį ir apibūdinamą per notaro santykį su valstybe, jo atsakomybę už notarinių veiksmų atlikimą, taip pat notaro funkcijų apimtį.

Prieš detalai analizuodama notaro statuso skirtumus atskirose sistemose, norėčiau paminėti bent esminius skiriamuosius kiekvienos iš jų požymius.

Anglosaksų notariatui būdingos funkcijos iš esmės skiriasi nuo tų, kurios pavestos notarams valstybinio ar lotyniškojo notariato sistemoje. Įgaliojimus veikti šis notaras gauna ne iš valstybinių teisėsaušugos institucijų, o iš vietos savivaldos organų [1; 29], todėl jo negalime laikyti valstybės patikėtiniu. Pažymėtina, kad anglosaksų notaras nebūtinai privalo turėti teisinį išsilavinimą, jam pakanka visuomenės pasitikėjimo [6;465]. Anglosaksiškoji notariato sistema gyvuoja keturiasdešimt devyniose iš penkiasdešimt vienos JAV valstijų, Anglijoje, Velse, Naujojoje Zelandijoje bei kitose bendrosios teisės sistemos šalyse. Jos paprastai nepripažįsta oficialaus rašytinio įrodymo prioritetinės galios [1; 29], todėl notariškai patvirtintas dokumentas čia turi kur kas menkesnę reikšmę.

Valstybinis notaras – valstybės tarnautojas [1; 29], vykdamas valstybinio pobūdžio funkcijas, nustatyta tvarka valstybinės valdžios paskirtas eiti šias pareigas, dirbantis valstybiniame notarų biure ir

gaunantis atlyginimą iš valstybės biudžeto. Įmokos už jo atliktus notarinius veiksmus patenka į valstybės biudžetą, o valstybė yra atsakinga už tokio notaro atliktų notarinių veiksmų kokybę [1; 29].

Lotyniškasis notaras taip pat realizuoja viešo pobūdžio funkcijas, tačiau veikia ne kaip valstybės tarnautojas, o kaip privatus asmuo, besinaudojantis valstybės pasitikėjimu [6; 440-445]. Pažymėtina, kad jis yra asmeniškai atsakingas už atliktus notarinius veiksmus [1; 32]. Teigiama, kad ši notariato rūšis turi daugiausiai pranašumų ir šiandien yra vyraujanti notariato organizavimo forma.

Lotyniškasis notaras, priklausomai nuo nacionalinio įstatymų leidėjo pasirinkimo, gali verstis vien notarine praktika (kaip yra šiandieninėje Lietuvoje, Lenkijoje, Austrijoje) arba greta notarinės praktikos dirbti ir advokatūros srityje (kaip dabartinėje Vokietijoje, Meksikoje). Pirmu atveju notariato sistema apibūdinama kaip „tik notaro“ sistema, antru atveju – kaip „notaro–advokato“ sistema [1; 32].

NOTARO IR VALSTYBĖS RYŠYS

Notaro ir valstybės ryšys visų pirma pasireiškia per bendrąjį notaro statusą, įgaliojimų atlikti notarinius veiksmus suteikimo tvarką, notaro ir valstybės fiskalinius santykius. Vertinant šiais aspektais, **valstybinio** notariato šalyse notaro ir valstybės ryšys yra glaudžiausias. Visų pirma valstybinis notaras įgyvendina reikšmingas valstybinio pobūdžio funkcijas, būdamas valstybės tarnautoju, valdininku. Tiesioginis tokio notaro pavaldumas gali būti įvairus. Antai porevoliucinėje XX amžiaus pradžios Rusijoje notarai veikė prie vietos tarybų ir tik vėliau imta steigti specialias notarines kontorąs [5; 26–27]. Tačiau valstybinis notaras visuomet turi valstybės tarnautojo statusą. Valstybė steigia valstybines notarų kontorąs, finansuoja jų veiklą, moka notarams atlyginimus, o pajamos už notarinių veiksmų atlikimą patenka į valstybės biudžetą.

Tokį reguliavimą, kaip rodo XX amžiaus Europos patirtis, pasirenka nedemokratiniai kontinentinių valstybių režimai. Pavyzdžiui, po revoliucijos Rusijoje sovietų valdžia sunaikino egzistavusią notariato sistemą, turėjusią lotyniškojo notariato

požymių, ir ėmė organizuoti „liaudies“ notariatą pagal klasikinius valstybinio notariato principus [5; 25]. Ta pati sistema buvo įdiegta ir sovietinėje Lietuvoje [1; 27]. Analogiškai pasielgta buvo ir po 1953 m. perversmo Venesueloje M.P.Chimenesui įvedus diktatūrą [6;451]. Valstybinio notariato poreikį autoritarinio režimo sąlygomis lemia valstybės siekis per sau pavaldžius asmenis kontroliuoti privatinius teisinius santykius. Lotyniškasis notaras socialistinio pobūdžio režimuose netinka ne tik dėl nepriklausomumo, bet ir dėl „kapitalistinio pobūdžio“ santykių su notarinių paslaugų gavėju [5; 28].

Lotyniškasis notaras, kaip jau minėta, turi įgaliojimus, savo apimtimi panašius į valstybinio. Jis vykdo privatinį teisinių santykių teisėtumo užtikrinimo funkciją nebūdamas valstybės tarnautoju. Lotyniškasis notaras pats organizuoja savo kontoros veiklą, dirba savo sąskaita ir savo rizika [13]. Veikdamas kaip privatus asmuo, jis naudojami višumenės pasitikėjimu (*publica fides*).

Lotyniškasis notaras su valstybe nėra susijęs glaudžiais finansiniais ryšiais: viena vertus, valstybė neapmoka jam už darbą, antra vertus, atlyginimą už notarinių veiksmų atlikimą, išskyrus mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus valstybei, notaras pasilieka sau. Toks reguliavimas sudaro pagrindą savarankiškai civilinei lotyniškojo notaro atsakomybei.

Anglosaksiškasis notaras vykdo kur kas mažiau reikšmingas, ne valstybinio pobūdžio funkcijas. Teoretikų vertinimu, jos labiau panašios į administracines nei į teisėtumo užtikrinimo. Nors jis veikia kaip privatus asmuo, *publica fides*, teigiama, neturi. Veikdamas kaip laisvosios profesijos atstovas, jis negauna finansavimo iš valstybės biudžeto, jo fiskaliniai santykiai su valstybe yra panašūs į lotyniškojo notaro [6; 442–447].

Valstybė, pasirinkusi lotyniškojo ar valstybinio notariato sistemą, kontroliuoja notarų skaičių. Tačiau pirmu atveju tuo siekiama užtikrinti pragyvenimo šaltinį notarui [13], o antru – sureguliuoti valstybės tarnautojų skaičių, suderinti jį su valstybės fiskaliniais interesais. Tuo tarpu anglosaksiškojo

notariato šalyse notaro profesija yra laisvai pasirenkama; notarų yra kone tiek, kiek yra norinčių jais būti. Antai Jungtinėse Amerikos Valstijose notarų skaičius viršija bendrą gydytojų, teisininkų ir buhalterių skaičių [11].

Nuo notariato formos priklauso ir kandidatams į notarų keliami reikalavimai, išskyrus nepriekaištingą reputaciją. Lotyniškojo ir valstybinio notariato šalyse paprastai reikalaujama, kad notaras būtų susijęs su valstybe pilietybės saitais. Tuo tarpu tik trylika JAV valstijų, kurioms būdingas anglosaksiškasis notariatas, kelia notarui tokį reikalavimą [6; 470].

Lotyniškasis notaras visuomet privalo būti įgijęs teisinį išsilavinimą. Be to, prieš pradėdamas dirbti kaip notaras, jis privalo atlikti notarinę praktiką. Šiandieniniam Rusijos notarui, dirbančiam valstybinėje notarų kontoroje, keliami analogiški reikalavimai [12; 2 str.]. Tačiau grynasis valstybinis notaras toli gražu ne visuomet privalėjo būti toks kvalifikuotas. Iki reformos Lietuvoje, kaip ir kitoje sovietinėse valstybėse, norinčiam tapti notarų buvo keliami alternatyvūs reikalavimai: teisinis išsilavinimas arba teisinė praktika [3; 5 str.1d.]. Tuo tarpu anglosaksiškasis notaras (su sąlyga, kad jis verčiasi tik notarine praktika, neadvokatauja) neprivalo būti nei kvalifikuotas teisininkas, nei įgijęs praktinės notarinių veiksmų atlikimo patirties. Tiesa, kai kuriose JAV valstijose ketinantis tapti notarų asmuo privalo išlaikyti egzaminą iš pagrindinių teisės bei verslo terminų ir notaro veiklą reglamentuojančių teisės aktų [6;472]. Minimali notaro amžiaus riba JAV – 18 metų [6; 475]. Vadinasi, notaru čia gali būti koledžo studentas, neįgijęs nuo dvidešimt vienerių metų amžiaus suteikiamos teisės pirkti alkoholio ar tabako gaminius ar patekti į pasilinksminimo įstaigas. Žvelgiant iš lotyniškojo notariato perspektyvos, tai skamba neįtikėtina, bet prieš kritikuodami tokį reguliavimą vėl turime prisiminti kur kas menkesnius anglosaksiškojo notaro įgaliojimus, mažesnę notariškai patvirtinto dokumento reikšmę. Taip pat neturime pamiršti, kad Anglijos notariatai-skriveneriai, veikiantys tarptautinės privatinės teisės sferoje, privalo būti pakankamai kvalifikuoti: ne tik gerai išmanyti Anglijos privatinę teisę, bet ir būti susipažinę su bent vienos

užsienio valstybės teise ir mokėti bent vieną užsienio kalbą.

Įgaliojimų eiti pareigas perdavimo notarui tvarka lotyniškojo ir valstybinio notariato sistemose yra labai panaši. Notaras juos gauna iš valstybinės, paprastai vykdomosios valdžios [6; 464]. Antai pagal LR notariato įstatymo 6–1 straipsnį, notaro skyrimas įforminamas teisingumo ministro aktu. Toks pat reguliavimas buvo įtvirtintas ir LR valstybinio notariato įstatyme [3; 5 str. 2 d.] Tuo tarpu anglosaksiškasis notaras įgaliojimus gauna iš vietos valdžios. Pavyzdžiui, JAV notarus skiria gubernatoriai, teisėjai ar net teismo klerkai [18].

NOTARO FUNKCIJOS IR NOTARŲ INSTITUTO NEVIENALYTIŠKUMAS

Notarui pavestos funkcijos pamažu plėtėsi atsirandant naujiems teisiniams santykiams, dėl aktualumo reikalavusiems notaro dalyvavimo. Taigi notaro funkcijas lemia visuomeninių santykių išsivystymo lygis. Tačiau negalime neigti notaro funkcijų apimties ir notariato rūšies tarpusavio priklausomybės. Šį ryšį atskleisime analizuodami notarų įgaliojimus skirtingose valstybėse ir skirtingais laikotarpiais.

Notaro dalyvavimas sudarant sandorius

Lotyniškojo notaro dalyvavimas sudarant sandorius yra nevienalytis imperatyvumo ir dalyvavimo apimties požiūriu. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinės materialinės teisės nuostatomis, sudarant tam tikrų rūšių sandorius, notaro dalyvavimas yra privalomas, o kitų – fakultatyvus. Pažymėtina ir tai, kad lotyniškas notaras gali dalyvauti sudarant sandorį dvejopai: t.y. vienu atveju jis pats rengia sandorio projektą, kitu – tvirtina šalių parengtą sandorio projektą. Tačiau, vadovaujantis doktrina, nepriklausomai nuo dalyvavimo privalomumo ir apimties lotyniškas notaras turi šias pareigas:

1. Įsitikinti, kad abi šalys yra susipažinusios su dokumento turiniu ir jį suvokia;
2. Įsitikinti, kad abi sandorio šalys suvokia iš sandorio kylančias teises pasekmes ir galimą riziką;
3. Įsitikinti, kad sandorio turinys ir jo sudarymo procedūra atitinka įstatymų reikalavimus;

4. Įsitikinti, kad sandorį pasirašė būtent tie asmenys, kurie jame minimi [4; 12–13 ir 22–23].

Net ir tuo atveju, kai sandorio šalys pačios rengia projektą ir kreipiasi į notarą prašydamos jį patvirtinti, notaras privalo tikrinti sandorio turinį. Be to, jam yra suteikta teisė atsisakyti tvirtinti sandorį [4; 12–13]. Todėl lotyniškas notaras neretai vertinamas kaip ypač svarbų vaidmenį visuomeniniame gyvenime turinti institucija [1;13]. Pabrėžiant lotyniškojo notaro funkcijų specifiką, akcentuojamas ne tik jo kaip bešališko abiejų sandorio šalių patarėjo teisės klausimais, besirūpinančio, kad sandoris nebūtų palankus tik vienai iš šalių ir būtų apsaugoti ekonomiškai ir teisiškai silpnesnės šalies interesai [7], vaidmuo. Taip pat pabrėžiama, kad jis turi pareigą sandorio, o ne jo šalių atžvilgiu, ir ši pareiga leidžia notarui spręsti sandorio teisėtumo klausimą nesant ginčo [6;402]. Taigi lotyniškojo notaro įgaliojimai dalyvauti sudarant sandorius leidžia kalbėti apie teisminę notaro funkciją, jo skirtą apsaugoti teisėtumą.

Iki notariato reformos galiojęs LR **valstybinio** notariato įstatymo 8 straipsnis notarą taip pat įpareigojo „padėti [asmenims] įgyvendinti teises ir ginti teisėtus interesus, aiškinti jiems teises ir pareigas, įspėti apie atliekamų notarinių veiksmų pasekmes, kad juridinių veiksmų stoka ar kitos panašios aplinkybės nebūtų panaudotos jos nenaudai“. Tačiau dėl kvalifikacijos trūkumo ir didelio darbo krūvio, manytina, tokio notaro veikla negalėjo užtikrinti reikiamos notariškai tvirtinamo dokumento kokybės. Juo labiau kad notaras asmeniškai nebuvo atsakingas už atliekamų notarinių veiksmų kokybę. Taigi įstatymo 1 straipsnyje įtvirtinti tikslai saugoti asmenų teises ir teisėtus interesus, stiprinti teisėtumą ir teisėtumą, užkirsti kelią teisės pažeidimams likdavo deklaratyvaus pobūdžio nuostatomis. Be to, valstybinio notaro faktinė funkcijų apimtis buvo siauresnė nei lotyniškojo dar ir dėl menkesnės civilinės apyvartos, mat neegzistavo privatinė žemės nuosavybė, o vertimasis komercine veikla Baudžiamajame kodekse buvo įtvirtintas kaip nusikaltimas.

Koks yra **anglosaksiškojo** notaro dalyvavimo sudarant sandorius laipsnis? Pirma, anglosaksiškojo

notariato valstybių teisė paprastai nereikalauja notaro patvirtinimo nė vienam nacionalinių subjektų sudaromam sandoriui [14 ir 7]. Antra, pavyzdžiui Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdinis notariato įstatymas¹ (*toliau* – MNA) neįtvirtina notaro dalyvavimo sudarant sandorius ar juos tvirtinant kaip atskiros notaro veiklos sferos. Paprastai anglosaksiškasis notaras yra eliminuojamas iš dalyvavimo sudarant sandorius ar juos tvirtinant. Antai Dakotos valstijos teisė įpareigoja notarą užtikrinti, kad asmuo, pasirašantis vieną ar kitą dokumentą, neprisiima jokių išpareigojimų [10].

MNA tiesiog įtvirtinti alternatyvūs notariniai veiksmai, susiję su parašo dokumente patvirtinimu. Pati paprasčiausia ir dažniausiai naudojama parašo tvirtinimo forma – *signature witnessing*², kai asmuo pasirašo dokumentą notaro akivaizdoje, šiam prieš tai nustačius pasirašančiojo tapatybę. Ši forma naudojama, kai notarinių paslaugų gavėjas neprivalo patvirtinti dokumento turinio tikrumo ar išreikšti sutikimą su dokumente numatytais sąlygomis. Antroji forma – *jurat*³. Tai ne tik dokumento pasirašymas notaro akivaizdoje, bet ir pasirašančiojo asmens (bet ne notaro) patvirtinimas, kad to dokumento turinys atitinka tikrovę (bet ne įstatymų reikalavimus, keliamus dokumentui). Gailiausiai *acknowledgement*⁴ – paskesnioji parašo notarinio patvirtinimo procedūra, sudaranti galimybę notariškai patvirtinti asmens, pasirašiusio dokumentą, tapatybę, praėjus neribotam laiko tarpui po dokumento pasirašymo. Pakanka, kad pasirašęs asmuo atvyktų pas notarą ir, notarui nustačius jo asmenybę (reikalui esant, ir kompetenciją pasirašyti dokumentus), patvirtintų, kad būtent jis pasirašė šį dokumentą. Komentaro autorių teigimu, šis notarinis veiksmas neįrodo, jog pasirašantysis perskaitė dokumentą, juo labiau kad suprato iš jo kylančias teises pasekmes, tačiau lemia pasirašančiojo dokumentą asmens pritarimą jame numatytais sąlygoms.

MNA 5–1 paragrafas draudžia notarui atlikti

¹ Šio dokumento (Model Notary Act) galiojanti redakcija parengta 2002 metais bendradarbiaujant JAV notarų asociacija, ir Jeilio teisės mokyklai. Atskiros valstijos prie jo jungiasi darydamos tam tikrus pakeitimus. Šiuo metu yra rengiama ir 2007 metų rudenį turėtų būti priimta nauja šio dokumento redakcija.

² *Signature witnessing* – dokumento pasirašymas notaro akivaizdoje.

³ *Jurat* – asmens, pasirašiusio dokumentą, tapatybės notarinis patvirtinimas, šiam palidujant apie dokumento turinio tikrumą.

⁴ *Acknowledgement* – (šiam kontekste) paskesnis parašo patvirtinimas.

notarinį veiksmą tuo atveju, kai asmens elgesys leidžia notarui pagrįstai abejojti, kad šis suvokia notarinio veiksmo pasekmes, o to paties įstatymo 5-4 paragrafas įtvirtina draudimą daryti įtaką besikreipiančiajam. Čia pažymima, kad notaras negali raginti asmens dalyvauti notariniame akte arba nuo to susilaikyti. Taip pat nurodoma, kad notaras neturi nei pareigos, nei teisės, nei įgaliojimų tirti, nustatyti ar patvirtinti dokumento ar sandorio teisėtumo, tinkamumo, tikslumo ar tikroviškumo. Komentaro autoriai nurodo, kad bendra taisyklė yra būtent draudimas daryti įtaką besikreipiančiajam, o atsisakyti atlikti notarinį veiksmą galima tik tuomet, kai sandorio neteisėtumas yra akivaizdus, kai jam nustatyti nereikia jokio papildomo tyrimo, tikrinimo ar pan.

Valstybėse, kurių notariato sistema yra anglosaksiška, sandoriams sudaryti šalys pasitelkia advokatus, kurių kiekvienas siekia, kad sandoris būtų palankus jo atstovaujamai šaliai. Jis neprivalo ir net negali atsižvelgti į kitos šalies interesus. Tokia jo pozicija lemtų drausminę, civilinę ar net baudžiamąją atsakomybę. Kai nėra teisininko, kuris veiktų kaip bešališkas abiejų sandorio šalių patarėjas teisės klausimais, didesnė tikimybė, kad ekonomiškai ar teisiškai silpnesnė šalis liks neapginta. Notaras sudarant sandorį reikalingas tik tuomet, kai tenka patvirtinti, jog sandorį pasirašė būtent tas asmuo. Toks reguliavimas ragina vertinti anglosaksiškąjį notarą kaip administracines, bet ne teisėtumo apsaugos funkcijas vykdančią asmenį.

Kodėl JAV notaras neturi pareigos įsitikinti, ar notariškai tvirtinamo dokumento turinys atitinka įstatymų reikalavimus? Visų pirma dėl to, kad pirminė anglosaksiškojo notaro paskirtis dar formuojantis šiam institutui buvo liudininkų parodymų materializavimas [7]. Bendrosios teisės sistemos valstybės (o anglosaksiškasis notariatas šiandien egzistuoja būtent jose) nepripažįsta anglosaksiškojo notaro patvirtinto dokumento kaip oficialaus rašytinio įrodymo [1; 29]. Jis neįgyja prioritetingos padėties kitų įrodymų atžvilgiu [6; 398-400]. Toks notariškai patvirtinto dokumento statusas lemia mažesnius reikalavimus jo tikrumui. Tačiau nereikia pamiršti, kad, nors ir neturėdamas išskirtinės galios, toks dokumentas yra laikomas įrodinėjimo

priemone ir šioje teisinėje sistemoje.

Ko gero, dėl draudimo notarui tvirtinti asmens įsipareigojimus ir jau minėtos įrodinėjimo priemonių sistemos ypatybės MNA numato gana lanksčius asmenybės nustatymo būdus. Vienas iš jų – dokumentinis – neginčijamai padeda įsitikinti asmens tapatybę, mat naudojant šį asmenybės nustatymo būdą vadovaujamosi įgaliotų institucijų išduotais dokumentais, kuriuose yra fiksuojamas asmens parašas ir kurių privalomas rekvizitas yra asmens nuotrauka (o tam tikrais atvejais – ir asmens fizinės išvaizdos aprašymas). Visgi alternatyvus asmenybės nustatymo būdas, kurio paprastai nepripažįsta valstybės, turinčios lotyniškąjį ar valstybinį notarą, – asmenybės paliudijimas – nesudaro prielaidų manyti, kad notarinis dokumento patvirtinimas padės išvengti teisminių ginčų. Šis būdas turi dvi formas:

- a) asmenybę gali paliudyti bendras notaro ir dokumentą pasirašančio asmens pažįstamas, nepateikdamas savo tapatybę patvirtinančio dokumento;
- b) asmenybę gali paliudyti bet kokie du asmenys, pateikiantys savo tapatybę patvirtinančius dokumentus, kurie pažįsta dokumentą pasirašantį asmenį.

Pasinaudojus bet kuriuo iš šių būdų, asmenybė laikoma tinkamai nustatyta. Toks reguliavimas Lietuvoje nebūtų tinkamas, mat sudarytų prielaidas apgaulės būdu suklaidinti notarą ir, net neklasojant dokumentų, sukurti pareigas tretiesiems asmenims. Bet anglosaksiškojo notariato valstybėse, kur notaras neturi įgaliojimų sudaryti sandorius ar juos tvirtinti, to padaryti tiesiog neįmanoma. Pas mus tokio apgaulės būdu sudaryto sandorio neteisėtumą įrodyti būtų gana sunku dėl prioritetinio oficialaus rašytinio įrodymo statuso, tuo tarpu anglosaksiškojo notariato sąlygomis, kur ši doktrina nepripažįstama, tai padaryti būtų paprasčiau.

Specifiniai anglosaksiškojo notaro įgaliojimai administruoti iškilmingus pasižadėjimus ir priesaikas

Paprastai nei lotyniškasis, nei valstybinis notaras neturi funkcijų, susijusių su priesaikos ar

pasižadėjimo tvirtinimu, o anglosaksiškasis notaras šioje srityje turi išties nemenkus įgaliojimus. Antai JAV notaras gali prisaikdinti net valstybės prezidentą. Ir ne tik gali, 1923 metais tapusį JAV prezidentu Kalviną Kūlidžą (Calvin Coolidge) prisaikdino jo tėvas, notaras. Tiesa, vėliau jo priesaiką pakartotinai priėmė JAV Aukščiausiasis Teismas, bet, teoretikų vertinimu, tai nebuvo būtina [11].

MNA numato tokius notarinius veiksmus šioje srityje:

1. *Affirmation* (iškilmingas pasižadėjimas) – notarinis veiksmas, savo esme ir teisinėmis pasekmėmis panašus į priesaiką, besiskiriantis nuo jos tuo, kad nevartojamas žodis „prisiekiu“ ir neminama dievybė;
2. *Oath* (priesaika) – priesaika, vartojant žodžio „prisiekiu“ bet kokią formą ir minint dievybę.

Manychiau, kad šiuos itin specifinius anglosaksiškojo notaro įgaliojimus taip pat lemia specifinė anglosaksų teisinės sistemos įrodinėjimo priemonių sistema. Aptartų notarinių veiksmų svarba ir būtinumas turėtų būti siejami būtent su liudytojo statusu, mat tiek priesaika, tiek pasižadėjimas anglosaksų šalyse neretai tarnauja kaip liudytojo parodymų tikrumo patvirtinimas. Liudytojo parodymai davus priesaiką ar iškilmingai pasižadėjus sakyti tik tiesią teismo salėje anglosaksų šalyse vertinami kaip svarbus įrodymas, todėl jų tikrumas yra tvirtinamas notariškai. Tuo tarpu kontinentinės teisės valstybėse šie institutai nereikalingi, mat čia vadovaujamosi prioritetinės oficialaus rašytinio įrodymo galios doktrina ir liudytojų parodymai turi daug menkesnę reikšmę nei anglosaksų valstybėse.

Kiti notarų įgaliojimai ir nacionalinio notariato nevienalytiškumas

Paprastai pripažįstama, kad **lotyniškojo** notaro veiklos sfera yra kur kas platesnė nei anglosaksiškojo. Antai Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnis įgalioja notarą ne tik liudyti dokumentų nuorašų ir išrašų bei vertimų tikrumą, priimti jūrinis protestus ir protestuoti vekselius, bet ir išduoti paveldėjimo teisės liudijimus, nuosavybės teisės į dalį situoktinių bendro turto liudijimus, tvirtinti,

kad fizinis asmuo yra gyvas ir yra tam tikroje vietoje, priimti saugoti testamentus, priimti pinigus į depozitinę sąskaitą, tvirtinti juridinio asmens steigimo dokumentų ir įstatymų reikalavimų atitikimą bei galimybę registruoti juridinį asmenį ir pan. Tokios pat apimties įgaliojimus nacionaliniams notarams suteikia ir užsienio lotyniškojo notariato valstybių teisės aktai. Panašius įgaliojimus notariui suteikė ir LR valstybinio notariato įstatymo 13 straipsnis.

Tuo tarpu pagal MNA JAV **anglosaksiškasis** notaras, be jau minėtų funkcijų, yra įgaliotas tik tvirtinti juridinius faktus⁵. Vadovaujantis MNA 2–4 paragrafu, JAV notarai negali tvirtinti kai kurių oficialaus pobūdžio dokumentų kopijų. Tai – išimtinė šių dokumentų įgaliojimo saugotojo prerogatyva. Kad kiekvienu atveju netektų kreiptis į jį, MNA suteikia galimybę valstijoms įgalioti notarus tvirtinti tokius juridinius faktus kaip:

1. Gimimo ir mirties datą;
2. Tėvų, vaikų, brolių ar seserų, taip pat sutuoktinio vardus;
3. Vedybų ar skyrybų datą.

Anglosaksiškasis notaras negali tiesiog patvirtinti gimimo liudijimo kopijos, tačiau gali išduoti pažymą, nurodančią gimimo datą bei tėvų vardus. Visgi tam tikrais atvejais toks reguliavimas siaurina anglosaksiškojo notaro funkcijas. Tarkim, kilus būtinybei turėti vairuotojo pažymėjimo kopiją, Lietuvoje būtų galima kreiptis į notarą, o anglosaksiškasis notaras to padaryti negalėtų.

Panašų statusą notaras turi ir Anglijoje. Tačiau, skirtingai nei JAV, Anglijos notariatui būdingas nevienalytiškumas. Čia veikiančius notarus literatūroje įprasta klasifikuoti į tris grupes. Bažnytiniai notarai (*ecclesiastical notaries*) veikia išimtinai bažnytinės teisės sferoje, kaip vyskupijos raštvedžiai. Jų egzistavimas yra duoklė konservatyviosios monarchijos tradicijai. Pasaulietinis notariatas šioje valstybėje taip pat nėra vienalytis. Bendrieji notarai (*common, general notaries*) dalyvauja privatinuose

teisiniuose santykiuose panašia apimtimi kaip amerikietiškieji ir atlieka tą pačią funkciją. Jie dar gali tvirtinti veiksų atlikimo laiką, sutuokti, patvirtinti advokato orderį. Tuo tarpu notarai–skriveneriai (*scrivener notaries*) turi lotyniškojo notaro funkcijų: tvirtina jūrinius protestus, protestuoja vekselius ir čekius, tvirtina sandorius su užsienio elementu [7 ir 8]. Nors Europos Sąjungos teisė notarų teisinį statusą palieka nuošalyje [6; 452], toks notarų–skrivenerių, kaip bendrosios ir kontinentinės teisės sistemos valstybes jungiančios grandies [6; 426], statusas, manau, gali būti paašškintas Europos integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo verslo srityje įtaka. Visgi nėra pagrindo teigti, kad ši tendencija reiškia, jog Anglija mėgina pereiti prie lotyniškojo notariato, mat notarai–skriveneriai yra itin nedidelė (apie 30 asmenų) tik apibrėžtoje teritorijoje (Londono mieste) veikianti kvalifikuotų teisininkų (notarų–skrivenerių gali tapti asmuo, išmanantis bent vienos užsienio valstybės teisę bei mokantis bent vieną užsienio kalbą) grupė, kurią anglų teoretikai vertina kaip užsieniečių notarus Anglijoje (*foreign notaries in England*) [7]. Galiausiai net ir turėdami dalį lotyniškojo notaro funkcijų ir dalyvaudami lotyniškąjį notariatą vieni-jančioje tarptautinėje organizacijoje notarai–skriveneriai savo reikšme ir dalyvavimu užtikrinant privatinų teisinių santykių teisėtumą neprilygsta lotyniškajam notariui.

Jau minėta, kad nevienalytis gali būti ir nacionalinis lotyniškas notariatas. Kai kuriose kontinentinės Europos valstybėse notaras greta notarinės veiklos užsiima ir advokato praktika. Tačiau tokiu atveju reikalaujama, kad jis būtų bešališkas sandorio šalių atžvilgiu.

Kiek specifinė notariato stratifikacija šiandien egzistuoja Rusijos Federacijoje, kur valstybės samdomas ir besiverčiantis privačia praktika notaras egzistuoja lygiagrečiai. Atrodytų, taip privatinų teisinių santykių subjektams suteikiama didesnė pasirinkimo laisvė, kiekvienas gali spęsti, į kokį notarą, užsiimančią privačia praktika ar dirbančią valstybinėje notarų kontorose, kreiptis [5; 34]. Tačiau tik valstybinėse notarų kontorose dirbantys asmenys gali išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, imtis priemonių paveldimam turtui apsaugoti bei

⁵ Valstija, pritaikydama MNA savo jurisdikcijai, yra laisva spęsti, ar suteikti notariui įgaliojimus tvirtinant faktus. Tuo tarpu aukščiau aptarti notarų įgaliojimai, vadovaujantis MNA komentaru, yra privalomai suteikiami visų valstijų notarams.

patvirtinti nuosavybės teises vieno iš sutuoktinių mirties atveju [12; 36str.]. Tokia situacija potencialiam notarinių paslaugų gavėjui bus palanki tik tuomet, kai privačia praktika besiverčiantis notaras bus paslaugus ir paaiškins, kur turėtų kreiptis asmuo, kuriam reikalinga viena iš šių paslaugų.

Be to, Rusijos Federacijos notariato pagrindai numato, kad šiuos notarinius veiksmus atlikti tose notariniuose apylinkėse, kuriose nėra valstybinių notarų kontorų bendru vietos teisėsaugos organų ir notarų savivaldos organų sutarimu, pavedama vienam iš apylinkės notarų, besiverčiančių privačia praktika. Ar išties reikalinga tokia išimtinė valstybinių notarų kompetencija, ar tai tėra siekis užtikrinti valstybinėms notarų kontoroms bent minimalias pajamas? Juk galimybė įgalioti privatų notarų atlikti veiksmus, patenkančius į išimtinę valstybinių notarų kompetenciją, kartu reiškia ir pripažinimą, kad privatus notaras yra pakankamai kompetentingas tai padaryti. O ar vienam privačiam notarui suteikiant išimtinis įgaliojimus nebus pažeidžiama notarų tarpusavio lygybė?

Notariniai veiksmai, kuriuos galėjo atlikti Lietuvos notaras valstybinio notariato sąlygomis (iki pereinant prie lotyniškojo notariato sistemos) iš esmės tapatūs tiems, kuriuos gali atlikti šiandieninis lotyniškasis notaras. Taigi, kaip jau buvo minėta, skirtumą tarp lotyniškojo ir valstybinio notaro įgaliojimų apimties lemia ne notariato rūšis, o valstybės režimas, visuomeninių santykių išsivystymo lygis ir civilinės apyvartos intensyvumas. Demokratijos sąlygomis, esant intensyviai civilinei apyvartai, reikalingas plačius įgaliojimus turintis notaras, todėl anglosaksiškojo notariato sistema nėra tinkamiausia.

NOTARO ATSAKOMYBĖ UŽ NOTARINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMĄ

Teisinėje literatūroje kalbama apie tris notaro atsakomybės už notarinių veiksmų atlikimą formas: civilinę, baudžiamąją ir drausminę. Pastarosios dvi atsakomybės formos išreiškia notaro ryšį su valstybe, mat tiek drausminę, tiek baudžiamąją atsakomybę taiko valstybinės valdžios institucijos ar jų įgaliotos specializuotos institucijos. Šios abi

atsakomybės rūšys, nepriklausomai nuo notariato rūšies⁶, taikomos notarui kaip asmeniui, pažeidusiam savo įsipareigojimą valstybei. Paprastai šias atsakomybės formas įgyvendina valstybės vykdomoji ar teisminė valdžia, o kai kuriose valstybėse – notarų savivaldos institucijos, bet tik valstybinės valdžios pavedimu [6; 474].

Tuo tarpu civilinė notaro atsakomybė sieja jį su privačiais asmenimis, paprastai tais, kurių tarpusavio santykių teisėtumą užtikrinant jis dalyvauja. Ypač tai pasakytina apie lotyniškąjį notarą.

Nuostatos, susijusios su notaro civiline atsakomybe bei privalomu jos draudimu, yra įtvirtintos tiek JAV, tiek Lietuvos Respublikos notariato veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose⁷. Šis institutas žinomas ir anglosaksiškojo, ir lotyniškojo notariato valstybėse, o reglamentavimo skirtumai paviršutiniškai žvelgiant nėra akivaizdūs. Antai JAV MNA 12–1 paragrafas nustato, kad notaras privalo atlyginti tretiesiems asmenims žalą, kurią lėmė jo netinkamas notarinių veiksmų atlikimas ar kitoks netinkamas įgaliojimų vykdymas (*official misconduct*) dėl tyčios ar nerūpestingumo. Greta taip pat numatyta notaro atsakomybė už jį aptarnaujančio personalo klaidas, dėl kurių atsirado žala tretiesiems asmenims bei solidari notaro ir jo civilinė atsakomybė apdraudusio asmens atsakomybė. LR notariato įstatymo 16 straipsnis įtvirtina notaro atsakomybę už paties notaro kaltais veiksmais (o civilinės materialinės teisės požiūriu tai gali būti tyčia ar neatsargumas) padarytą žalą bei notaro atsakomybę už žalą, kilusią dėl jo darbuotojų kaltės.

Visgi, teoretikų vertinimu, lotyniškojo notaro atsakomybė yra kur kas didesnė. Šis teiginys iliustruojamas pavyzdžiu, kada lotyniškasis notaras, neinformavęs pirkejo apie įgyjamo nekilnojamojo turto apsunkinimą hipoteka, už jo patirtą žalą buvo pripažintas atsakingu solidariai su pardavėju [6; 480–481]. Sprendimas tokioje byloje anglosaksiškojo notaro atžvilgiu neišvengiamai būtų

⁶ Dėl to atsiribosiu nuo išsamesnės notaro drausminės ir baudžiamosios atsakomybės analizės skirtingose valstybėse.

⁷ Ne visos lotyniškojo notariato valstybės yra įtvirtinusios privalomąjį notaro civilinės atsakomybės draudimą, arčiau savarankiška notaro civilinė atsakomybė neginčijamai pripažįstama kaip pagrindinis lotyniškojo notaro skiriamasis bruožas.

buvęs kitoks. Juk čia informuoti apie galimas teises sandorio pasekmes, kaip jau buvo minėta, yra ne notaro, o advokato pareiga. Iš anglosaksiškojo notaro nuostolių atlyginimą galima prisiteisti tik tuo atveju, kai juos visiškai ar bent iš dalies lemia netinkamas dokumentą pasirašančio asmens tapatybės nustatymas, aiškiai tikrovės neatitinkančių duomenų, „tuščio lapo“ ar fotografijos (D) notarinis patvirtinimas [15; 5–5 ir 5–6 str.]. Taigi didesnę lotyniškojo notaro civilinę atsakomybę reikėtų sieti su platesniais jo įgaliojimais, didesnėmis pareigomis atliekamo notarinio veiksmo ir kiekvienos iš jo šalių atžvilgiu, taip pat su prioritetine lotyniškojo notaro patvirtinto dokumento įrodomąja galia. Dėl menkesnio vaidmens civilinėje apyvartoje anglosaksiškojo notaro darbo trūkumai negali lemti tokių didelių nuostolių tretiesiems asmenims kaip lotyniškojo.

Be to, notariato rūšis lemia ir notaro riziką. Nuo klaidos darbe nėra apsaugotas joks notaras. Nepriklausomai nuo notariato rūšies, suklydęs notaras rizikuoja prarasti savo darbą, tačiau tik lotyniškojo notariato šalyse jo darbas vertinamas kaip prestižinis užsiėmimas, dėl atrankos ir didelių reikalavimų kandidatams yra kur kas sunkiau pasiekiamas nei lotyniškojam [6;481], taip pat valstybiniam notarui.

Valstybinio notaro rizikos laipsnis yra menkesnis: jis turi imuniteto nuo civilinės atsakomybės privilegiją – valstybė prisiima atsakomybę už netinkamą jo pareigų vykdymą [1; 30]. Kaip ir kitose

valstybinio notariato šalyse, iki notariato reformos Lietuvoje už notaro klaidas atsakydavo valstybinė notarų kontora, o ne konkretus notaras. Žala fiziniams ir juridiniams asmenims buvo atlyginama iš valstybės biudžeto, o konkretaus notaro atžvilgiu buvo galima pareikšti regresinį ieškinį [1; 39].

Ar tokia valstybinio notaro padėtis pateisinama, atsižvelgiant į plačią jo įgaliojimų apimtį? Manytina, jog atsakymas į šį klausimą turėtų būti teigiamas. Juk valstybinis notaras, gaunantis atlyginimą iš valstybės, lėšas už notarines paslaugas perveda valstybei. Tarp valstybinio notaro ir valstybės yra glaudus finansinis ryšys. Savarankiška (asmeninė) valstybinio notaro atsakomybė negalima dar ir dėl to, kad jis, kaip ir teisėjas, yra valstybės tarnautojas. O privataus asmens interesų apsauga laikytina tinkama, su sąlyga, kad valstybė įsipareigoja atlyginti tarnautojų veiksmais padarytą žalą.

Pažymėtina, kad šiandien Rusijoje notaro atsakomybė tiesiogiai priklauso nuo to, kokios rūšies notaro paslaugomis naudojama. Visiška civilinė atsakomybė ir privalomasis jos draudimas – išskirtiniai privačia praktika besiverčiančio notaro požymiai. Čia ir toliau už valstybinio notaro darbo trūkumus atsako ir žalą tretiesiems asmenims atlygina valstybė. Tuo tarpu privačia praktika besiverčiantis notaras, finansiškai nepriklausomas nuo valstybės (išskyrus pareigą mokėti mokesčius nuo pajamų iš notarinės veiklos ir kitus su ja susijusius mokesčius) yra savarankiškai atsakingas [5; 34 ir 52].

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Nekrošius V. *Notariato teisė*. K, 1997.
2. LR Notariato įstatymas.
3. LR valstybinio notariato įstatymas.
4. *Spravočnik po notariatu*. Novosibirsk, 1998.
5. Vymenec S.P. *Istoriko-pravovyje aspekty stanovlenija i razvitja instituta notariata. Rosijskij i meždunarodnyj opyt*. Sankt-Peterburg, 2000.
6. Pedro A. Malavet. *Counsel for the Situation: the Latin Notary, a Historical and Comparative Model* // *Hastings International and Comparative Law Review*, vol.19, num.3, spring 1996. P. 389-488.

Internetinė medžiaga

1. The Model Notary Act of september 1st, 2002. <http://www.nationalnotary.org/initiatives/index.cfm?Text=actionModel>
2. Osnovy zakonodatelstva Rosijskoj federaciji o notariate (<http://wbase.duma.gov.ru/ntc/vdoc.asp?kl=8818>)
3. Public notaries in Europe – bearers of public office. http://www.bnotk.de/Informationen_Presse/BNotK-Positionen/Notare_in_Europa%5BEN%5D.htm
4. Volker G. Heinz. The English Notarial Profession – A german Perspective. http://www.haarmannhemmelrath.com/content/e7/e557/e1681/pdf/file/anwbl_englishnotary_heinz_0901.pdf
5. F. Rae swent. Where do we go from here? // http://www.lna.org/l_esprit/swent.htm
6. German notaries and how they are organised. Information from the german federal chamber of notaries http://www.bnotk.de/Informationen_Presse/Wir_ueber_uns/wir01e.htm
7. The profession of notaries in Austria. European Lawyers Information Exchange and internet resource. <http://elixir.bham.ac.uk/R/Downloads/Austria/Austrian%20Notary%20report.pdf>
8. Quebec notaries // <http://www.cdnq.org/profession/anglais/history.htm>
9. The Role of the Notary in the Civil Law Tradition. http://www.lna.org/l_esprit/garro.htm
10. Noel Cox. The Notary Public – The Third Arm of the Legal Profession. *New Zeland Business Law Quarterly*, 2000 N.6. P.321-332. http://www.geocities.com/noelcox/notaries_public.htm
11. Jacqueline O'Neal. Notary: Yesterday, Today and Tomorrow. www.lna.org/l_esprit/oneal.htm
12. Notary Notes. Newsletter of Licensing Division North Dakota Secretary of State's Office. 2001 october, vol 5 no.2. (<http://www.state.nd.us/sec/pdf/notary-notes-oct-2001.pdf>)

Laura Gumuliauskienė

Lietuvos notarų rūmų
patarėja teisės ir tarptautinių santykių klausimais

Daiva Dumčiuvienė

Lietuvos notarų rūmų
patarėja civilinės teisės klausimais

KAS YRA TIKRASIS NOTARO PASLAUGOS ĮKAINIS?

VYRIAUSYBĖS DARBO GRUPĖS IR NOTARŲ RŪMŲ POZICIJOS

2007 m. liepos 4 d. potvarkiu Nr. 240 Ministras Pirmininkas sudarė darbo grupę pasiūlymams dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas ir valstybės įmonės Registrų centro atlyginimo už naudojamą registrų duomenimis, registrų objektų registravimą bei kitų teikiamų paslaugų įkainių dydžio problemų sprendimo parengti bei pavedė darbo grupei iki 2007 m. spalio 1 d. išnagrinėti notarų ir valstybės įmonės Registrų centro paslaugų įkainių dydžius, jų pagrįstumą ir nustatymo tvarką bei parengti (*toliau* – darbo grupė) ir pateikti pasiūlymus Ministrui Pirmininkui dėl notarų ir valstybės įmonės Registrų centro paslaugų įkainių dydžio problemų sprendimo (*toliau* straipsnyje bus rašoma tik apie notarų imamo atlyginimo dydžius).

Lietuvos notarų rūmams darbo grupėje atstovavo Lietuvos notarų rūmų prezidentė notarė Daiva Lukaševičiūtė. Ministro Pirmininko sudarytos darbo grupės posėdžiuose be balso teisės, taip pat rengiantis darbo grupės posėdžiams aktyviai dalyvavo Notarų rūmų viceprezidentas Marius Stračkaitis bei prezidiumo narė Svajonė Šaltauskienė, Notarų rūmų administracijos specialistai.

Šioje apibendrinančioje studijoje kalbėsime apie Ministro Pirmininko sudarytos darbo grupės darbą, posėdžių eigą, darbo eigą atliktus tyrimus bei padarytas išvadas. Tačiau pirmiausia trumpai apžvelkime situaciją bei susipažinkime su šios grupės sudarymo priežastimis.

Situacija ir priežastys

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (*toliau* – Notariato įstatymas) 19 straipsnio 1 dalis nustato, kad „atlyginimo dydis turi garantuoti notaro pajamas, kurios leistų jam **būti ekonomiškai nepriklausomam**, sudaryti geras klientų aptarnavimo sąlygas, įdarbinti reikalingus darbuotojus ir turėti gerai techniškai aprūpintą biurą“. Tame pat įstatymo straipsnyje sakoma, kad notarų atlyginimą už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas bei technines paslaugas nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, suderinusi su Lietuvos Respublikos finansų ministerija.

Truputis faktų ir datų:

- Nuo 1993 m. galiojo iš viso penkiolika Teisingumo ministro įsakymu dėl notarų atlyginimo redakcijų.
- Per pastaruosius metus (nuo 2006 m. gruodžio mėnesio) Teisingumo ministro įsakymas keistas net **tris** kartus (2006 m. gruodžio 29 d. Teisingumo ministro įsakymu (įsigaliojo nuo 2007 m. sausio 7 d.), 2007 m. balandžio 3 d. įsakymu (įsigaliojo nuo 2007 m. balandžio 12 d.) ir 2007 m. gegužės 28 d. įsakymu (įsigaliojo nuo 2007 m. gegužės 30 d. ir 2007 m. birželio 15 d.).
- Ministro Pirmininko sudaryta darbo grupė pasiūlė Teisingumo ministrui dar iki šių metų pabaigos apvarstyti ketvirtą įsakymo pakeitimo galimybę nuo 14-osios Vyriausybės sudarymo 2006 m. liepos 18 d.
- Notarų imamo atlyginimo dydžiai buvo patvirtinti 1996 m. rugsėjo 12 d. Teisingumo ministro įsakymu Nr. 57, ir su tam tikrais pakeitimais galiojo iki 2007 m. balandžio 11 d.,
- 2007 m. balandžio 12 d. įsigaliojo Teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-132, kuriuo buvo pakeistas ir išdėstytas nauja redakcija anksčiau galiojęs Teisingumo ministro įsakymas.
- 2007 m. balandžio 27 d. septynios asocijuotos verslo struktūros (asociacijos) raštu kreipėsi į Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Gediminą Kirkilą ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministrą Petrą Bagušką dėl notarų imamo atlyginimo dydžių. Reaguojant į šį raštą, Teisingumo ministerijoje bei Lietuvos notarų rūmuose įvyko keli susitikimai su verslo struktūrų atstovais ir inicijuoti skubūs Teisingumo ministro įsakymo dėl notarų imamo atlyginimo dydžių pakeitimai.
- 2007 m. gegužės 28 d. Teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-209 buvo pakeista daug ankstesnės redakcijos įsakymo punktų, tarp kurių ir punktai, nustatantys notaro atlyginimo dydį už juridinio asmens steigimo sandorio patvirtinimą, už juridinio asmens kapitalo dydžio pakeitimą bei už kilnojamojo daikto įkeitimo lakšto patvirtinimą ir kitus notarinius veiksmus, dėl kurių, verslininkų teigimu, ir kilo idėja notarų įkainius svarstyti Vyriausybės darbo grupėje.

Reikia paminėti, kad paskutinėje Teisingumo ministro įsakymo dėl notarų atlyginimo dydžių redakcijoje taip pat nustatytas notaro atlyginimo maksimumas už bet kurį notarinį veiksma.

Visi minėti notarų atlyginimo dydžiai bei jų maksimalios ribos buvo aptariamose bei suderintose trišaliuose Teisingumo ministerijos, Lietuvos notarų rūmų ir asocijuotų verslo struktūrų atstovų susitikimuose. Tačiau jau po Teisingumo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymo įsigaliojimo Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacija dar kartą inicijavo kreipimąsi į Ministrą Pirmininką dėl notarų imamo atlyginimo dydžių pakeitimų jau po daugkartinio jų keitimo, suderinto su asocijuotų verslo struktūrų atstovais. Po šio pakartotinio asocijuotų verslo struktūrų kreipimosi Ministras Pirmininkas sudarė darbo grupę notarų imamo atlyginimo problemoms spręsti.

Lietuvos notarų rūmų argumentai

Visų darbo grupės susitikimų metu Lietuvos notarų rūmai manė, jog darbo grupė turėtų aiškiai įvardyti problemas ir pasiūlyti jų sprendimo būdus. Šiuo tikslu buvo naudojami tokie argumentai:

- **Notarų imamo atlyginimo dydžių lentelė yra kompensacinio pobūdžio, t.y. atlyginimas už vienus veiksmus kompensuoja notarams nuostolingus veiksmus.**

Auditoriai yra nustatę, kad 13 iš 17 notarinių veiksmų yra nuostolingi. Notarų pajamas bei galimybę pigiai teikti elementarias notarines paslaugas (pvz., nuorašų liudijimą, parašo liudijimą, įgaliojimus) iš esmės užtikrina tik vienas sandoris – nekilnojamojo turto perleidimas. Jei būtų nustatyta, kad šis atlyginimas yra per didelis (per pastarąjį pusmetį jis buvo mažintas net **tris** kartus nuo 1 iki 0,45 procento nuo perleidžiamo turto vertės), turėtų būti peržiūrėta visa atlyginimų lentelė ir atitinkamai padidinti kiti įkainiai.

- **Notarų teikiamos paslaugos turi specifinį pobūdį – vykdo valstybės jiems deleguotą valstybės teisinio saugumo garanto funkciją, t.y. užtikrina, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų.**

Notaro socialinė nauda pasireiškia tuo, kad notaras, vykdydamas valstybės jam deleguotas funkcijas, **atlieka teisinio konflikto prevencijos funkciją**, t.y. notaro patvirtinti dokumentai turi užtikrinti, kad nekiltų teisinio konflikto tarp jų sudariusių ir pasirašiusių šalių ir joms netektų kreiptis į teismą dėl savo pažeistų teisių ir interesų gynimo. Net ir tuo atveju, jei vis dėlto ginčas pasiekia teismą, notaro patvirtintas dokumentas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 str. 2 d., turi didesnę įrodymą galią (*prima facie*) (pažymėtina, jog daugelyje valstybių notaro patvirtinti dokumentai tokios galios neturi). Tokiu būdu asmenims palengvinamas jų pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynimas.

Notarų socialinę funkciją liudija ir tai, kad pamažu notarams perkeliama vis daugiau kitų funkcijų. Pavyzdžiui, NETSVEP (Nekilnojamojo turto sandorių viešoji elektroninė paslauga) projekto įgyvendinimas. Ši naujoji elektroninė notaro darbo sistema, kaip numatoma, bus įdiegta 2008 m. sausio 1 d., o tai reiškia, jog notarai perims valstybės įmonės Registrų centro funkcijas ir teks paslaugas, kaip šiuo metu yra numatyta, neatlygintinai.

- **Notarai, kaip valstybės įgalioti asmenys, kartu prisiima visą atsakomybę už atliekamus veiksmus ir nereikalauja jokio atlyginimo iš valstybės, patys save išlaiko, moka mokesčius į valstybės biudžetą, savo sąskaita taiko valstybės numatytas nuolaidas įvairioms socialinėms grupėms.**

Notarui būdingi laisvosios profesijos atstovo požymiai, jis veikia savarankiškai, tačiau drauge notaras, būdamas laisvosios profesijos atstovas ir negaudamas iš valstybės jokių garantijų (pvz., socialinių), atlieka valstybės teisinio padėjėjo funkcijas, padeda valstybės institucijoms užtikrinti teisinę tvarką valstybėje.

- **Notaras ne tik tvirtina sandorius ir atlieka kitus notarinius veiksmus, bet ir yra kiekvieno kliento teisės ir neretai verslo reikalų patikėtinis, teisės konsultantas.**

Lietuvos notariatas siekia eiti Prancūzijos notariato modelio keliu, kai notarai ne vien atlieka notarinius veiksmus ir tvirtina sandorius, bet ir atlieka daug kitų funkcijų – teikia teisės konsultacijas įvairiais klausimais, rengia sutarčių projektus, tarpininkauja sandorio šalims. Be to, Lietuvos notarų rūmai darbo grupės nariams teigė skatinantys notarus taikyti mediacijos praktiką ginčams tarp sutarties šalių spręsti, akcentuodami, kad mediacija – tai vienas pažangiausių ir naujausių neteismo ginčų sprendimo būdų

Europos Sąjungoje.

Buvo atkreiptas dėmesys ir į gana dažną kai kurių asocijuotų verslo struktūrų atstovų teiginį, kad „notarai tik tvirtina kitų teisininkų (pvz., advokatų, įmonių teisininkų) parengtas sutartis“. Lietuvos notarų rūmai aiškino, jog įstatymai notarams numato kitokias pareigas, funkcijas bei atsakomybę už tvirtinamus sandorius. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse ne kartą yra pasisakęs, jog notaras privalo teisiškai įvertinti faktus, netgi neapsiribodami šalių valia, ir parengti sandorio projektą būtent remdamasis teisiniu faktų vertinimu, todėl kito asmens parengto sutarties projekto pateikimas notarui tvirtinti nepalengvina notaro darbo, nesutrumpina notaro darbo laiko sąnaudų bei nesumažina jo prisiimamos atsakomybės prieš valstybę už tinkamą notarams patiktųjų funkcijų vykdymą bei civilinę atsakomybę už galinčią kilti žalą dėl konkretaus notarinio veiksmo atlikimo.

• **Siekdami konstruktyvumo, pagrįsto konkrečiais skaičiais ir įrodymais, Lietuvos notarų rūmai pateikia nepriklausomų ekspertų atliktų ekonominių, socialinių bei mokslinių tyrimų duomenis.**

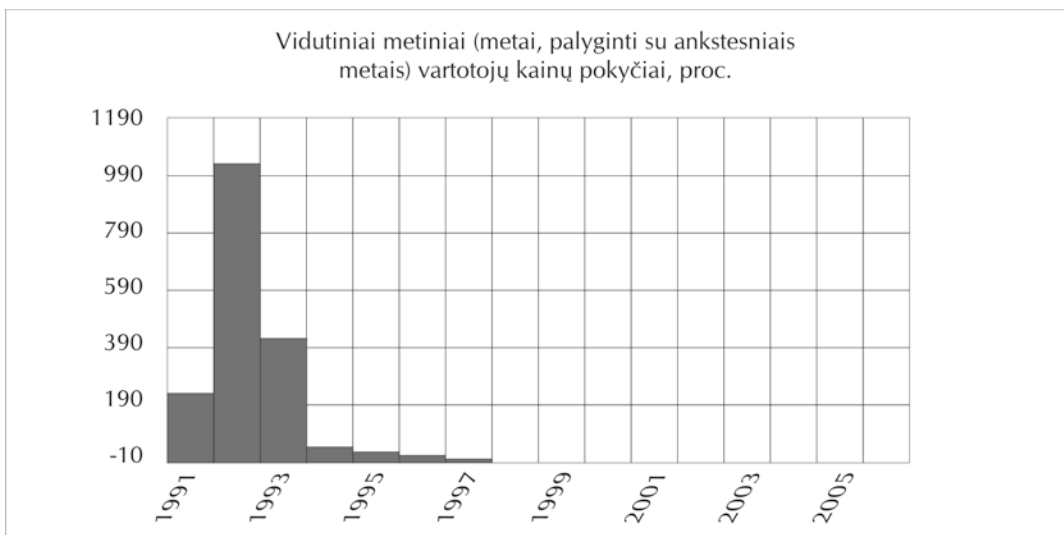
Šių tyrimų rezultatai buvo pateikti darbo grupės nariams. Notarų rūmai darbo grupei taip pat pateikė notarų patraukimo civilinės atsakomybės apžvalgą bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos žalos, atsiradusios dėl notarų veiksmų, apibendrinimą. Toliau pateikiame trumpą atliktų tyrimų apžvalgą.

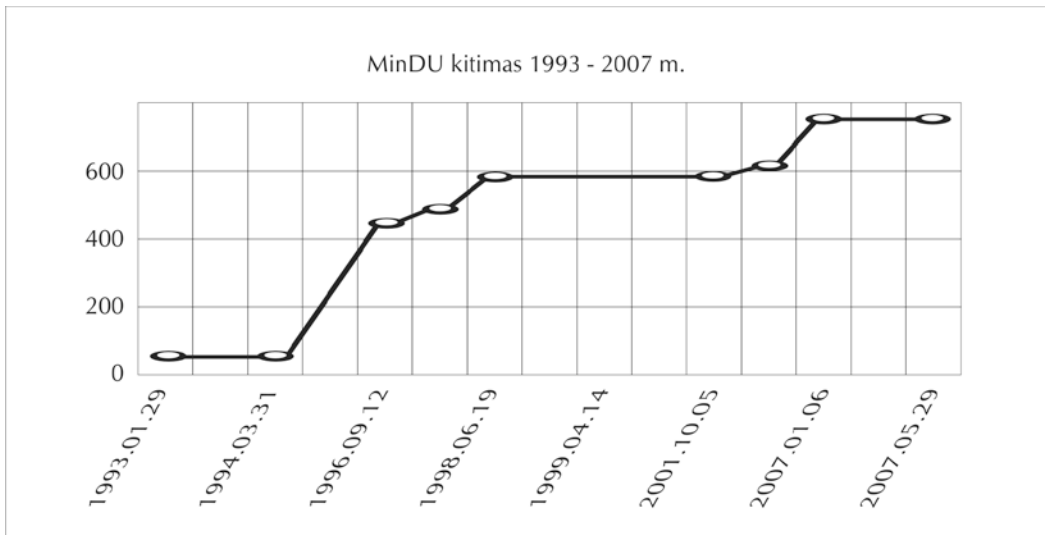
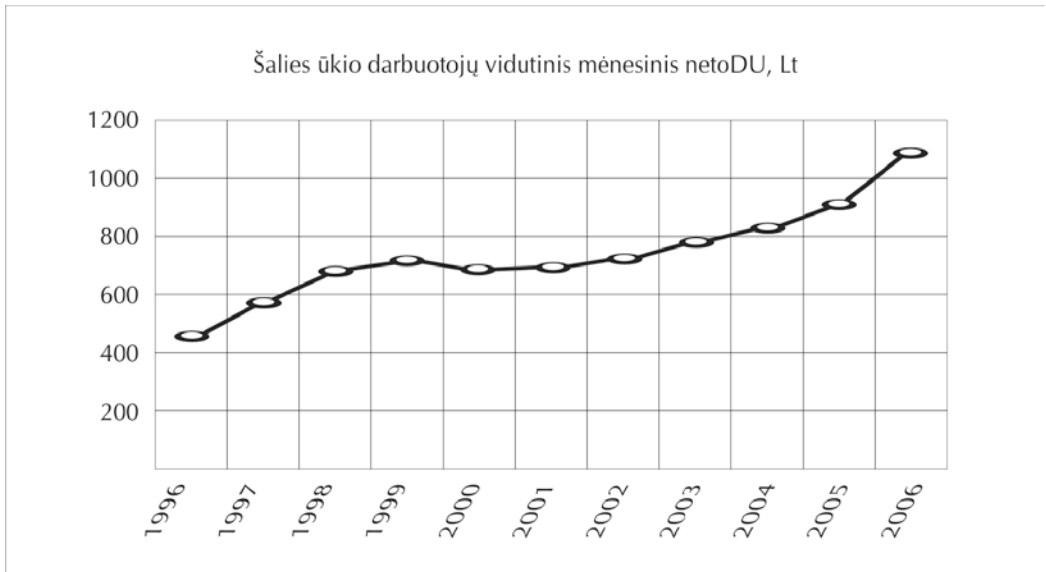
Tyrimo „Notarų imamo atlyginimo kitimas 1993 - 2007 m. laikotarpiu“ apžvalga

Notarų imamiems atlygiams palyginti per pastaruosius 15 metų buvo atrinkti dažniau pasitaikantys ir didesnę susidomėjimą galintys kelti notariniai veiksmai.

Palyginimui buvo pasirinkti oficialūs Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (*toliau* – Statistikos departamentas) pateikiami arba teisės aktuose nustatyti rodikliai ir duomenys: minimalusis darbo užmokestis (*toliau* – minDU), vidutinis metinis neto darbo užmokestis (*toliau* - netoDU), vartotojų kainų kitimo rodiklis.

BAZINIŲ RODIKLIŲ KITIMAS

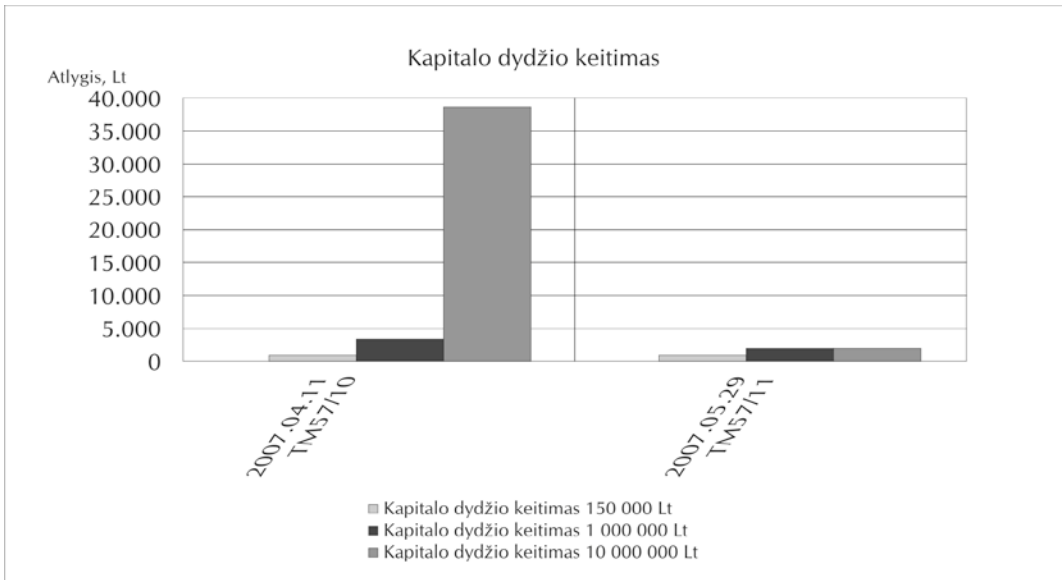

Statistikos departamento duomenimis, vartotojų kainos ypač sparčiai kilo 1991 - 1996 metais. Vartotojų kainų pokyčiai 1992 m., palyginti su ankstesniais metais, siekė net 1020 proc.

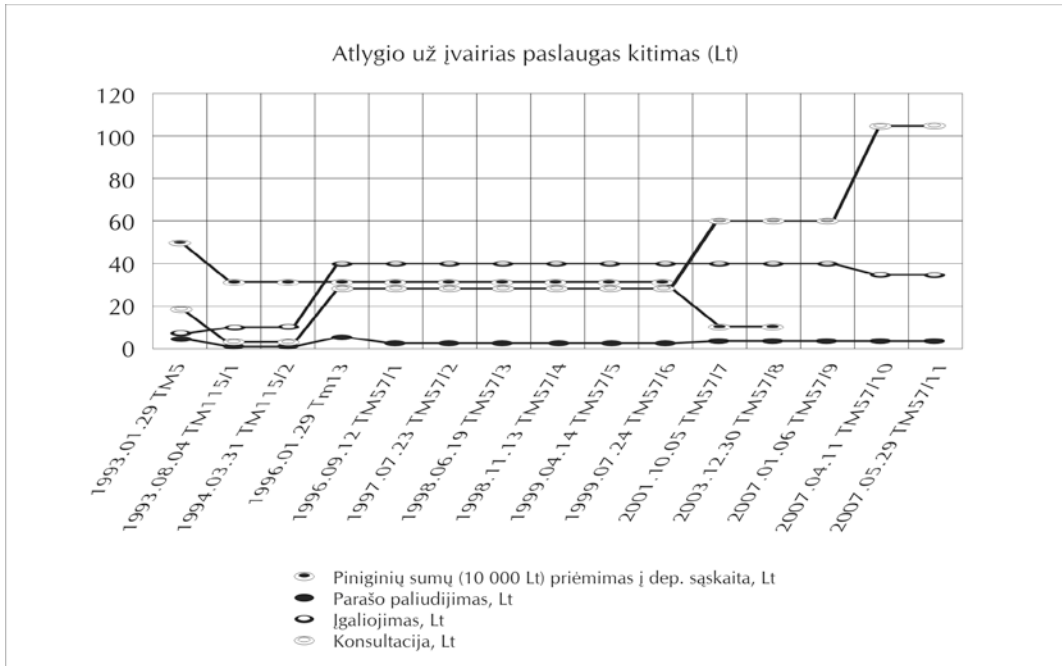
Bendra tendencija – vartotojų kainos, kaip ir kiti rodikliai, analizuojamu laikotarpiu nuolat augo.

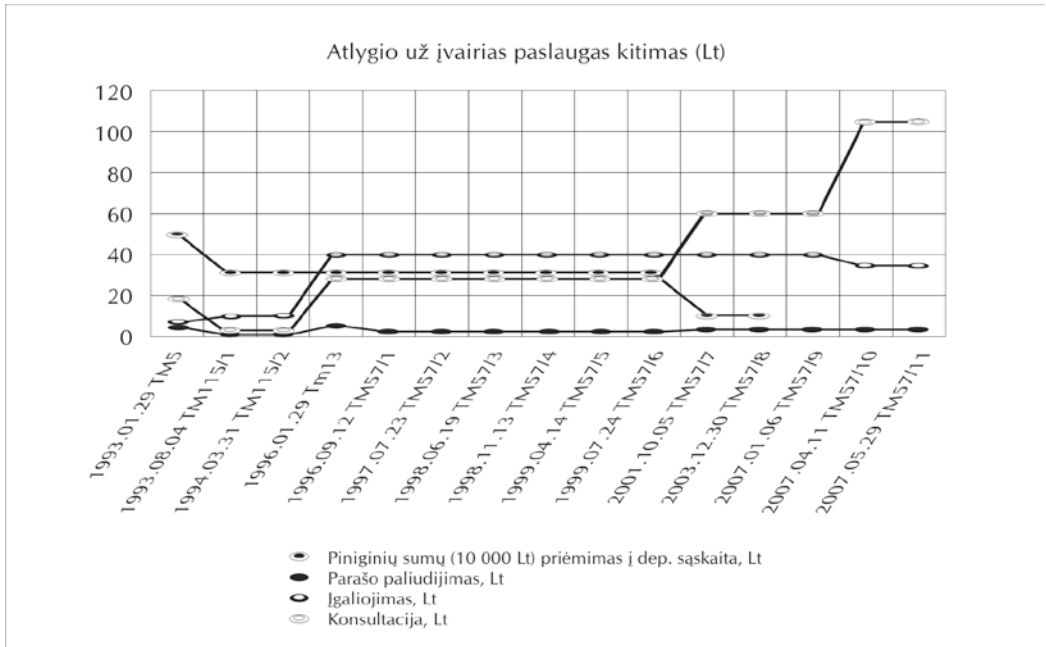

Atlygis už steigiamos bendrovės dokumentų ir įstatymų reikalavimų atitikties patikrinimą, t.y. jų teisinį vertinimą, 2003 - 2007 metais padidėjo 300 Lt.

Libiausiai buvo išaugęs atlygis už steigimo dokumento tvirtinimą nuo 2007 balandžio 3 d. Teisingumo ministro įsakymo įsigaliojimo (nuo 2007 m. balandžio 12 d.) (vidutiniškai iki 4000 Lt, kai įstatinis kapitalas siekė 1 mln. Lt), tačiau 2007 m. gegužės 28 d. Teisingumo ministro įsakymu (įsigaliojusiu nuo 2007 m. gegužės 30 d.) notaro atlyginimas už šį veiksmą buvo apribotas maksimalia 1000 Lt suma.

Nors bendraekonominiai **rodikliai** 1993 - 2007 metais nuolat **augo**, atlygis notarui už:

- parašo paliudijimą beveik nepakito (kito 2-4 Lt);
- piniginių lėšų priėmimą į depozitinę sąskaitą sumažėjo nuo 50 Lt iki 10 Lt;
- įgaliojimo patvirtinimą nekito nuo 1996 metų (40 Lt), o 2007 m. sumažėjo iki 35 Lt;
- konsultaciją per 15 metų padidėjo 87 Lt.

Atlygis už paveldėjimo teisės liudijimų išdavimą ir vykdomųjų įrašų atlikimą **sumažėjo**: atitinkamai nuo 10,0 iki 0,1 proc. nuo sumos ir nuo 2,0 iki 0,4 proc. nuo sumos.

Notarų imamas atlyginimas už nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto patvirtinimą įsigaliojo nuo 2001 - 10 - 06 (Teisingumo ministro 2001-09-27 įsakymas Nr. 203). Nuo 1996 iki 2001 m. buvo patvirtintas notarų atlyginimas už turto įkeitimo sutarčių (hipotekos lakštų, kilnojamojo turto įkeitimo lakštų) patvirtinimą.

Tyrimo išvados

Baziniai rodikliai – minimalusis darbo užmokestis, vartotojų kainos bei vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis – analizuojamu laikotarpiu augo.

Atlygis už bendrovės steigimo sandorio tvirtinimą bei už kapitalo dydžio keitimą buvo apribotas maksimalia 1000 Lt suma.

Nors bendri ekonominiai rodikliai 1993 - 2007 metais nuolat augo, atlygis notarui už:

- parašo paliudijimą beveik nepakito (kito 2-4 Lt);
- piniginių lėšų priėmimą į depozitinę sąskaitą sumažėjo nuo 50 iki 10 Lt;
- įgaliojimo patvirtinimą nekito nuo 1996 metų (40 Lt), o 2007 m. sumažėjo iki 35 Lt;
- konsultaciją per 15 metų padidėjo 87 Lt.

Atlygis už paveldėjimo teisės liudijimų išdavimą ir vykdomųjų įrašų atlikimą sumažėjo: atitinkamai nuo 10,0 iki 0,1 proc. nuo sumos ir nuo 2,0 iki 0,4 proc. nuo sumos.

Testamento tvirtinimas absoliučia išraiška per 15 metų padidėjo nuo 5 iki 60 Lt.

Dažnai notaro atlygio augimas buvo daug kartų mažesnis nei minimaliojo darbo užmokesčio augimas

per tą patį laikotarpį. Be to, kai kurie atlygiai netgi mažėjo, kai minimalusis darbo užmokestis augo arba nekito, pvz., bendrovės įstatinio kapitalo dydžio keitimo, paveldėjimo teisės liudijimo, parašo paliudijimo, piniginių sumų priėmimo atvejais.

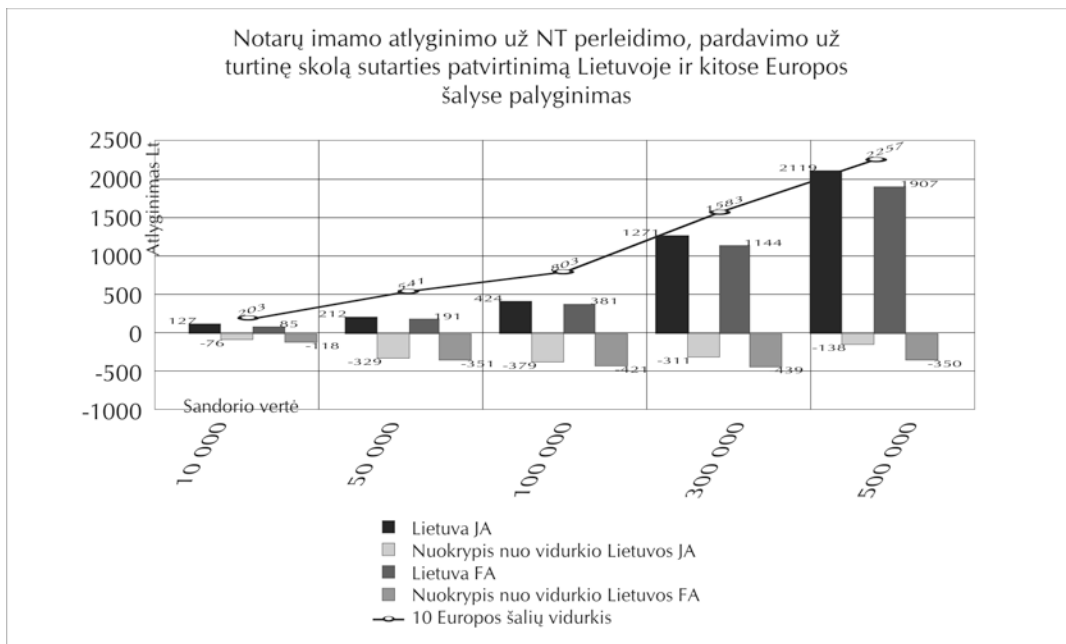
Atlyginimas už nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto patvirtinimą Lietuvoje beveik nekito visu nagrinėjamu laikotarpiu: nustatyta minimali riba 50 Lt, maksimali – 300 Lt.

Notarų atlyginimas už hipotekos lakšto patvirtinimą įkeitimo sutarties patvirtinimą 1996 - 2007 metais beveik nekito, o minimalus, vidutinis atlyginimas, įvairūs baziniai dydžiai, vartojamųjų prekių kainos kilo, todėl notarų atlyginimas, išreikštas minėtais dydžiais, mažėja.

1993–2007 metais notarų imamas atlygis už nekilnojamojo turto sandorių patvirtinimą mažėjo: nuo 2 proc. 1993 m. iki 0,45–0,5 proc. 2007 m.

Minimalus darbo užmokestis nuo 1996 iki 2007 m. Lietuvoje pakilo nuo 150 iki 700 Lt, t.y. 4,7 karto, mėnesio vidutinis neto darbo užmokestis pakilo nuo 466,7 iki 1306,7 Lt (2007 m. I ketv. Statistikos departamento duomenys), t.y. 2,8 karto, tuo tarpu notarų atlygis už nekilnojamojo turto perleidimo sandorių patvirtinimą išliko beveik nepakitęs.

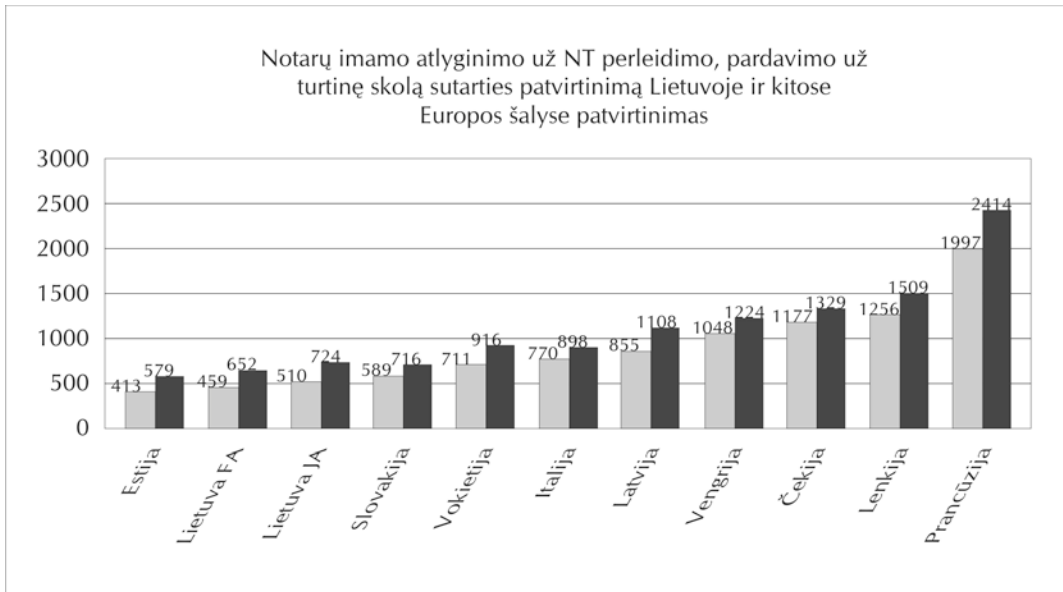
Tyrimo „Notarų imamo atlyginimo lyginamoji analizė“ apžvalga

Palyginę Lietuvoje galiojančius įkainius už nekilnojamo daikto perleidimo, pardavimo už turtinę skolą sutarties patvirtinimą su kitų devynių Europos šalių vidutiniais įkainių dydžiais atliekant 10, 50, 100, 300 ir 500 tūkst. Lt vertės sandorius, matome, kad šie įkainiai **visais atvejais** tiek fiziniams, tiek juridiniams

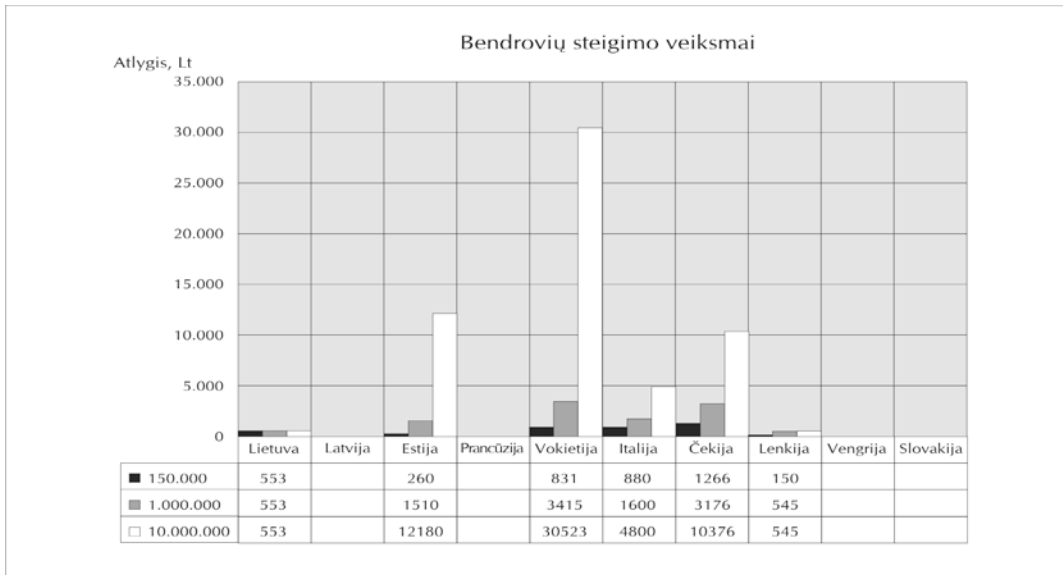
asmenims yra **absoliučiai mažesni** nei Europos šalių vidurkis, atskirais atvejais žymiai:

- fiziniams asmenims kai sandorio vertė iki 100 000 Lt, įkainis 52 - 65 proc. mažesnis nei vidurkis, kai vertė sudaro 300 000–500 000 Lt, įkainiai Lietuvoje 16 - 28 proc. mažesni nei vidurkis.
- juridiniams asmenims, kai sandorio vertė iki 100 000 Lt, įkainis 37 - 61 proc. mažesnis nei vidurkis, kai vertė sudaro 300 000–500 000 Lt, įkainiai Lietuvoje 6 - 20 proc. mažesni nei vidurkis.

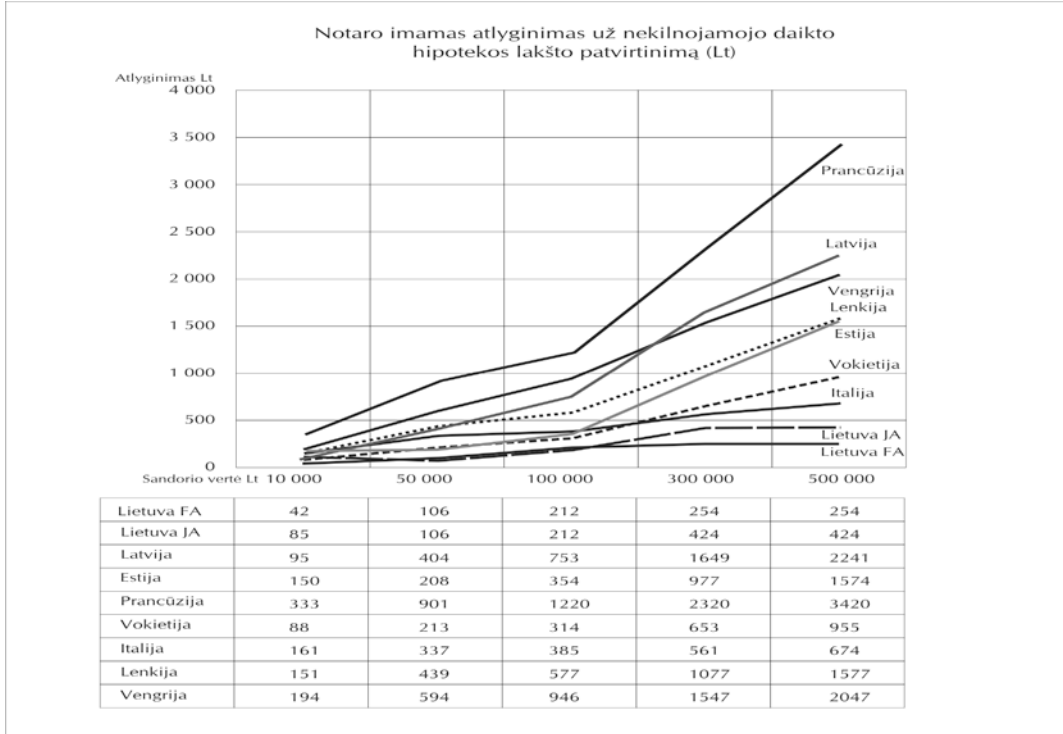
VĮ Registrų centro duomenimis, 2007 metų I pusmetį Lietuvoje buvo sudaryti 13 863 butų perleidimo, pardavimo sandoriai (tai sudaro 33,3 proc. visų per minėtą laikotarpį sudarytų nekilnojamojo turto perleidimo, pardavimo už turtinę skolą sandorių) ir 27 785 kitų nekilnojamojo turto objektų (66,7 proc.) perleidimo, pardavimo sandoriai. Butų vidutinė kaina sudarė 170 908 Lt, bendra nekilnojamojo turto sandorių kaina – 120 361 Lt. Grafike pavaizduota, kiek įvairiose Europos šalyse kainuotų už tokios vertės notaro paslaugas nekilnojamojo turto perleidimo, pardavimo už turtinę skolą sutarties patvirtinimą.

Be to, pažymėtina, kad atliekant lyginamąjį Lietuvos ir kitų nagrinėtų Europos Sąjungos valstybių narių notarų imamo atlyginimo už atliekamus notarinius veiksmus dydžių tyrimą buvo remiamasi absoliučiais atitinkamų valstybių teisės aktuose nurodytais atlyginimų dydžiais. Tačiau kaip Lietuvos notarų rūmus informavo Vokietijos ir Estijos notarų rūmai, šiose valstybėse už nekilnojamojo turto pardavimo sutarčių patvirtinimą imamas dvigubas bazinis mokestis, kadangi sandoris yra dvišalis ir notaras tvirtina abiejų susitariančių šalių valią. Atsižvelgiant į šias notaro atlyginimo už nekilnojamojo turto perleidimą skaičiavimo ypatybes, Notarų rūmų pateiktuose tyrimuose ir analizėse naudojami absoliutūs notarų atlyginimo dydžiai Vokietijoje ir Estijoje realiai išauga mažiausiai dvigubai (kadangi nekilnojamojo turto perleidimo sandoris visais atvejais yra dvišalis arba daugiašalis) ir todėl faktiškai absoliučiai visais nagrinėtais atvejais notaro atlyginimas Vokietijoje ir Estijoje taip pat yra didesnis už notaro atlyginimą Lietuvoje už atitinkamos vertės nekilnojamojo turto perleidimo sandorio patvirtinimą.

Lietuvoje notaro paslaugos santykinai brangesnės steigiant mažesnes bendroves, tačiau Lietuvoje egzistuoja vadinamosios atlygio „lubos“ 1000 Lt. Be to, Lietuvoje už tą patį atlygį atliekamas ir teisinis tyrimas (teisinis faktų vertinimas), o kitose šalyse - tik dokumentų tvirtinimas. Visais atvejais neįvertinta, kad užsienio notarai gali imti **papildomą kompensaciją** už aptarnavimo metu patirtas išlaidas.

Taigi Lietuvos įkainiai faktiškai yra **absoliučiai žemiausias** visose pozicijose.

* įkainiai pateikti be PVM.

Notarų patvirtintas atlyginimas už nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto patvirtinimą Lietuvoje **išsiskiria absoliučiu pigumu**, nes, kai sandorio vertė didesnė nei 167–250 tūkst. Lt, juridiniams asmenims nustatytas maksimalus 500 Lt (su PVM) mokestis, fiziniams asmenims – maksimalus 300 Lt mokestis (su PVM), kai sandoris siekia tik 100–150 tūkst. Lt.

Tuo tarpu kitose Europos šalyse atlyginimas už nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto patvirtinimą susietas su įkainiais už nekilnojamo daikto perleidimo, pardavimo už turtinę skolą sutarties patvirtinimą (pavyzdžiui, 2/3 Prancūzijoje, pusė arba lygūs Italijoje, pusė Lenkijoje, lygūs Slovakijoje bei Vengrijoje). Todėl Lietuvoje augant hipotekos objekto vertei, mokestis išlieka pastovus.

Kai sandorio vertė siekia 500 tūkst. Lt, Lietuvoje notarams patvirtintas atlyginimas už nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto patvirtinimą juridiniams asmenims yra 3,3, fiziniams asmenims – 5,5 **karto mažesnis** už nagrinėjamų Europos šalių vidurkį, kai sandorio suma siekia 300 tūkst. Lt, skirtumas atitinkamai yra 2,4 ir 4,0 karto, o kai sandoris 50 tūkst. Lt, skirtumas ir juridiniams, ir fiziniams asmenims sudaro 3,4 karto.

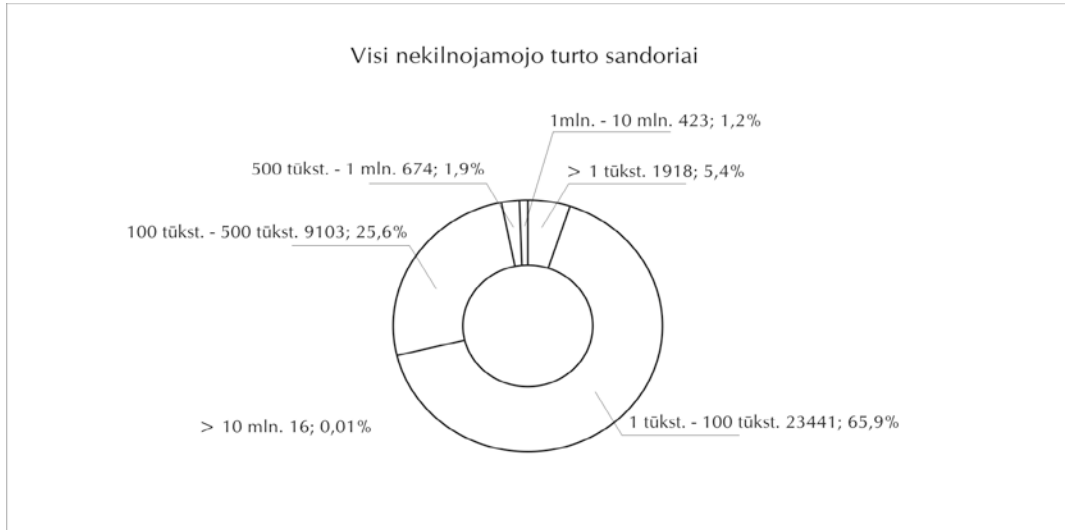
Pažymėtina, kad kitose Europos šalyse taikomi įkainiai yra tokie patys ir fiziniams, ir juridiniams asmenims.

Notarų atlyginimo už nekilnojamojo turto ir hipotekos sandorius santykis. Kaip matyti iš aukščiau pateiktų tyrimo grafikų bei išvadų, hipotekos sandoriai Lietuvoje yra absoliučiai pigiausi. Jei pasigirstų nuomonių, kad teisingumo ministerijos nustatytas notaro imamas įkainis už nekilnojamojo turto sandorius yra santykinai aukštas, tai tą brangumą kompensuoja atlyginimas už hipotekos sandorius, mat kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse atlyginimas už šį veiksmažį taip pat kyla, priklausomai nuo įkeičiamo nekilnojamojo turto vertės. Jei būtų nuspręsta mažinti notarų atlyginimą už nekilnojamojo turto sandorius, tai būtų būtina atitinkamai perskaičiuoti šio veiksmo santykį su nekilnojamojo daikto hipotekos lakšto tvirtinimo ir didinti pastarojo atlyginimo dydį.

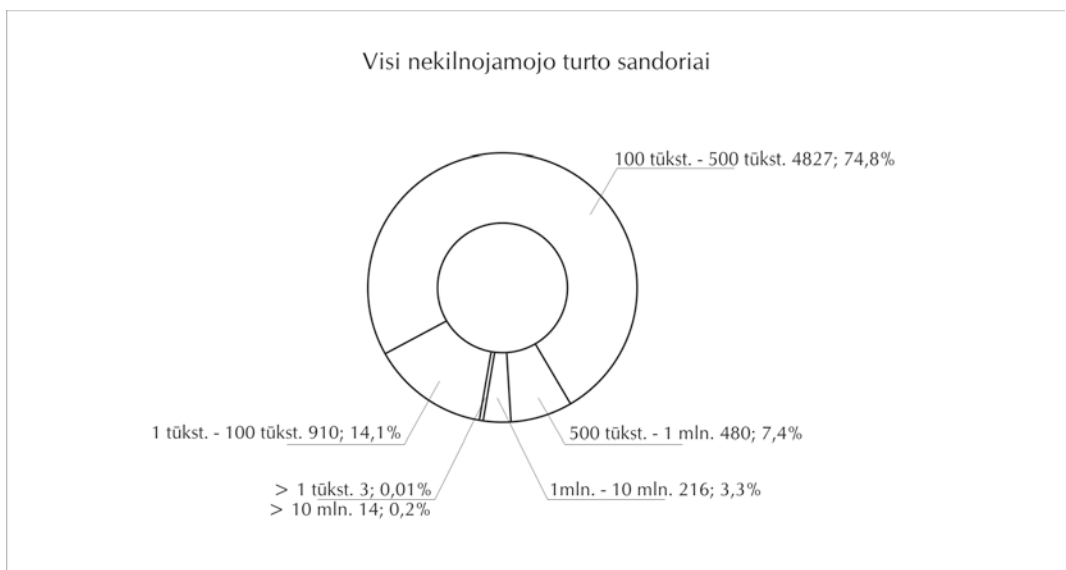
Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje notarų imamo atlyginimo dydis santykinai didesnis už kitų valstybių tik už didelės vertės nekilnojamojo turto perleidimo sandorius (daugiau nei 500 000 Lt ir 1 mln. Lt). Tačiau prieš taip teigiant ir imantis drastiškų priemonių beatodairiškai mažinant notarų atlyginimą už vieną ar kitą atliekamą notarinį veiksmažį (konkrečiai – už nekilnojamojo turto perleidimo sandorių patvirtinimą), būtina įvertinti ir kitas aplinkybes:

- didelės vertės sandorių sudaroma mažai (Vilniuje – 7,4% daugiau nei 500 000 Lt ir 3,5% daugiau nei 1 mln. Lt; Lietuvoje (be Vilniaus) – 1,9% daugiau nei 500 000 Lt ir 1,2% daugiau nei 1 mln. Lt);
- ar valstybė pasiryžusi atsisakyti socialinės politikos dėl šių kelių procentų ir tik dėl asocijuotų verslo struktūrų įtakos;
- sumažinus notarų atlyginimą už itin didelės vertės nekilnojamojo turto sandorius, turėtų būti atitinkamai didinamas atlyginimas už kitas notarų paslaugas ir ta našta tektų visiems Lietuvos gyventojams, sudarantiems kur kas mažesnės vertės sandorius, kurie sudaro daugumą nekilnojamojo turto sandorių rinkoje;
- verslo struktūros socialiai ir ekonomiškai yra stipresnės, todėl joms ir tenka didesnė mokesčių našta nei pavieniams fiziniams asmenims; lygiai taip pat notarijai taiko įvairias nuolaidas labiausiai pažeidžiamoms socialinėms asmenų grupėms, ir tų nuolaidų bei negaunamų pajamų jiems niekas nekompensoja;
- mažinant notarų įkainius, turėtų būti atitinkamai mažinama ir notarų civilinė atsakomybė.

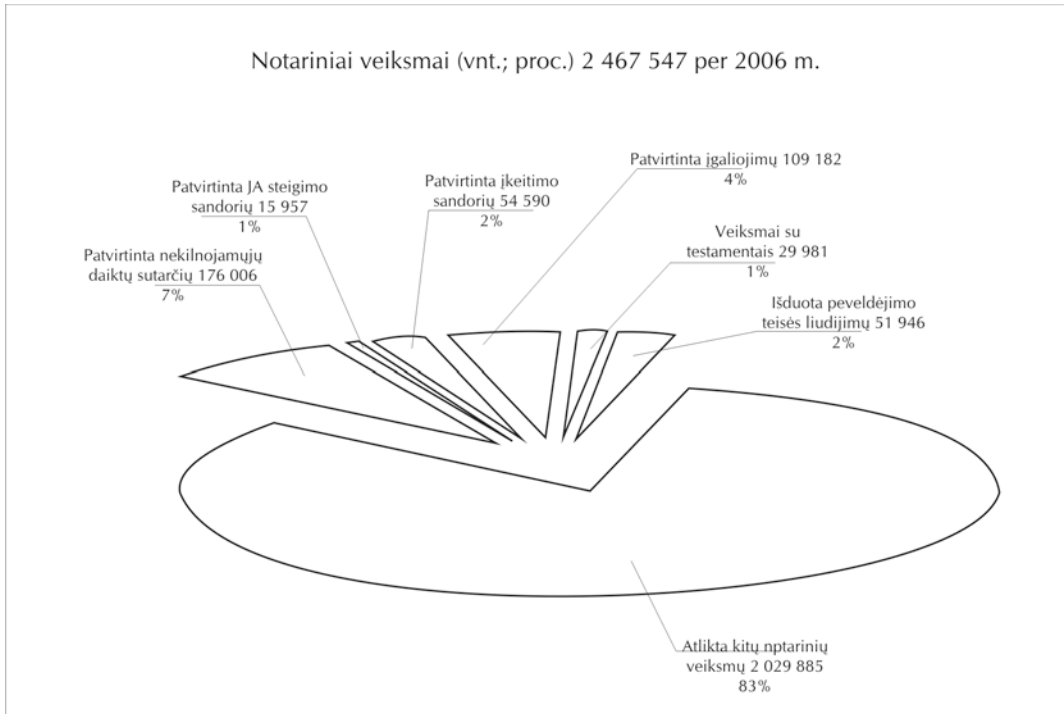
Nekilnojamojo turto sandorių kainos pasiskirstymas Respublikoje, be Vilniaus miesto savivaldybės 2007 m. I pusmetį

Nekilnojamojo turto sandorių kainos pasiskirstymas Vilniaus miesto savivaldybėje 2007 m. I pusmetį

Teisės instituto atlikto tyrimo „Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse“ apžvalga

2007 m. rugsėjo mėn. Teisės institutas (autoriai Zigmas Garalevičius, Eglė Kavoliūnaitė, Mindaugas Lankauskas ir Petras Ragauskas) atliko mokslinį tyrimą „Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse“. Šio tyrimo objektas – skirtingi notarų atlyginimo dydžio apskaičiavimo įvairiose Europos Sąjungos valstybėse narėse mechanizmai, jų pranašumai ir trūkumai.

Tyrimo nurodoma, kad „daugelyje tirtų valstybių egzistuoja mišrios notarų mokesčių dydį nustatančios sistemos, kai esant aiškiai sandorio vertei notaro atlyginimas skaičiuojamas pagal įstatyme nustatytą atitinkamą procentą nuo sandorio vertės, o kitais atvejais – numatant fiksuotą atlyginimo dydį. Europos Sąjungos valstybėse plačiai paplitusi praktika skaičiuoti notaro atlyginimo dydį atsižvelgiant į sandorio vertę, jeigu ta vertė yra pakankamai aiški (pvz., nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo atveju).

Rinkliava gali būti skaičiuojama dvejopai – numatant fiksuotą atlygį už tam tikros vertės sandorius arba nustatant procentą nuo sandorio vertės. Be to, įmanomas ir mišrus variantas, kai notarų atlyginimas skaičiuojamas remiantis ir fiksuotu, ir procentiniu dydžiu“.

Notaro atlyginimo dydžių nustatymo principai nagrinėjami lyginant Bulgariją, Lenkiją, Belgiją, Prancūziją, Slovakiją, Suomiją, Ispaniją, Latviją, Rumuniją, Italiją, Vokietiją, Austriją, Slovėniją, Vengriją, Estiją, Portugaliją. Tyrimą atlikę ekspertai teigia, kad „skaičiuoti notaro atlyginimą atsižvelgiant į faktines

išlaidas tikslinga atlyginant biuro išlaidas, tačiau skaičiuojant mokesį už notarinio veiksmo atlikimą toks pasirinkimas nėra logiškas, kadangi tokiu būdu nėra atsižvelgiama į atliekamą protinį darbą bei skirtingą atskirų notarinių veiksmų riziką. <...> Fiksuoto notaro atlyginimo dydžio sistema, kai esant aiškiai sandorio vertei notaro atlyginimo dydis skaičiuojamas atsižvelgiant į sugaištą laiką, vertintina kritiškai, kadangi esant tokiai sistemai nėra atsižvelgiama į notaro patiriamą riziką, o įkainius tektų nuolat peržiūrėti atsižvelgiant į infliaciją. Be to, atskiri notarai galėtų būti suinteresuoti vilkinti notarinių veiksmų atlikimą, o tai trukdytų efektyviam notariato funkcionavimui“.

Pagrindinis atlikto tyrimo klausimas buvo, kodėl daugelyje Europos Sąjungos valstybių notaro atlyginimai skaičiuojami nuo sandorio vertės? Ekspertai teigia, kad „praktiškai visose Europos Sąjungos šalyse, bent tam tikrais (visų pirma, daikto pirkimo ir pardavimo) atvejais, mokesčiai už notaro paslaugas apskaičiuojamas atsižvelgiant į sandorio vertę. Daugeliu atveju tai vertinama kaip savaime suprantamas dalykas ir šio pasirinkimo net nebandoma kaip nors argumentuoti. <...> Rėmimasis sandorio verte valstybei sudaro sąlygas vykdyti tam tikrą socialinę politiką notarinių paslaugų rinkoje. Juk jei notarinio mokesčio susiejimas su notaro patiriamomis išlaidomis būtų teisingiausias sprendimas laisvosios rinkos požiūriu, tai mokesčio dydžio atsiejimas nuo atitinkamų išlaidų leidžia kištis į šią rinką ir faktiškai perskirstyti paslaugas gaunančių asmenų sumokėtus mokesčius. Turint omenyje, kad notarinius veiksmus, susijusius su brangiu turtu, paprastai atlieka labiau pasiturintys žmonės (sykiu galioja bendra taisyklė, kad su kuo vertingesniu turtu siejamas notarinis veiksmas, tuo geresnė notarinio veiksmo atlikimu suinteresuoto asmens turtinė padėtis), jų sumokėtų mokesčių sąskaita galima netiesiogiai dotuoti tokius notarinius veiksmus, kurie reikalingi visų socialinių grupių asmenims (dokumentų kopijų ar išrašų patvirtinimas, testamentų parengimas bei tvirtinimas ir pan.). Kaip papildomas argumentas gali būti nurodyta ir ta aplinkybė, kad mokesčio dydį susiejus su turtinio intereso verte nėra būtinybės mokesčių dydį pritaikyti prie infliacijos keliamų pokyčių. Juk tokiu atveju kylant kainoms (kartu ir įvairių su notariniiais veiksmais susijusių dalykų vertei) automatiškai kyla ir mokesčiai.“

Tačiau yra valstybių, kurios pasirenka fiksuotą notaro atlyginimą nuo sandorio vertės. Nurodant tokios sistemos pasirinkimo argumentus teigiama: „Šalia kai kuriose šalyse nusistovėjusios tradicijos išlaikymo, galima nurodyti tik vieną (tiesa, vargu ar labai įtikinamą) argumentą, pagrindžiantį fiksuotą, su sandorio verte siejamą mokesčio dydžių nustatymą – tai šiek tiek palengvina skaičiavimo procesą. Kitų argumentų iš esmės nepateikiama“.

Kaip vieną iš problemų, kodėl notaro atlyginimo dydžio skaičiavimas nuo sandorio vertės gali sukelti problemų, Estijos atstovai nurodė, kad notarinio veiksmo atlikimo siekiantys asmenys yra labiau suinteresuoti dirbtinai mažinti sandorio kainą. Tačiau tyrimą atlikę ekspertai atsako, kad „aptariamai problemai spręsti derėtų naudoti kitas priemones – pavyzdžiui, turto vertinimą. Mat procentinio atlyginimo dydžio (taip pat ir laipsniuoto fiksuoto dydžio) už notarines paslaugas skaičiavimas susijęs su būtinybe nustatyti realią turto vertę (pavyzdžiui, vertę, kuri rinkoje turėtų būti mokama, o ne formaliai nurodyta). Būtent dėl to, atsižvelgiant į visuomenėje vyraujančias nuostatas ir su jomis siejamą polinkį slėpti tikrąją sandorio vertę, kai kuriose postsovietinėse šalyse (pavyzdžiui, Čekijoje) tai praktikuojama – nustatomas privalomas turto įvertinimas, kurį prieš sandorio patvirtinimą, remiantis nustatytomis taisyklėmis, atlieka įgalioti subjektai. Tačiau reikia turėti omenyje, kad tokia priemonė yra santykinai brangi, o tai reiškia, kad didėja sąnaudos (be kita ko, ir sąžiningam interesantui)“.

Įvertinę procentinio ir fiksuoto atlyginimo skaičiavimo nuo sandorio vertės principų privalumus ir trūkumus, tyrimą atlikę autoriai teigia, kad „kalbant apie notarinio mokesčio dydžio

susiejimą su procentine sandorio verte (procentinės sandorio vertės principo taikymą), yra gerokai daugiau ir, atrodo, svaresnių argumentų „už“. Visų pirma, taikant šį principą teisingiau nustatomas mokesčio dydis. Žinoma, šis argumentas sąlyginis tuo požiūriu, kad vadovaujantis tam tikra etine pozicija mokesčio už notarinius veiksmus susiejimas su sandorio verte apskritai nėra teisingas (nes ignoruojamas tiek notaro patirtos sąnaudos, tiek individualios atitinkamo notarinio veiksmo atlikimo siekiančių asmenų savybės, paties notariškai tvirtinamo sandorio sudarymo priežastys, etc.). Tačiau jei jau sistema grindžiama sandorio verte, procentinio atlyginimo dydžio sistema leidžia tiksliau atsižvelgti į sandorio vertę, kadangi mokesčio dydis skaičiuojamas imant procentą nuo sandorio vertės, o esant fiksuoto dydžio sistemai vienodo dydžio mokesčiai imamas už sandorius, kurių vertė skirtinga (tokia situacija susidaro todėl, kad fiksuotas mokesčio dydis paprastai nustatomas visų sandorių, patenkančių į nustatytas vertės „žirkles“, atžvilgiu).

Antra, šio principo taikymas sietinas su aiškesnėmis ir skaidresnėmis taisyklėmis (nes išlaikoma tiesioginė ir tolygi sąsaja su notarinio veiksmo objektu esančio turbinio intereso verte). Fiksuoto mokesčio dydžio atveju kyla papildoma abejonė dėl laiptelio „aukščio“ pagrindimo (juk kuo didesnis skirtumas tarp apatinės ir viršutinės ribos, tuo sudėtingiau jį argumentuoti), tuo tarpu prie procentinės sistemos efekto artinantis laiptelių „sutankinimas“ būtų neekonomiškas reguliavimo technikos požiūriu.

Trečia, procentinės sandorio vertės principas logiškesnis tuo požiūriu, kad pagal savo prigimtį labiau tinka notaro patiriamoms sąnaudoms kompensuoti: jei tolygų mokesčio susiejimą su sandorio verte įmanoma pagrįsti kad ir civilinės atsakomybės draudimo sąnaudomis, fiksuoto mokesčio atveju „laiptelių“ aukštis (bent jau ES šalių praktikoje) niekada neturi aiškaus ir proporcingo ryšio su notaro patiriamomis sąnaudomis (išskyrus minėtą specifinį minimalaus fiksuoto tarifo atvejį, vargu ar realiai galėtų turėti).

Galiausiai, ketvirta, Europoje aptariamas principas yra vyraujantis (nors ir ne absoliučiai dominuojantis). Tai leidžia daryti prielaidą, kad praktiniu požiūriu šis modelis yra labiausiai pasiteisinęs.“.

Tyrimė taip pat analizuojami argumentai liberalizuoti notarines paslaugas ir notarų atlyginimo dydžius. Ekspertai nurodo: „Nyderlandų patirtis ne tik patvirtina riziką, kad konkurencija notarinių paslaugų rinkoje gali neatnešti norimo efekto dėl informacijos asimetrijos ir taip kelti pavojų teikiamų paslaugų kokybei, bet taip pat įrodo, kad grėsmė dėl konkurencinio spaudimo naudojimo kartu kyla ir visuomenės gerovei. Be to, kaip jau minėta, reguliuojamoje rinkoje tam tikros paslaugos, kurioms nustatyta žemesnė kaina nei būtų laisvos rinkos sąlygomis, yra subsidijuojamos iš sandorių komerciniuose rinkos segmentuose. Reguliavimo panaikinimas sumažintų kainas pelninguose rinkos segmentuose, tačiau padidintų reguliuojamoje rinkoje subsidijuojamų paslaugų kainas. Antai Nyderlanduose, kaip jau minėta, po reformos išaugo sandorių, susijusių su šeima, tvirtinimo įkainiai, tuo tarpu sumažėjo nekilnojamojo turto sandorių tvirtinimo įkainiai.

<...> Natūralu, kad pagrindiniu notarinių paslaugų rinkos liberalizavimą lemiančiu tikslu laikytina teisingos kainos perspektyva. Žinoma, turima omeny tik ekonomiškai, bet ne socialiai teisinga kaina. Atvirkščiai, vien dėl pasiūlos ir paklausos mechanizmo veikimo susiformavusi kaina gali netenkinti kai kurių svarbių socialinių tikslų.

<...> Reikia pažymėti, kad, kalbant apie notarinės veiklos paslaugų rinkos liberalizavimą, iš

esmės kalbama apie viso reguliavimo panaikinimą arba minimizavimą. Kaip minėta, reguliavimas apima vienodo darbuotojų (šiuo atveju – notarų) statuso įtvirtinimą (statutuose ir pan.), patekimo į rinką reguliavimą (barjerai norintiems tapti notariais), darbuotojų skaičiaus nustatymą, kainų reguliavimą, bendras taisykles dėl atsakomybės, išskirtinių funkcijų nustatymą, tam tikros veiklos apribojimą (draudimas reklamuotis, draudimai bendradarbiauti su kitų profesijų atstovais) ir pan. Tuo tarpu liberalizavus vien kainas, o palikus kitus laisvos rinkos barjerus, tokius, kaip griežtas patekimo į rinką reguliavimas, notarų skaičius ir t.t., pirmiausia iškiltų pavojus, kad bus vykdomi susitarimai dėl kainų nustatymo ir nustatomos dirbtinai didesnės kainos. <...> Profesionalios paslaugos dažnai yra pasitikėjimo prekė, kurios kokybės vartotojai gali taip ir nesužinoti. Kadangi vartotojai negali gauti būtinos informacijos prieš ar po paslaugos pirkimo, jie turi tikėti paslaugų teikėjo patikinimu, kad jo teikiamos paslaugos kokybė yra pakankama (pavyzdžiui, chirurgo patikinimas, kad širdies operacija buvo gerai atlikta). Rimta informacijos asimetrija (kai paslaugos pirkėjas negauna pakankamai informacijos apie paslaugos kokybę nei prieš pirkdamas prekę, nei ją nusipirkęs) esant laisvos rinkos sąlygoms gali stipriai pabloginti teikiamų paslaugų kokybę. Jeigu pirkėjas negali spręsti apie paslaugos kokybę, jis neturės noro mokėti už paslaugą didesnės kainos jeigu bus pasiūlyta mažesnė kaina. To rezultatas – aukštos kokybės paslaugos teikėjai (kurių paslauga dėl didesnių sąnaudų kainuoja brangiau) išstumiami iš rinkos, o rinkoje pasilieka tik abejotinos kokybės pigesnės paslaugos teikėjai.

<...> Lotyniškojo notariato teikiamų paslaugų kokybė apima tris sritis: integralumą (nešališkumą ir patikimumą), teisinę kokybę (notarinių aktų kokybę) ir komercinę kokybę (elgesį su klientais). Tik pastarosios srities kokybę vartotojai gali nesunkiai stebėti ir įvertinti. Komercinė kokybė apima tokius klientams teikiamos paslaugos bruožus, kaip notarų biurų vietovė, laisvų automobilių aikštelių šalia biurų buvimas, personalo draugiškumas, kavos kokybė (ir tai, ar ji yra siūloma) ir pan. Teisinė kokybė yra kur kas svarbesnė klientams, tačiau ją stebėti ir vertinti yra sunkiau. Kalbant apie paslaugos kokybę, klientas nežino, kiek pastangų dėjo notaras teikdamas tą paslaugą. <...> Todėl vartotojai, rinkdamiesi paslaugos teikėją, pirmiausia vertintų paslaugos kainą ir komercinę kokybę, kuri yra tik šalutinės reikšmės“.

Darydami šį notarinių įkainių tyrimą, jo autoriai taip pat teoriškai domėjosi, ar kas nors valstybėje galėtų atsakyti, kodėl dauguma mokesčių ir valstybės rinkliavų taip pat nustatoma procentaliai, pvz., žyminis mokestis kreipiantis į teismą taip pat nustatomas procentaliai nuo ieškinio kainos.

DARBO GRUPĖS IŠVADOS

<...> Darbo grupė formuluoja šias išvadas ir siūlo Ministrui Pirmininkui:

1. Pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai iki 2007 m. gruodžio 31 d. parengti naują Teisingumo ministro įsakymo „Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ redakciją ir:

1.1. Suvienodinti įkainius fiziniams ir juridiniams asmenims;

1.2. Nustatyti maksimalius Notarų imamo atlyginimo už su nekilnojamojo turto sandoriais susijusių konkrečių notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijų ir techninių paslaugų teikimą, dydžius;

1.3. Apsvarstyti galimybę apskritai nereglamentuoti įkainių už tuos notarinius veiksmus, kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymus nėra privalomi arba Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme „Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ aiškiai struktūriškai išskirti nustatomus notarų atlyginimo dydžius už įstatymų nustatyta tvarka privalomus notarinius veiksmus ir už tuos veiksmus, kurie nėra būtinos privalomos notarinės formos;

2. Pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai iki 2008 m. rugsėjo 1 d. atlikti išsamią lyginamąją studiją dėl notarinių veiksmų įkainių, šių įkainių nustatymo principų visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, taip pat atlikti nepriklausomą ir visapusišką tyrimą (auditą), kurio metu būtų nustatytos faktinės notarų veiklos sąnaudos teikiant konkrečias notarines paslaugas (atliekant konkrečius notarinius veiksmus) ir, remiantis atlikto lyginamojo tyrimo bei notarų veiklos audito išvadomis, naujai suformuoti notarinius įkainius taip, kad būtų įgyvendinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 1020 patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių 702 priemonė;

3. Pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai kartu su Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos finansų ministerija bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija iki 2008 m. rugsėjo 1 d. nuosekliai išanalizuoti ir visapusiškai įvertinti formuojant notarinius įkainius užprogramuotų socialinės politikos idėjų pagrįstumą (įvertinti, ar ir kiek šiuo metu yra reikalinga socialinė notarinių įkainių orientacija atskiroms socialinėms grupėms ir atskiriems socialiniams veiksams) ir išanalizavus išvadų 2 punkte nurodyto tyrimo rezultatus, įvertinti galimybę atsisakyti šiuo metu egzistuojančios praktikos, kada vienų notarinių veiksmų sąnaudos dirbtinai įskaičiuojamos į kitų notarinių veiksmų išlaidas, taip už vieną notarinę paslaugą gaunantį asmenį verčiant mokėti kitą notarinę paslaugą gaunantį asmenį, taip pat apibrėžti teisinį mechanizmą, kaip valstybės biudžeto ar kitų valstybės fondų lėšomis galėtų būti notarams kompensuojamos sąnaudos, patirtos teikiant notarinę paslaugą valstybės išskirtoms socialinėms grupėms.

4. Patarti Lietuvos Respublikos teisingumo, ūkio, finansų bei socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms sprendžiant išvadose aprašytus klausimus siekti visapusiško socialinio dialogo, į darbo grupes ar kitokios formos pasitarimus kviešti ir išklausti suinteresuotų valstybinių institucijų ir socialinių partnerių atstovus.

Lietuvos notarų rūmų nuomonė

Notarų atlyginimų dydžių keitimas ar maksimalaus atlyginimo dydžio už vieną ar kitą notarinį veiksmą nustatymas turėtų būti pripažintas ypatingos svarbos veiksniu ir vykdomas pagal patvirtintą tvarką, įtraukiant visapusišką situacijos įvertinimą politiniu, socialiniu bei ekonominiu požiūriu, taip pat notarų patiriamų faktinių sąnaudų bei sąnaudų, susijusių su žalos atlyginimo rizika, tyrimų išvadas, o argumentus pagrindžiant nepriklausomų ekspertų tyrimų duomenimis.

Antanas Grumuldis

Lietuvos notarų rūmų prezidento narys
Jurbarko raj. 2-ojo notaro biuro notaras

ATSKIRŲ SUBJEKTŲ PAVELDĖJIMO YPATUMAI

Šiuo metu visuomenėje ir notarinėje praktikoje ypač aktualūs yra tam tikrų subjektų paveldėjimo klausimai. Kadangi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (*toliau* – CK) 5 knyga „Paveldėjimo teisė“ išsamiai nereglamentuoja atskirų subjektų, t.y. valstybės, užsieniečių, nepilnamečių, globotinių ir kt., paveldėjimo (išskyrus bendrąsias normas – CK 5.2 str., 5.62 str., 5.75 str.– nukreipiančias į kitus teisės norminius aktus), šio straipsnio tikslas yra nustatyti atskirų subjektų paveldėjimo ypatumus bei išnagrinėti juos reglamentuojančius kitus teisės aktus.

1. Paveldėjimo ypatumai, kai palikimą sudaro žemės ir miškų ūkio paskirties žemė

Šioje dalyje trumpai noriu pakalbėti apie paveldėjimo ypatumus, kai įpėdinio paveldėjimas atkurtas pagal piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą („Valstybės žinios“, 1997 m., Nr. 65–1558, 10 p.), ir pilietis, gavęs paveldėjimo teisės liudijimą, keičia žemės atkūrimo būdą. Galimi du atvejai:

- 1) kai tai daro įstatyminis įpėdinis;
- 2) kai žemės atkūrimo būdą keičia testamentinis įpėdinis.

Pagal Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 21 str. 3 d., pilietis iki 2003 m. balandžio 1 d. gali pareikšti arba pakeisti valią dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą, jeigu nepriimtas sprendimas dėl nuosavybės teisių atkūrimo. Pagal šio str. 4 d., pilietis iki 2005 m. gruodžio 31 d. gali pakeisti pareikštą valią, kad jam už valstybės išperkamą turtą būtų atlyginta pinigais, ir prašyti už išperkamą turtą atlyginti vertybiniais popieriais. Todėl šie santykiai iki šiol yra aktualūs. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, formuodamas vieningą praktiką, tai yra nurodęs.

Pakeisti savo valią dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės, gali ne tik tas asmuo, kuris buvo išreiškęs tokią valią, bet ir tas asmuo, kuriam teisė į nuosavybės teisių atkūrimą buvo perduota vėliau paveldėjimo ar kitu įstatymo numatytu teisių perdavimo būdu (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. „Administracinė apžvalga“, 2005 m., 11 p.). Įpėdinio, gavusio paveldėjimo teisės liudijimą, prašymu apskrities administracija būdą pakeičia administracine tvarka, jeigu sprendimas priimtas, bet nepradėtas vykdyti, ar sprendimas dar nėra visiškai įvykdytas, pavyzdžiui, piliečiui pagal spren-

dimą išmokėta tik dalis piniginės kompensacijos už išlikusį nekilnojamąjį turtą. Kai priimtas naujas sprendimas pagal įpėdinio prašyme nurodytą būdą, įstatyminis įpėdinis gali supaprastinto proceso teismine tvarka pakeisti išduotą paveldėjimo teisės liudijimą (LAT konsultacija. „Teismų praktika“, 2004 m., Nr. 21, 35 p.), o testamentinis įpėdinis, manau, negali, nes testatorius neturi teisės pavesti kitam asmeniui po testatoriaus mirties nustatyti ar keisti testamentą turinį (LR CK 5.16 str. 4 d.).

2. Nepilnamečių paveldėjimas

Nepilnamečių paveldėjimui taikomos LR CK 5.56 str. normos. Jose teigiama, kad neveiksnių asmenų vardu palikimą priima jų tėvai arba globėjai. Ribotai veiksnūs asmenys palikimą priima tik tėvų ar rūpintojų sutikimu. Remiantis šia nuostata, už nepilnamečius vaikus iki 14 metų palikimą priima tėvai arba globėjai, turėdami išankstinį teismo leidimą, o nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų palikimą priima patys, turėdami tėvų ar rūpintojų sutikimą. Tačiau, remiantis LR CK 3.188 str. 1 d. 2 punktu, tėvai be išankstinio teismo leidimo neturi teisės priimti palikimo savo nepilnamečių vaikų vardu. Ši nuostata yra speciali ir turi viršenybę prieš bendrąją taisyklę, kad už nepilnamečius vaikus iki 14 metų sandorius sudaro tėvai arba globėjai (LR CK 27 str.), o nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų sandorius sudaro tėvų ar rūpintojų sutikimu (LR CK 2.8 str.). Tai reiškia, kad norint priimti palikimą nepilnamečio vardu visuomet turi būti gautas teismo leidimas. LR CK 5.50 str. 2 dalyje numatyta, kad palikimą galima priimti trimis būdais: paduodant pareiškimą notarui, pradedant faktiškai turtą valdyti ar kreipiantis į teismą dėl palikimo apyrašo sudarymo. Todėl reikėtų atsakyti į klausimą, ar galima nepilnamečio įpėdinio vardu palikimą priimti, pradedant valdyti vaikui priklausantį turtą, nesikreipiant nei į notarą, nei į teismą dėl palikimo apyrašo sudarymo. LR CK 5.56 straipsnyje nėra nustatytas draudimas, kad tėvai ar globėjai neturi teisės tokiu būdu priimti palikimo nepilnamečių vaikų vardu. Tai reiškia, kad tėvai ar globėjai priima palikimą faktiškai pradėję valdyti nepilnamečiui priklausiusį turtą be išankstinio teismo leidimo. Teismo leidimo reikia tik palikimo priėmimo ar jo atsisakymo sandoriui sudaryti, išreiškiant valią raš-

tu atitinkamai įstaigai (notarui ar teismui). Tačiau, kaip išspręsti klausimą, kai tėvai ar globėjai, per įstatymo nustatytą terminą pradėję faktiškai valdyti nepilnamečio paveldėtą turtą, po kurio laiko kreipiasi į notarą, norėdami gauti paveldėjimo teisės liudijimą nepilnamečio vardu. Paanalizavę notarinę praktiką, galime įsivaizduoti situaciją, kai terminai palikimui nepilnamečio vardu priimti buvo praleisti, bet teismo leidimo pagrindu palikimas buvo priimtas ir nepilnamečio atstovai neturės dar kartą kreiptis į teismą dėl palikimo termino pratešimo ar faktinio turto valdymo nustatymo.

3. Paveldėjimo, kai įpėdiniai yra nepilnamečiai, kurių globos (rūpybos) forma yra vaikų globos institucijos, ypatumai

Šių ypatumų esmė yra ta, kad šių teisinių santykių subjektas apibūdinamas kaip likę be tėvų globos nepilnamečiai vaikai (iki 18 metų amžiaus), kurie paveldi pagal įstatymą ar testamentą ir kuriems teismas yra nustatęs nuolatinę globą (iki 14 m.), rūpybą (14–18 m.) ir, kaip viena iš vaiko globos (rūpybos) formų, paveda atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams bei jų gynimą socialinės globos įstaigai (LR CK 3.252 str. 2 d.). Globos įstaigų atstovai dalyvauja pas notarą palikimo priėmimo procedūrose, paveldint pagal įstatymą, pagal testamentą ar pagal apyrašą, taip pat realizuojant teisę į privalomąją palikimo dalį, renkant ir pateikiant reikalingus dokumentus bei gaunant paveldėjimo teisės liudijimą. Globėjas (rūpintojas) kaip vaiko globėjas (rūpintojas) gali būti:

- 1) nuolat Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis fizinis asmuo (toliau vadinama – fizinis asmuo), kuris įstatymų nustatyta tvarka paskirtas užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams;
- 2) juridinis asmuo: šeimyna, nevyriausybinė institucija, organizacija ir fizinių asmenų įsteigta vaikų globos įstaiga, įregistruota Juridinių asmenų registre ir įstatymų nustatyta tvarka turinti užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams (Vyriausybės nutarimas, 2002 03 27, Nr.

405, Vaiko globos organizavimo nuostatai).

Socialinės vaikų globos įstaiga suprantama taip, kaip reglamentuoja LR socialinių paslaugų įstatymas („Valstybės žinios“, 2006 m., Nr. 17), t.y. įstatymo nustatyta tvarka turinti teisę teikti socialinę globą įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), šeimyna. Tačiau tai neišsamus sąrašas, gali būti nevyriausybinių vaikų globos įstaigos (religinės organizacijos, paramos ir labdaros fondai, asociacijos). AB, UAB, IĮ, VŠĮ, BĮ, labdaros ir paramos fondų, asociacijų teisinė forma yra aiški ir jų valdymą, atstovavimą tiksliai reglamentuoja atitinkami įstatymai: Akcinių bendrovių; Individualių įmonių, Viešųjų įstaigų, Biudžetinių įstaigų, Labdaros ir paramos fondų, Asociacijų įstatymai. Teisėtą atstovą – socialinės globos įstaigų vadovų kompetencija globėjo (rūpintojo) funkcijoms vykdyti – galima sužinoti iš steigimo dokumentų ir juridinių asmenų registro. Pagal vaikų globos įstaigų nuostatus, globėjo (rūpintojo) funkcijas vykdo, atstovauja vaiko teisėms ir teisėtiems interesams įstaigos vadovas. Pareiškimą (kuriam neprivaloma notarinė forma) apie palikimo priėmimą gali pateikti ir vadovo įgaliojatas atstovas.

Juridinio asmens licenciją teikti socialinę globą išduoda Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Palikimo priėmimo atveju LR CK 3.244 str. 3 dalyje globėjams nėra įteisinta pareiga be išankstinio teismo leidimo globotinių vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą. Už globotinį, kurio amžius iki 14 metų, pareiškimą pasirašo vaikų globos įstaigos vadovas ar jo įgaliojatas atstovas. Globotinis, kurio amžius daugiau nei 14 metų, pareiškimą pasirašo pats, dalyvaujant (kartu duodant sutikimą) vaikų globos įstaigos vadovui ar jo įgaliojatom atstovui. Galima išimtis, nes nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, savo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas. Visais atvejais, kad nepilnametis būtų pripažintas visiškai veiksniu, reikalingas paties nepilnamečio sutikimas (LR CK 2.9 str. 1 dalis).

Problema yra su šeimyna: pagal LR CK 3.260 str. ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 03 07 nutarimą Nr.1037, tai – juridinis asmuo. Tačiau toks juridinis asmuo nenumatytas Juridinių asmenų nuostatuose, nevisiškai reglamentuotos jų steigimo procedūros. Pagal minėtą 2002 03 07 Vyriausybės nutarimą Nr.1037 ir 2002 27 03 Vyriausybės nutarimą Nr.405 „Vaiko globos organizavimo nuostatai“, šeimynos vaikų globėjas (rūpintojas) yra fizinis asmuo, teismai taip pat skiria globėją kaip fizinį asmenį, o ne šeimyną kaip juridinį asmenį, t.y. skirtingai negu globos įstaigoms, nors abi formos turi juridinio asmens veiksnumą ir teisnumą. Darytina išvada, kad įstatymo leidėjas turėtų tiksliai apsispręsti, kas yra šeimyna, koks šeimynos juridinis statusas – juridinis ar fizinis asmuo, suvienodinti su kitomis globos įstaigomis, kuriose globėju skiriama pati globos įstaiga. Siūlyčiau šeimyną palikti, kaip dabar yra įteisinta, juridiniu asmeniu ir vaikų globėju (rūpintoju) skirti juridinį asmenį – šeimyną.

4. Palikimo perėjimas valstybei

Šiuo atveju palikimo perėjimas valstybei yra specifinis paveldėjimo teisės institutas, nes palikimas pereina specialiam subjektui – viešajam juridiniam asmeniui (valstybei). Remiantis LR CK 5.62 str.1 dalimi, paveldimas turtas paveldėjimo teise pereina valstybei, jeigu:

- 1) turtas testamentu paliktas valstybei;
- 2) palikėjas neturi įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą;
- 3) nėra vienas įpėdinis nepriėmė palikimo;
- 4) iš visų įpėdinių atimta paveldėjimo teisė.

Visais šiais atvejais palikimas pagal paveldėjimo teisės normas pereina tiesiogiai valstybei. Valstybė paveldi pagal įstatymą ir negali atsisakyti, nepriimti palikimo.

Valstybei, kaip parodė notarinė praktika, atstovauja mokesčių inspekcija. Gavusi pranešimą apie numatomą palikimo perėjimą valstybei, ji turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo ir palikimo apsaugos. Pagal LR Vyriausybės 2004 m. gegužės 26

d. nutarimą Nr. 634 „Konfiskuoto, bešeimininkio, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomi taisyklės“, apyrašo sudarymo metu privalo dalyvauti mokesčių inspekcijos pareigūnas („Valstybės žinios“, 2004 m., Nr. 86, 26 p.). Vadinasi, valstybė palikimą priima pagal turto apyrašą, o į notarą kreipiasi tik dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, kurio pagrindu bus apskaitomas valstybės paveldėtas turtas. Šiuo atveju nėra svarbu, ar valstybė paveldi mirusiojo turtą pagal įstatymą, ar pagal testamentą. Ar valstybė laiku priėmė palikimą, sprendžia teismas, kai valstybės atstovas (mokesčių inspekcija) kreipiasi į jį dėl palikto turto apyrašo sudarymo. Tuo tarpu valstybė gali kreiptis į notarą dėl paveldėjimo teisės liudijimo pagal turto apyrašą išdavimo bet kuriuo metu, pasibaigus LR CK 5.50 str. 3 dalyje nustatytam trijų mėnesių terminui, skirtam palikimui priimti. Tačiau valstybė neturi kokių nors įteisintų privilegijų ir dalyvauja paveldėjimo santykiuose lygiais pagrindais kaip ir kiti įpėdiniai. Kaip minėjau, valstybei paprastai atstovauja apskričių mokesčių inspekcijos (jose yra įsteigti specialūs skyriai bešeimininkiam, konfiskuotam, valstybės paveldėtam ir kitam valstybei perduotinam turtui tvarkyti ir apskaityti). Paprastai į šiuos skyrius kreipiasi kreditoriai (dažniausiai įvairių paslaugų teikėjai, kuriems palikėjas buvo skolingas) ar antstoliai. Kaip ir įpėdiniais, valstybei būtinas valios išreiškimas priimti palikimą. Apskrities, kurioje yra turtas: jei žemė – apskrities viršinininko administracijos įgaliotas atstovas, jei kitas turtas – Valstybinės mokesčių inspekcijos įgaliotas atstovas turi kreiptis į atitinkamą notarą per nustatytą terminą (išduoti paveldėjimo teisės liudijimą galima praėjus 21 mėn. po palikimo atsiradimo). Taisyklių V skyriuje „Valstybės paveldėto turto apskaitymas“ nurodytos procedūros, kurios turi būti atliktos, kad valstybės paveldėtas turtas būtų įtrauktas į apskaitą. Gavus paveldėjimo teisės liudijimą, turi būti surašytas turto apskaitos ir perdavimo aktas, o turtas įregistruotas valstybės vardu. Pagal LR Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimą Nr. 634, jeigu valstybė paveldėjo žemės sklypą (ar jo dalį), mokesčių inspekcija, gavusi atitinkamus paveldėjimą patvirtinančius dokumentus, per 10

darbo dienų nuo šių dokumentų gavimo dienos turi juos perduoti apskrities, kurios teritorijoje yra valstybės paveldėtas žemės sklypas (jo dalis), viršinininko administracijai (LR Vyriausybės nutarimas, 2004 m., Nr. 634).

5. Paveldėjimo santykiai, kada įpėdiniai yra užsienio subjektai

Užsienio subjektai – tai užsieniečiai ir užsienio juridiniai asmenys bei kitos užsienio organizacijos. Užsieniečiais laikomi užsienio valstybių piliečiai, užsienio valstybių nuolatiniai gyventojai, taip pat Lietuvos Respublikos nuolatiniai gyventojai, neturintys Lietuvos Respublikos pilietybės. Užsienio juridinis asmuo – užsienio valstybėje įsteigta įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teisių bei pareigų, būti ieškovu ar atsakovu teisme. Kitos užsienio organizacijos – užsienio valstybėje įsteigtos organizacijos, neturinčios juridinio asmens statuso, tačiau turinčios civilinį teisingumą pagal tų valstybių įstatymus. Galimi paveldėjimo santykių trijų tipų užsienio subjektai:

- 1) Užsieniečiai, kurie laikomi užsienio valstybių piliečiais, užsienio valstybių nuolatiniai gyventojai, taip pat Lietuvos Respublikos nuolatiniai gyventojai, neturintys Lietuvos Respublikos pilietybės;
- 2) Užsienio juridinis asmuo, kuris apibūdinamas kaip užsienio valstybėje įsteigta įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teisių bei pareigų, būti ieškovu ar atsakovu teisme;
- 3) Kitos užsienio organizacijos, kurios apibūdinamos kaip užsienio valstybėse įsteigtos organizacijos, neturinčios juridinio asmens statuso, tačiau turinčios civilinį teisingumą pagal tų valstybių įstatymus.

Taikytina teisė šiems santykiams reglamentuojama LR CK 1.62 str. ir dvišalėse tarptautinėse sutartyse. Kaip bendra norma yra dvi taisyklės:

- 1) visi paveldėjimo klausimai, kai palikimą sudaro kilnojamieji daiktai, sprendžiami pagal palikėjo paskutinės nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę;

2) visi paveldėjimo klausimai, kai palikimą sudaro nekilnojamieji daiktai, sprendžiami pagal palikimo buvimo vietos valstybės teisę.

Išimtyms galimos, jei jos numatytos Lietuvos Respublikos dvišalėse tarptautinėse sutartyse, kurios turi viršenybę prieš Lietuvos įstatymus. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutarties 46 str. nustato, kad kai paveldėtinas visas kilnojamasis turtas, likęs po vienos iš Šalių piliečio mirties, yra kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, tai pagal įpėdinio pareiškimą, jeigu su tuo sutinka visi įpėdiniai, paveldėjimo bylą nagrinėja Šalies, kurios teritorijoje yra turtas, įstaigos.

Kai palikimą sudaro žemės ūkio paskirties žemė, užsienio subjektų paveldėjimas reglamentuojamas dar kitaip, nes žemės ūkio ir miškų ūkio paskirties žemės sklypus turi teisę įsigyti tik Lietuvos Respublikos piliečiai ir Lietuvos Respublikos juridiniai asmenys. Užsienio subjektai tokią teisę įgis tik stojimo į Europos Sąjungą sutartyje apibrėžtam septynerių metų pereinamajam laikotarpiui pasibaigus, t.y. iki 2011 m. gegužės 1 d. (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 47 str. 3 d., įgyvendinimo konstitucinio įstatymo 17 str. 2 dalis). Ši taisyklė netaikoma tokiems užsienio subjektams:

1) užsieniečiams (fiziniams asmenims), kurie ne mažiau kaip 3 metus Lietuvoje nuolat gyveno ir vertėsi žemės ūkio veikla (tai įrodantys dokumentai galėtų būti: Gyventojų registro tarnyba (toliau tekste trumpinsis GRT) pažyma, paraiškų gauti tiesiogines išmokas už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus kopijos, duomenys apie laikomus (laikytus) gyvulius, periodiškai parduotą žemės ūkio produkciją, kiti su žemės ūkio veikla susiję dokumentai).

2) užsienio juridiniams asmenims bei kitoms užsienio organizacijoms, įsteigusioms Lietuvoje atstovybes ar filialus.

Nuosavybės teisės į kitą žemę, vidaus vandenį ir miškus užsienio subjektai, atitinkantys europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, gali įgyti ta pačia tvarka ir tomis pačiomis sąlygomis kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai bei juridiniai asmenys (Priedas Nr. 1).

Pagal LR CK 5.75 str., įpėdinis – užsienio subjektas, kuris neturi teisės įgyti nuosavybės žemės Lietuvoje, paveldėdamas žemę įgyja teisę tik į pinigų sumą, gautą pardavus paveldėtą žemę (2005 16 09 Vyriausybės nutarimas Nr. 1024 „Žemės sklypų, kuriuos paveldėjo įpėdiniai, pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negalintys turėti nuosavybės teisių į žemę, pardavimo taisyklės“). Šių taisyklių 2 p. nurodoma, kad notaras privačios žemės savininko įpėdinio prašymu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka išduoda paveldėjimo teisės liudijimą, kuriame nurodo, kad privačios žemės savininko įpėdinis, paveldėjęs žemės sklypą ar jo dalį, turi teisę į pinigų sumą, gautą pardavus paveldėtą žemės sklypą ar jo dalį (toliau vadinama – žemės sklypas), o jeigu žemės sklypą paveldėjo keli privačios žemės savininko įpėdiniai, – papildomai nurodoma, kokios žemės sklypo dalys jiems tenka. Taisyklių 3 punktas teigia, kad privačios žemės savininko įpėdinis, gavęs paveldėjimo teisės liudijimą, kreipiasi į apskrities viršininką su prašymu parduoti paveldėtą žemės sklypą jo nurodytam pirkėjui arba aukcione.

Todėl Europinės ir transatlantinės integracijos kriterijų neatitinkantys užsienio subjektai negali įsigyti nuosavybės teise žemės, vidaus vandenų ir miškų Lietuvoje, tačiau šį turtą jie gali valdyti ir naudoti įstatymų nustatyta tvarka: turto patikėjimo teise; servituto teise; užufrukto teise; užstatymo teise (*superficies*); nuomos (*subnuomos*) teise (įskaitant ilgalaikę nuomą (*emphyteusis*)); panaudos teise.

PRIEDAI

Priedas Nr.1

Lyginamasis aspektas atstovų pagal įstatymą pareigų, gaunant teismo leidimą

Tėvai ar globėjai, sudarydami ir vykdydami sandorius, privalo veikti išimtinai dėl nepilnamečio interesų. Tėvų ir globėjų teises ir pareigas tvarkant nepilnamečių turtą nustato šio kodekso trečiosios knygos normos (CK 2.7 straipsnio 2 dalis):

– leidimas nepilnamečių vaikų tėvams perleisti, įkeisti vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį; **vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą;** sudaryti vaikų turto nuomos sutartį ilgesniam negu 5 metų laikui; vaikų vardu sudaryti arbitražinį susitarimą; vaikų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija 4 minimalių algų dydį; investuoti vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija 10 minimalių mėnesinių algų dydį (CK 3.188 straipsnio 1 dalis);

– leidimas globėjui parduoti, dovanoti ar kitaip perleisti globotinio nekilnojamąjį daiktą ar daiktines teises, jį išnuomoti, perduoti neatlygintinai naudotis, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į nekilnojamąjį daiktą ar daiktines teises, sudaryti kitą sandorį, jeigu dėl to sandorio globotinio turtas sumažėtų ar būtų perleistas ar suvaržytos globotinio daiktinės teisės, taip pat leidimas, jeigu rūpintojas ketina duoti sutikimą ribotai veiksniams asmeniui sudaryti šiuos sandorius (CK 3.244 straipsnio 3 dalis).

GLOBĖJAMS nėra įteisinta pareiga be išankstinio teismo leidimo globotinių vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą.

Globotinio pareiškimo apie palikimo priėmimą teisiniai pagrindai:

Vaikas, atsižvelgiant į jo veiksnumą, turi teisę pats arba per savo teisėtus atstovus sudaryti vienašalį sandorį – priimti (ar atsisakyti) palikimą.

Neveiksnių asmenų vardu palikimą priima jų tėvai arba globėjai. Ribotai veiksnius asmenys palikimą priima tik tėvų arba rūpintojų sutikimu (CK 5.56 straipsnis).

Už nepilnamečius iki keturiolikos metų sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai (CK 2.7 straipsnio 1 dalis).

Nepilnamečių iki keturiolikos metų teises ir interesus teisme gina jų globėjai (CPK 38 straipsnio 4 dalis).

Nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų sandorius sudaro turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą. Sutikimo forma turi atitikti sudaromo sandorio formą (CK 2.8 straipsnio 1 dalis).

Už globotinį, kurio amžius iki 14 metų, pareiškimą pasirašo vaikų globos įstaigos vadovas ar jo įgaliotas atstovas.

Globotinis, kurio amžius daugiau nei 14 metų, pareiškimą pasirašo pats, dalyvaujant (kartu duodant sutikimą) vaikų globos įstaigos vadovui ar jo įgaliotam atstovui.

Notaras globotiniams, kurių amžius 16–18 metų, esant globos įstaigos nerangumui (delsimui), gali pasiūlyti kreiptis į teismą:

Nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas. Visais atvejais, kad nepilnametis būtų pripažintas visiškai veiksniu, reikalingas paties nepilnamečio sutikimas (CK 2.9 straipsnio 1 dalis).

Priedas Nr.2

EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖS NARĖS

1. Airija	15. Lietuva
2. Austrija	16. Liuksemburgas
3. Belgija	17. Malta
4. Bulgarija	18. Nyderlandai
5. Čekija	19. Portugalija
6. Danija	20. Prancūzija
7. Estija	21. Rumunija
8. Graikija	22. Slovakija
9. Jungtinė Karalystė	23. Slovėnija
10. Ispanija	24. Suomija
11. Italija	25. Švedija
12. Kipras	26. Vengrija
13. Latvija	27. Vokietija
14. Lenkija	

NATO VALSTYBĖS NARĖS

1. Belgija	14. Lenkija
2. Bulgarija	15. Lietuva
3. Čekija	16. Liuksemburgas
4. Danija	17. Norvegija
5. Estija	18. Nyderlandai
6. Graikija	19. Portugalija
7. JAV	20. Prancūzija
8. Didžioji Britanija	21. Rumunija
9. Islandija	22. Slovakija
10. Ispanija	23. Slovėnija
11. Italija	24. Turkija
12. Kanada	25. Vengrija
13. Latvija	26. Vokietija

EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO IR PLĖTROS ORGANIZACIJOS VALSTYBĖS NARĖS

1. Airija	16. Lenkija
2. Australija	17. Liuksemburgas
3. Austrija	18. Meksika
4. Belgija	19. Naujoji Zelandija
5. Čekija	20. Norvegija
6. Danija	21. Nyderlandai
7. Graikija	22. Portugalija
8. Japonija	23. Prancūzija
9. JAV	24. Slovakija
10. Jungtinė Karalystė	25. Suomija
11. Islandija	26. Švedija
12. Ispanija	27. Šveicarija
13. Italija	28. Turkija
14. Kanada	29. Vengrija
15. Korėja	30. Vokietija

EUROPOS EKONOMINĖS ERDVĖS SUSITARIMO VALSTYBĖS

1. Europos Sąjungos valstybės narės
2. Islandija
3. Lichtenšteinas
4. Norvegija

VALSTYBĖS, SUDARIUSIOS ASOCIACIJOS SU-TARTĮ SU EUROPOS BENDRIJOMIS

1. Turkija

Romutė Sipavičienė

Vilniaus miesto 30-ojo notaro biuro notarė

TESTAMENTAS - ar visada aišku ir nedviprasmiška?

Notaro vaidmuo dabartinėje teisinėje sistemoje yra gana svarbus, nes jis privalo užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų ir taip būtų išvengta vėlesnių nesutarimų bei teisminių ginčų. Ne išimtis ir paveldėjimo teisė, įskaitant ir paveldėjimą pagal testamentą. Tačiau kad po bet kurio palikusio testamentą asmens mirties paveldėjimo santykiai klostytųsi aiškiai ir nedviprasmiškai, nesukeldami įpėdiniams ar kitiems asmenims pagrindo teisminiams ginčams, būtini itin preciziški notaro, tvirtinančio vieną ar kitą testamentą, veiksmai. Dėl šių priežasčių norėčiau atkreipti dėmesį į kai kurias, mano nuomone, aktualias notarų darbo problemas, kylančias notarams tvirtinant oficialiuosius testamentus. Tačiau daugeliu atvejų problemos iškyla ne sudarant testamentą, o po testatoriaus mirties, kai atsiranda priešingi įpėdinių ar kitų su testamentu susijusių asmenų interesai. Todėl, siekiant aiškumo, pranešime bus trumpai paliesti kai kurie probleminiai paveldėjimo pagal testamentą institutai, aktualūs tiek testamentu sudarymo, tiek jo vykdymo metu.

Stengsiuosi apsiriboti praktiniais aspektais, palikdama nuošaly detalesnę teorinę analizę.

Bendrasis sutuoktinių testamentas (5.43 str.) – tai oficialiojo testamentu rūšis, kuriuo dviejų asmenų bendra valia nukreipta į bendrą tikslą. Šiuo testamentu abu sutuoktiniai išreiškia bendrą valią, kad

kiekvienas po savo mirties palieka kitam, pergyvenusiam sutuoktiniui, visą savo turtą.

LR civilinio kodekso (*toliau* – CK) normose numatoma galimybė palikėjams bendru sutarimu paskirti įpėdinį, kuris turtą paveldėtų mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Paskyrus tokį įpėdinį kyla klausimas, ar gali pergyvenęs sutuoktinis disponuoti mirusiojo sutuoktinio turtu. Nors teorijoje šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės, atsakymas turėtų būti vienareikšmiškai teigiamas. Po pirmojo sutuoktinio mirties visą mirusiojo turtą (tiek asmeninį, tiek įgytą santuokoje) paveldi pergyvenęs sutuoktinis. Priėmęs palikimą ir gavęs notaro išduotą paveldėjimo teisės liudijimą, jis įgyja neginčijamą nuosavybės teisę į paveldimą turtą, kurios turinį nustato LR CK 4 knygos normos. Nuo šio momento pergyvenęs sutuoktinis tiek savo, tiek paveldėtu turtu disponuoja laisvai, nesaistomas įpėdinio, nurodyto bendrame sutuoktinių testamente, valios.

Esant dabartinei teisės normų reglamentacijai, pasitaiko atvejų, kad bendrame sutuoktinių testamente numatytas įpėdinis, turintis teisę paveldėti po abiejų sutuoktinių mirties, nieko nepaveldi, nes pergyvenęs sutuoktinis visą turtą būna iššvaistęs arba perleidęs tretiesiems asmenims. Dėl šių priežasčių neišvengiamai kiltų ginčas, jeigu testamente nurodyti įpėdiniai bandytų ginčyti turto perleidimo sandorius įrodinėdami, kad buvo pažeista pirmojo mirusio sutuoktinio valia. Tačiau, kaip jau minėta,

šiuo metu LR CK normos neriboja bendro sutuoktinių testamento pagrindu turtą paveldėjusio sutuoktinio disponavimo laisvės.

Priešingos nuomonės laikosi mokslinio ir praktinio teisės žurnalo „Verslo teisė“ (Nr. 2006/4) autoriai. Jų teigimu, sudarydami bendrąjį testamentą sutuoktiniai savanoriškai apriboja pergyvenusio sutuoktinio teisės disponuoti turtu, nes kitaip bus pažeista mirusiojo sutuoktinio valia. Ir tik toks aiškinimas atitinka protingumo, teisingumo ir sąžiningumo kriterijus. Tačiau bendrojo sutuoktinių testamento esmė yra ta, kad sutuoktiniai visą savo turtą mirties atveju palieka vienas kitam. Jie apskritai gali nenumatyti antrinių įpėdinių. Antrinių įpėdinių numatymas yra tik papildomas bendrojo sutuoktinių testamento elementas, visiškai nekeičiantis bendrojo sutuoktinių testamento esmės. Juo labiau nei CK, nei kiti teisės aktai nenumato jokių ribojimų disponuoti bendrojo sutuoktinių testamento pagrindu paveldētu turtu.

Notarai, tvirtindami bendrus sutuoktinių testamentus, turėtų skirti ypatingą dėmesį testatorių teisėms, pareigoms bei galimiems teisiniams padariniams išaiškinti. Bendras sutuoktinių testamentas turėtų būti sudaromas tik esant visiškam sutuoktinių tarpusavio pasitikėjimui. Todėl kilus bent menkiausiai abejonei, notarai turėtų pasiūlyti sutuoktiniams ne tik nurodyti įpėdinį, kuris paveldėtų po antrojo iš sutuoktinių mirties, bet ir įpareigoti pergyvenusį sutuoktinį įvykdyti tam tikrą prievolę vieno ar kelių įpėdinių naudai (testamentinė išskirtinė). Tokiomis prevencinėmis priemonėmis bendru sutuoktinių sutarimu numatytų įpėdinių interesai būtų bent iš dalies apsaugoti bei sumažinta galimybė ateities ginčams. Siekiant dar labiau apriboti ginčų galimybes, notarai bendrame sutuoktinių testamente turėtų atskirai pažymėti, jog testatoriams išaiškinta, kad pergyvenęs sutuoktinis paveldėtų turtu disponuos savo nuožiūra.

Kalbant apie bendro sutuoktinių testamento specifiką, notarams būtina atkreipti dėmesį ir į formalią tokių testamentų nutraukimo tvarką. CK normų, reglamentuojančių aptariamą testamento rūšį, turinio analizė parodo, kad mirus pirmam iš sutuoktinių, pergyvenęs ir priėmęs palikimą sutuoktinis

praranda bet kokias teises sudaryti naują testamentą (išskyrus teismo tvarka nugincijus bendrąjį sutuoktinių testamentą). Dėl šios priežasties notarai, prieš tvirtindami bet kokią testamentą, visais atvejais turėtų įsitikinti, kad testatorius nėra sudaręs bendro sutuoktinių testamento, ir taip užkirsti kelią vėlesniems teisiniams ginčams. Tačiau šiuo atveju kyla kitas klausimas – kokiomis priemonėmis notaras turėtų įsitikinti, kad tokio testamento nėra? Juk visi duomenys apie sudarytus testamentus, kurie yra saugomi Centrinėje hipotekos įstaigoje, gali būti atskleidžiami tik po testatoriaus mirties. Taigi, kol testatorius gyvas, šių duomenų notaras neturi jokios galimybės patikrinti. Todėl esant dabartinei situacijai, notarui belieka pasikliauti norinčio sudaryti testamentą žodžiu.

Pažymėtina, kad pergyvenęs ir priėmęs palikimą sutuoktinis, vėliau sudaręs kitą santuoką, taip pat neturės teisės ateityje sudaryti bendro sutuoktinių testamento.

Testamentinė išskirtinė (5.23 str.). Testamentinė išskirtinė – tai įpėdinių įpareigojimas testamento pagrindu atlikti tam tikrą prievolę tretiesiems asmenims, kurie po testatoriaus mirties įgyja reikalavimo teisę, t.y. išskirtinės gavėjas tampa įpėdinio kreditoriumi. Taigi testamentinė išskirtinė yra prievolių teisės dalykas, kurio atsiradimą apsprendžia paveldėjimo teisė.

Notarai, taikydami testamentinės išskirtinės institutą, turėtų atriboti jį nuo normų, reglamentuojančių testamento sąlygas. Visų pirma, prieš patvirtinant testamentą, testatoriui reikėtų išaiškinti, kad pagal testamentą paveldintis įpėdinis palikimą priims ir jį valdys savo nuožiūra, nepaisant to, ar bus vykdomos prievolės tretiesiems asmenims pagal testamentinę išskirtinę ar ne. Jeigu priėmęs palikimą įpėdiniai nevykdys pareigų pagal testamentinę išskirtinę, tokiu atveju išskirtinės gavėjai savo teises turės ginti įstatymų nustatyta teismine tvarka. Taigi testamentinės išskirtinės gavėjai negalės kreiptis į notarą tokiu būdu užkirsti kelią paveldėjimo teisės liudijimo nesąžiningiems įpėdiniams išdavimui. Todėl notaras, prieš tvirtindamas testamentą su testamentine išskirtine, turėtų įsitikinti, ar testatorius testamentinės išskirtinės nesupranta kaip sąlygos palikimui paveldėti.

Antra, kyla klausimas, ar turėtų notaras išduoti įpėdiniams paveldėjimo teisės liudijimą, jeigu turi informacijos, kad šie nevykdo ir neketina vykdyti testamentinės išskirtinės. Kadangi paveldėjimo teisės reglamentuojami santykiai yra tik prielaida įpėdinių ir išskirtinės gavėjų prievoliniams santykiams atsirasti, notarai visais atvejais turėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, neatsižvelgdami į tai, ar įpėdiniai ketina vykdyti testamentinę išskirtinę ar ne. Kaip jau minėta, išskirtinės gavėjai savo teises gina teisme, remdamiesi teisės aktų kreditoriams suteikiamomis teisėmis. Todėl šiuo atveju notaras yra pašalinamas iš tolesnių įpėdinių ir testamentinės išskirtinės gavėjų teisinių santykių.

Trečia, testatorius gali įpareigoti vykdyti prievoles pagal testamentinę išskirtinę tik įpėdinius, todėl notarai negali tvirtinti testamentų, pagal kuriuos testamentinę išskirtinę įpareigojami vykdyti kiti asmenys (pavyzdžiui, įpėdinio giminaičiai). Priešingu atveju teisiškai testamentų vykdymas gali tapti neįmanomas.

Ketvirtas momentas, kurį reikėtų aptarti, yra testamentinės išskirtinės gavėjų informavimas apie jų teises, kylančias iš testamentų. Ar notaras privalo informuoti testamentinės išskirtinės gavėjus apie jų teises? Nei CK, nei kiti teisės aktai tiesiogiai tokios pareigos notarams nenumato. Tačiau, kaip minėta, notarai yra valstybės įgalioti asmenys, atliekantys funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Taigi notarai neabejotinai atlieka prevencinę civilinių teisinių santykių funkciją. Dėl šios priežasties, manyčiau, kad notarai esant galimybei turėtų informuoti testamentinės išskirtinės gavėjus apie jų atžvilgiu atsiradusias teises. Toks notarų atliekamas informavimas įgyja dar didesnę reikšmę patiems notarams, kai testamentinės išskirtinės dalykas yra nekilnojamasis daiktas (pavyzdžiui, teisė tam tikrą laikotarpį naudotis butu (uzufuktas)). Tokiu atveju notaras paveldėjimo teisės liudijime turėtų tokią išskirtinės gavėjo teisę pažymėti, kad įpėdiniai negalėtų laisvai paveldėto turto perleisti sąžiningam įgijėjui, dėl ko vėliau testamentų išskirtinės gavėjams taptų neįmanoma tinkamai realizuoti savo teises. Kita vertus,

jeigu iki paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo notaras negauna testamentinės išskirtinės gavėjo pareiškimo apie išskirtinės priėmimą, paveldėjimo teisės liudijimas į nekilnojamąjį turtą turėtų būti išduodamas be jokių atžymų apie testamentinę išskirtinę, nes nėra aišku, ar apskritai testamentinės išskirtinės gavėjas ketina ją priimti. Apibendrinant tai, kas pasakyta apie testamentinės išskirtinės gavėjų informavimą, reikėtų atkreipti notarų dėmesį į tai, kad, tvirtinant oficialiuosius testamentus, reikėtų ne tik tiksliai apibrėžti išskirtinės gavėjų asmenybes, bet ir jų gyvenamąsias vietas, siekiant paprastesnio testamentų vykdymo.

Testamento sąlygos (5.36 str.). Testamentų sąlygos – tai prielaidos palikimui paveldėti. Skirtingai nuo testamentinės išskirtinės, testamentų sąlygos turi būti įvykdomos dar iki notarui išduodant paveldėjimo teisės liudijimą. Pažymėtina, kad įpareigojimas vykdyti sąlygas gali būti duodamas tik įpėdiniams arba testamentinės išskirtinės gavėjams. Todėl notarai negali tvirtinti testamentų, kuriais atitinkamas sąlygas turi įvykdyti testamentų vykdytojai ar tretieji asmenys.

Notaras, tvirtindamas testamentus, kuriais testatorius įpareigoja įpėdinius atlikti tam tikrus veiksmus arba jų neatlikti, turėtų tinkamai testatoriui išaiškinti, kad šiuo atveju testamentų sąlygų institutas labiau apsaugo testatoriaus valią negu testamentinės išskirtinės institutas. Taip yra todėl, kad įpėdinis, neįvykdyęs testamentų sąlygų, negalės gauti paveldėjimo teisės liudijimo. Tuo tarpu įpėdinis, įpareigotas atlikti tam tikrus veiksmus pagal testamentinę išskirtinę, turės galimybę laisvai disponuoti palikimu nevykdydamas testatoriaus nurodymų. Kyla klausimas, ar gali notaras priimti įpėdinio pareiškimą dėl palikimo priėmimo, jei šis nėra įvykdyęs testamentų sąlygų. Kai kurie teoretikai laikosi nuomonės, kad notaras tokio pareiškimo neturėtų priimti, tačiau toks teisės normų traktavimas galėtų apskritai apsunkinti palikimo priėmimą. Juk testatorius gali numatyti sąlygas, kurių objektyviai negalima įvykdyti per CK numatytus terminus palikimui priimti. Tokiais atvejais vėliau sąlygas įvykdyti įpėdiniai būtų priversti kreiptis į teismą dėl termino palikimui priimti atnaujinimo, kas savaime reikštų

įpėdinių paveldėjimo teisių apsunkinimą, nesant jų kaltės. Be to, palikimo priėmimas yra besąlygiškas, todėl priimdamas palikimą įpėdinis įsipareigoja vykdyti testamentą sąlygas. Dėl šių priežasčių manyčiau, kad notaras visais atvejais turėtų priimti įpėdinių pareiškimą dėl palikimo priėmimo, net ir nesant įrodymų, pagrindžiančių testamentą sąlygų įvykdymą. Tačiau notaras neturėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimo tol, kol įpėdinis nepateiks faktinių įrodymų apie visų testatoriaus nurodytų ir notaro kartu su oficialiuoju testamentu patvirtintų sąlygų įvykdymą. Tuo tarpu visus įpėdinių skundus notarui dėl paveldėjimo teisės liudijimo neišdavimo ar įpėdinių ir asmenų, suinteresuotų sąlygų įvykdymu, skundus sprendžia teismas.

Testamento vykdymas (5.37 str.). Testamentą vykdyti institutas labiau susijęs su paveldėjimo teisės santykiais, susiklostančiais po testatoriaus mirties, negu su testamentu sudarymu, tačiau notarų pareiga tinkamai suformuluoti testamentą turinį turėtų sudaryti sąlygas teisingam ir kuo paprastesniam testamentu vykdymui.

LR CK 5.37 str. numato testatoriui galimybę testamente paskirti vieną ar kelis testamentą vykdytojus. Remiantis tuo pačiu straipsniu negalima skirti vykdytojo prieš jo valią. Vykdytojo sutikimas gali būti išreikštas tiek tame pačiame testamente, tiek atskirame pareiškime. Kadangi oficialiojo testamentą forma yra notarinė, vykdytojo pareiškimas taip pat turėtų būti notarinės formos. Pažymėtina, kad, siekiant paprastesnio testamentą sąlygų realizavimo, vykdytojo pareiškimas visais atvejais turėtų būti pridodamas prie testamentą. Tokiu būdu po testatoriaus mirties iš karto tampa aišku, kad asmuo tikrai tinkamai išreiškė savo valią tapti testamentą vykdytoju.

Iš CK 5.38 straipsnyje pateikiamo pavyzdinio testamentą vykdytojo teisių ir pareigų sąrašo matyti, kad testamentą vykdymas pagal savo teisinę prigimtį yra ne kas kita, kaip kito asmens turto administravimas, reglamentuojamas CK 4 knygos 14 skyriuje. Todėl notarai tvirtindami testamentus su testamentiniais vykdytojais turėtų subsidiariai taikyti teisės normas, reglamentuojančias kito asmens turto administravimą. Visų pirma tai pasakytina

apie teisių ir pareigų išaiškinimą asmeniui, sutinkančiam tapti testamentą vykdytoju.

Kitas svarbus momentas siekiant kuo sklandesnio testamentą vykdymo yra vykdytojo teisių ir pareigų suformulavimas. Notarai neturėtų tvirtinti testamentų, kuriuose vykdytojų pareigos suformuluotos neaiškiai arba visai nesuformuluotos. Tais atvejais, kai testatorius nesugeba aiškiai apibrėžti vykdytojo pareigų arba testamentą sudarymo metu nėra aišku, kokios sudėties testatoriaus mirties dieną bus palikimas ir kaip jį reikės administruoti, notaras turėtų pasiūlyti testamente numatyti, kad vykdytojas testamentą vykdo su visomis teisėmis ir pareigomis, kurias numato Civilinis kodeksas turto paprasto administravimo administratoriui arba turto visiško administravimo administratoriui. Toks testamentą turinio formulavimas būtų naudingas tais atvejais, jeigu testatorius pageidautų, kad vykdytojas valdytų palikimą (tiek turtą, tiek skolas), kol įpėdiniai gaus paveldėjimo teisės liudijimus (pavyzdžiui, sąlyginio testamentą atveju). Esant minėtam testamentą vykdytojo teisių ir pareigų testamente apibrėžimui bus visiškai aiški testatoriaus valia, kokia teisių ir pareigų apimtimi gali veikti testamentą vykdytojas, kol testamentas bus visiškai įvykdytas.

Pažymėtina, kad testamentą vykdytoju gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Kyla klausimas, ar gali testatorius testamentą vykdytoju skirti nepilnamečių asmenį ir ar toks asmuo gali vykdyti testamentą. Suprantama, kad testamentą gali vykdyti tik visiškai veiksnius asmuo, t.y. sulaukęs 18 metų, sudaręs santuoką arba emancipuotas asmuo, kurio veiksnumas teismo nėra apribotas. Tačiau gali būti atveju, kai testatorius vykdytoju nori paskirti dar pilnamečių nesulaukusį asmenį. Tokiu atveju notaras, esant tinkamos formos nepilnamečio asmens ir jo rūpintojų sutikimui, turėtų tokį testamentą patvirtinti. Tačiau reikia išaiškinti, kad jeigu palikimas atsiras anksčiau, nei vykdytojas taps visiškai veiksnius, jis negalės vykdyti testamentą. Todėl tokiais atvejais notaras turėtų pasiūlyti testatoriui paskirti antrinį, testamentą sudarymo dieną turintį visišką veiksnumą testamentą vykdytoją tam atvejui, jeigu dėl nurodytų priežasčių pirminis vykdytojas neturėtų teisės atlikti savo pareigų.

Testamentų registravimas. Vadovaujantis LR testamentų registro nuostatais notaras per 3 darbo dienas nuo testamento patvirtinimo (panaikinimo) privalo apie šį juridinį faktą pranešti testamentų registru. Mirus testatoriui, privaloma testamentų registravimo sistema leidžia tiksliai nustatyti testamento sudarymo faktą ir jo buvimo vietą. Ši sistema garantuoja, kad vedantis paveldėjimo bylą notaras visais atvejais bus informuotas apie esamus testamentus arba jų nebuvimą ir tokiu būdu iki maksimumo užtikrins testatoriaus valios vykdymą.

Tačiau Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą ir apskritai spartėjant globalizacijos procesams, vis daugiau užsienio valstybių gyventojų testamentus sudaro Lietuvoje arba testatoriai, po kurių mirties paveldėjimo bylas veda (tvarko) Lietuvos notari, testamentus sudaro užsienio valstybėse. Tokiais atvejais neretai iškyla grėsmė, kad po testatoriaus mirties nebus atskleistas testamento buvimo faktas. Kad to būtų išvengta, 1972 m. buvo pasirašyta Bazelio konvencija „Dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo“. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 2004 m.

Remiantis Bazelio konvencija, bet kuris testatorius, nepriklausomai nuo jo pilietybės ar gyvenamosios vietos, turi teisę prašyti notaro, kad jo sudarytas testamentas būtų registruojamas ne tik Lietuvos Respublikoje, bet ir bet kurioje kitoje valstybėje, kuri yra Bazelio konvencijos dalyvė. Šiuo metu, be Lietuvos, Bazelio konvencijos dalyvės yra: Belgija, Kipras, Ispanija, Estija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija ir Turkija. Pažymėtina, kad nemažai valstybių yra pradėjęs šios konvencijos pasirašymo ar ratifikavimo procedūras, todėl sąrašas artimiausiu metu gali keistis. Registraciją Bazelio konvencijos valstybėse narėse vadovaujantis įstatymu „Dėl konvencijos dėl testamentų registracijos sistemos sukūrimo ratifikavimo“ vykdo Centrinė hipotekos įstaiga.

Esant bet kurio testatoriaus prašymui, notaras privalo pateikti Centrinei hipotekos įstaigai prašymą testamentą registruoti atitinkamoje testatoriaus nurodytoje valstybėje, kuri yra Bazelio konvencijos dalyvė. Savo ruožtu Centrinė hipotekos įstaiga

turėtų įvykdyti tokį notaro prašymą ir atlikti visus reikiamus veiksmus, kad toks testamentas būtų tinkamai įregistruotas.

Notaro siunčiamame Centrinei hipotekos įstaigai prašyme dėl testamento registravimo užsienio valstybėje turi būti nurodoma:

- a) testatoriaus vardas (-ai) ir pavardė;
- b) testatoriaus gimimo data ir vieta (arba, jei ji nežinoma, valstybė);
- c) deklaruotas adresas arba nuolatinė gyvenamoji vieta;
- d) testamento pobūdis ir sudarymo data;
- e) notaro, kuris patvirtino testamentą arba kuriam testamentas yra perduotas saugoti, pavardė, notaro biuro pavadinimas ir adresas.

Užregistravus testamento sudarymo faktą bet kurioje Bazelio konvencijos valstybėje narėje, tos valstybės atitinkamame registre turi būti nurodyti visi aukščiau išvardyti duomenys. Pažymėtina, kad remiantis Bazelio konvencija, testatoriui mirus, aukščiau nurodytą informaciją gali gauti kiekvienas asmuo, pateikęs mirties liudijimą, jo išrašą arba bet kurį kitą tinkamą mirties įrodymą. Todėl esant bet kurio asmens prašymui, vedantis paveldėjimo bylą notaras turėtų užklausti Centrinės hipotekos įstaigos informacijos, ar nėra sudaryto testamento suinteresuoto asmens prašyme nurodytoje valstybėje. Savo ruožtu Centrinė hipotekos įstaiga tokią informaciją turi pateikti. Informacijos pateikimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinti Testamentų registro nuostatai.

Pažymėtina, kad šiuo metu Lietuva nėra prisijungusi prie jokių kitų konvencijų, reglamentuojančių paveldėjimo teisės santykius. Kita vertus, Europos Sąjungos institucijos dirba ta linkme, kad ateityje tiek testamentų sudarymas, tiek paveldėjimo teisės santykių reguliavimas apskritai būtų supaprastintas ir kiek galima labiau suvienodintas visoje Europos Sąjungoje. Tad pakeitimų šioje notarų darbe aktualioje srityje ateityje tikrai bus.

Eglė Čaplinskienė

Lietuvos notarų rūmų konsultantė - teisininkė

VEDYBŲ SUTARTYS NOTARINĖJE PRAKTIKOJE

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (*toliau* – Civilinis kodeksas) įvedė naują institutą civilinėje teisėje – vedybų sutartį. Kaip rodo vedybų sutartis registruojančios Centrinės hipotekos įstaigos pateikiami duomenys, vedybų sutartys vis populiarėja, tačiau palyginus su kitomis Europos valstybėmis Lietuvoje jų sudaroma nedaug. 2006 m. Centrinė hipotekos įstaiga įregistravo 488, 2005 m. – 306, 2004 m. – 210, 2003 m. – 160, 2002 m. – 24 vedybų sutartis. Lietuvoje vedybų sutartis sudaro apie 1,5 proc. susituokusių porų.

VEDYBŲ SUTARTĮ SUDARANTYS ASMENYS

Civilinio kodekso 3.101 str. nustato, kad vedybų sutartis yra sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija).

Nors apibrėžiant vedybų sutartį nurodoma, kad tai yra sutuoktinių susitarimas, ikivedybinę sutartį turi teisę sudaryti ir dar nesusituokę bei sutuoktinių statuso neįgiję asmenys. Rusų literatūroje sutinkama nuomonė, kad nesusituokę asmenys gali sudaryti ikivedybinę sutartį tik jei jie jau yra pateikę pareiškimus civilinės metrikacijos įstaigai, tačiau daugiau yra palaikančių nuomonę, kad pareiškimų pateikimas civilinės metrikacijos įstaigai nekeičia asmenų statuso, neįrodo jų ketinimų rimtumo. Kadangi Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra nustatyti specialūs reikalavimai ikivedybinę sutartį

sudarantiems asmenims, ikivedybinę sutartį gali sudaryti bet kurie pilnamečiai, veiksningi, nesusiję tarpusavyje artimos giminystės ryšiais, nesusituokę vyras ir moteris.

Civilinis kodeksas nurodo, kad nepilnametis gali sudaryti vedybų sutartį tik po santuokos įregistravimo. Sutuoktinis, kuris yra teismo sprendimu pripažintas ribotai veiksniumi, gali sudaryti vedybų sutartį tik tada, kai yra rašytinis jo rūpintojo sutikimas. Jei rūpintojas sutikimo neduoda, sutuoktinio prašymu leidimą sudaryti vedybų sutartį gali duoti teismas.

Dažnai kyla klausimas, ar galima vedybų sutartį sudaryti per atstovą. Civilinio kodekso 2.132 str. 1 d. numatyta, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktaisi asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. Kaip sandorių, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tik asmeniškai, pavyzdžiai paprastai nurodomi testamentas ir santuokos sudarymas. Sudarant vedybų sutartį, labai svarbu išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Ši sutartis glaudžiai susijusi su santuokos sudarymu. Vedybų sutarčiai numatytas specialus subjektų ratas, nustatyti griežti reikalavimai turiniui, specialūs negaliojimo pagrindai. Manychiau, kad ir vedybų sutartis turėtų būti priskirta prie asmeninio pobūdžio sutarčių, todėl gali būti sudaroma sutuoktinių ar ketinančių tuoktis asmenų tik asmeniškai. Vedybų sutartį priskirti prie asmeninio pobūdžio sutarčių siūlo ir P.S.Vitkevičius¹.

¹ P. S. Vitkevičius Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai, Vilnius: Justitia, 2006, p. 165.

VEDYBŲ SUTARTIES TURINYS

Civilinio kodekso 3.104 str. 1 d. numatyta, kad sutuoktiniai turi teisę vedybų sutartyje numatyti, kad:

- turtas, įgytas tiek iki santuokos, tiek gyvenant susituokus, yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė;
- turtas, kiekvieno sutuoktinio įgytas iki santuokos ir esantis jų asmeninė nuosavybė, po santuokos įregistravimo tampa jų bendrąja jungtine nuosavybe;
- turtas, įgytas susituokus, yra bendroji dalinė sutuoktinių nuosavybė.

Sutuoktiniams pasirinkus asmeninės nuosavybės teisinį režimą, sutuoktiniai išvengia būtinybės, sudaryti sandorius tik turėdami kito sutuoktinio įgaliojimą ar sutikimą. Taip pat išvengiama ir turto dalybų skyrybų atveju, kadangi bendro turto neatsiranda. Tačiau šiuo atveju vis tiek taikomos Civilinio kodekso normos, reglamentuojančios šeimos turto teisinį statusą.

Vedybų sutartyje nebūtina nurodyti, kad tam tikras turto režimas taikomas visam turtui, galima nustatyti, kad režimas taikomas tik konkrečioms daiktams ar tam tikrai turto daliai. Pavyzdžiui, galima nustatyti, kad sutuoktinio butas ir sutuoktinės namas, įgyti iki santuokos įregistravimo ir esantys jų asmenine nuosavybe, po santuokos įregistravimo tampa jų bendrąja jungtine nuosavybe, o visas kitas turtas, įgytas iki santuokos įregistravimo, išlieka jų asmenine nuosavybe.

Vedybų sutartyje galima nustatyti tiek esamo, tiek būsimo turto teisinį režimą. Sutoktiniai vedybų sutartyje gali nustatyti turto, kurį įgis ateityje, teisinį režimą, bet taip pat gali ir pakeisti jau esamo turto teisinį režimą. Šiuo atveju vedybų sutartis turi santuokoje įgyto turto dalybų sutarties bruožų. Pavyzdžiui, sutuoktiniai, santuokoje gyvenantys dešimt metų, sudaro poveidybinę sutartį, kurioje numato, kad iki šiol jų įgytas turtas yra to sutuoktinio, kurio vardu įregistruotas, asmeninė nuosavybė. Jeigu sutuoktiniai buvo įgiję nekilnojamąjį daiktą, jis Nekilnojamojo turto registre yra įregistruotas vieno

iš sutuoktinių vardu, tačiau vadovaujantis Civilinio kodekso prezumpcija, laikomas sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe. Norėdami šį teisinį režimą pakeisti, sutuoktiniai turėtų sudaryti santuokoje įgyto turto dalybų sutartį. Tačiau pakeisti turto teisinį režimą jie gali ir vedybų sutartimi.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo (*toliau* – Įgyvendinimo įstatymas) 24 str. nurodyta, kad vedybų sutartimi negali būti pakeistas turto, kuris įgytas iki Civilinio kodekso įsigaliojimo, teisinis režimas. Vadinas, sutuoktiniai gali pakeisti tik to turto, kuris įgytas po 2001 m. liepos 1 d., teisinį režimą. Kartais reiškiami teisininkų nuomonė, kad galima pakeisti tik turto, kuris įgytas po Vedybų sutarčių registro veiklos pradžios, o ne po Civilinio kodekso įsigaliojimo, teisinį režimą. Su šia nuomone nenorėčiau sutikti. Civilinio kodekso normų dėl sutuoktinių turto pagal sutartį nustatyto teisinio režimo taikymas reglamentuojamas Įgyvendinimo įstatymo 24 str. Vedybų sutartis reglamentuojančių teisės normų įsigaliojimą įstatymų leidėjas sieja su Vedybų sutarčių registro veiklos pradžia. To paties straipsnio antroje dalyje, reglamentuojant galimybę pakeisti anksčiau įgyto turto teisinį režimą, jau nurodoma, kad negalima pakeisti iki Civilinio kodekso įsigaliojimo įgyto turto teisinio režimo. Manytina, kad priimdamas Įgyvendinimo įstatymą, įstatymų leidėjas jau numatė, kad Vedybų sutarčių registras pradės veikti vėliau negu įsigalios Civilinis kodeksas ir sąmoningai nurodė du skirtingus terminus. Vedybų sutartimi pakeitus jau esamo nekilnojamojo daikto teisinį režimą ir įregistravus vedybų sutartį Vedybų sutarčių registre, sutuoktiniai gali kreiptis į Nekilnojamojo turto registrą ir prašyti registro tvarkytojo pakeisti įregistruoto daikto teisinį režimą.

Kyla klausimas, ar vedybų sutartimi keičiant jau esamo nekilnojamojo daikto teisinį režimą, reikalinga Nekilnojamojo turto registro tvarkytojo išduodama pažyma sandoriui apie įregistruotus nekilnojamuosius daiktus ir daiktines teises į juos, šių teisių suvaržymus ir juridinius faktus. Manychiau, kad jeigu vedybų sutartyje nurodomas konkretus nekilnojamojasis daiktas, kurio teisinis režimas keičiamas, notariui, tvirtinančiam vedybų sutartį, būtina pažyma sandoriui.

Kartais vedybų sutartyje, nustatant turto teisinį režimą, vartojama sąvoka „visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas“. Civilinio kodekso 1.97 str. 1 d. nurodyta, kad civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtingos teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtingos ir neturtingos vertybės. Civilinio kodekso 1.98 str. 1 d. nurodoma, kad daiktai, kaip civilinių teisių objektai, skirstomi į kilnojamuosius ir nekilnojamuosius. Manau, kad sutartyse kartais vartojamos sąvokos „kilnojamas ir nekilnojamas turtas“ negalima tapatinti su sąvoka „kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai“. Sąvoka „kilnojamas ir nekilnojamas turtas“ yra platesnė sąvoka ir apima ne tik daiktus, bet ir vertybinius popierius, pinigus ir kt., tačiau atsižvelgiant į tarp teisininkų kylančias diskusijas dėl sąvokos „visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas“ reikšmės ir apimtį, siūlytina notarams šios sąvokos vedybų sutartyse vengti.

Vedybų sutartyje galima ne tik aptarti turto teisinį režimą, bet ir nustatyti sutuoktinių teises ir pareigas, susijusias su turto tvarkymu, tarpusavio išlaikymu, dalyvavimu tenkinant šeimos reikmes ir darant išlaidas, taip pat turto padalijimo būdą ir tvarką, jei santuoka nutraukiama, bei kitus klausimus, susijusius su sutuoktinių tarpusavio turtingais santykiais.

Civilinis kodeksas taip pat vardija vedybų sutarties sąlygas, kurios negalioja. Daugiausia diskusijų sukelia Civilinio kodekso 3.105 str. 2 punkto nuostata, kad negalioja vedybų sutarties sąlygos, kurios keičia turto, kuris yra vieno sutuoktinio asmeninė arba jų bendroji jungtinė nuosavybė, teisinį režimą, jeigu sutuoktiniai yra pasirinkę turto bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį režimą. Ši nuostata reiškia, kad jeigu sutuoktiniai vedybų sutartyje pasirenka bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį režimą, jie negali pakeisti Civilinio kodekso 3.88 ir 3.89 straipsnių nuostatų. Pavyzdžiui, jie negali nustatyti, kad jų asmeninio naudojimo daiktai (avalynė, drabužiai, profesinės veiklos įrankiai) yra bendroji jungtinė nuosavybė.

Neleidžiama vedybų sutartimi keisti turto paveldėjimo tvarkos ar sąlygų, riboti ar atimti iš sutuoktinio (sutuoktinių) teisę kreiptis į teismą, reglamentuoti sutuoktinių asmeninius neturtingus santykius.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad negaliojančiomis vedybų sutarties sąlygomis Civilinis kodeksas pripažįsta ir sąlygas, kurios pažeidžia sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės lygių dalių principą. Vadinas, jeigu sutuoktiniai pasirenka bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį režimą, jie turi jį pripažinti „tokį, koks numatytas įstatyme, įskaitant ir prezumpciją, kad dalijant bendrą sutuoktinių turtą dalys yra lygios“².

Visos Civilinio kodekso 3.105 str. išvardytos negaliojančios vedybų sutarties sąlygos yra niekinės - jos negalioja, nepriklausomai nuo to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jas negaliojančiomis.

VEDYBŲ SUTARTIES FORMA, ĮSIGALIOJIMAS, REGISTRAVIMAS

Vedybų sutartis turi būti sudaryta notarine forma. Notaras, tvirtindamas sutartį, patikrina, ar ji atitinka teisės aktus, bei išaiškina šalims jos reikšmę. Notarinės formos nesilaikymas vedybų sutartį daro negaliojančią.

Vedybų sutartis gali būti sudaryta iki santuokos įregistravimo (ikivedybinė sutartis) arba bet kuriuo metu po santuokos įregistravimo (povedybinė sutartis). Povedybinė sutartis įsigalioja nuo jos sudarymo, jei sutartyje nenustatyta kitaip. Ikivedybinė sutartis įsigalioja nuo santuokos įregistravimo dienos. Ikivedybinė sutartis gali būti laikoma sutartimi su atidedamąja sąlyga. Sutartis įsigalioja tik tada, kai įvyksta sąlyga – sudaroma santuoka. Santuokos nesudarius, ikivedybinė sutartis taip ir neįsigalioja. Civiliniame kodekse nenurodyta, kad ikivedybinėje sutartyje galima susitarti dėl kitokios jos įsigaliojimo datos. Tačiau reikėtų laikyti, kad Civiliniame kodekse nurodžius, jog ikivedybinė sutartis įsigalioja nuo santuokos įregistravimo dienos, siekiama nustatyti, kad ikivedybinė sutartis negali įsigalioti anksčiau negu sudaroma santuoka. Tačiau, vadovaujantis protingumo ir teisingumo principais, turi būti sudaryta galimybė ir ikivedybinę sutartį sudarantiems asmenims susitarti dėl vėlesnės negu santuokos įregistravimo sutarties įsigaliojimo datos ar vėlesnio sutarties įsigaliojimo sąlygos.

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 223.

Vedybų sutartis prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudota tik tada, jeigu sutartis buvo įregistruota Vedybų sutarčių registre. Vedybų sutarčių registrą tvarko Centrinė hipotekos įstaiga. Vedybų sutartis registruojama ją sudariusių ar jų įgaliotų asmenų prašymu. Notarui pareiga pranešti Vedybų sutarčių registrui apie patvirtiną vedybų sutartį teisės aktuose nenumatyta. Jeigu vienas iš sutuoktinių ketina vadovaudamasis vedybų sutartimi įsigyti butą asmeninėn nuosavybėn, notarui jis privalo pateikti vedybų sutartį, kuri jau įregistruota Vedybų sutarčių registre.

Įregistruotas vedybų sutartį Vedybų sutarčių registre, duomenys apie ją neperduodami kitiems registrams. Tais atvejais, kai sutuoktiniai keičia jau įgyto ir įregistruoto turto registre turto teisinį režimą, duomenis turto registru, siekdami įregistruoti pakeistą teisinį režimą, turi pateikti patys sutuoktiniai. Vedybų sutartis paprastai sudaroma neterminuota. Tačiau Civilinio kodekso 3.104 str. 5 d. nurodo, kad vedybų sutartyje numatytas sutuoktinių teises ir pa-reigas gali riboti tam tikras terminas, arba pareigų ir teisių atsiradimas ar pabaiga gali būti siejami su sutartyje numatytos sąlygos įvykdytu ar neįvykdytu. Lietuvos notarams kartais pateikiama užsienyje sudarytų vedybų sutarčių ir vadovaudamiesi jų nuostatomis asmenys pageidauja įgyti turtą asmeninėn nuosavybėn ar perleisti turtą be kito sutuoktinio dalyvavimo sandoryje. Civilinio kodekso 1.28 str. 2 d. nustatyta, kad sutuoktinių turto teisinį statusą pagal sutartis nustato sutuoktinių susitarimu pasirinktos valstybės teisė. Sutuoktiniai gali pasirinkti valstybės, kurioje yra ar ateityje bus nuolatinė gyvenamoji vieta, teisę arba valstybės, kurioje buvo sudaryta santuoka ar kurios pilietis yra vienas sutuoktinis, teisę. Jeigu sutuoktiniai yra pasirinkę, kad vedybų sutarčiai yra taikoma kitos valstybės teisė, tokia vedybų sutartis nėra registruojama Lietuvos Respublikos vedybų sutarčių registre. Jeigu notarui pateikiama užsienyje sudaryta vedybų sutartis, kuriai taikoma užsienio valstybės teisė, notaras turėtų išsiaiškinti, ar toje valstybėje numatyta vedybų sutarčių registracija ir, jei sutarties registracija privaloma, turi įsitikinti, ar ji įregistruota teisės aktų nustatyta tvarka.

VEDYBŲ SUTARTIES PAKEITIMAS IR NUTRAUKIMAS

Vedybų sutartis gali būti pakeista bendru sutuoktinių susitarimu bet kuriuo metu tokia pačia forma,

kokia yra nustatyta jai sudaryti. Tai yra, vedybų sutarties pakeitimas turi būti patvirtintas notaro ir įregistruotas Vedybų sutarčių registre, jeigu vedybų sutarties pakeitimą bus norima panaudoti prieš trečiuosius asmenis. Notaras, tvirtindamas vedybų sutarties pakeitimą, privalo reikalauti pateikti teismo leidimą. Teismo leidime turėtų būti nurodoma, kurias vedybų sutarties sąlygas ir kaip keisti leidžia teismas.

Vedybų sutarties pakeitimai neturi grįžtamosios galios. Vadinasi, keičiant vedybų sutartį, negalima keisti iki pakeitimo įgyto turto teisinio režimo.

Vedybų sutartis baigiasi nutraukus santuoką ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium, išskyrus tas prievoles, kurios pagal vedybų sutartį išlieka ir po santuokos nutraukimo ar sutuoktiniams gyvenant skyrium.

Vedybų sutartis gali būti nutraukta bendru sutuoktinių susitarimu tokia pat tvarka, kokia nustatyta jai sudaryti. Notariškai patvirtintas sutuoktinių susitarimas dėl sutarties nutraukimo turi būti įregistruotas Vedybų sutarčių registre, jeigu sutarties nutraukimą bus norima panaudoti prieš trečiuosius asmenis.

Vedybų sutartis gali būti pakeista ar nutraukta ir vieno sutuoktinio reikalavimu. Tokiu atveju sutuoktinis turi kreiptis į teismą ir vedybų sutartis gali būti pakeista ar nutraukta teismo sprendimu, kai yra Civilinio kodekso šeštojoje knygoje numatyti sutarties pakeitimo ar nutraukimo pagrindai. Vieno sutuoktinio reikalavimu teismas vedybų sutartį gali pripažinti visiškai ar iš dalies negaliojančia, jeigu sutartis iš esmės pažeidžia sutuoktinių lygiateisiškumo principą ir vienam iš sutuoktinių yra labai nepalanki.

Teisę ginčyti sutarties pakeitimą ar nutraukimą ar reikalauti pripažinti vedybų sutartį negaliojančia dėl jos fiktyvumo turi ir vieno ar abiejų sutuoktinių kreditoriai. Kreditoriai, kurių teises pažeidė vedybų sutarties pakeitimas ar nutraukimas, turi teisę per vienerius metus nuo tos dienos, kai sužinojo apie vedybų sutarties pakeitimą ar nutraukimą, ginčyti tokį pakeitimą ar nutraukimą teismo tvarka ir reikalauti pažeistų teisių atkūrimo.

Marius Stračkaitis

Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas
Klaipėdos 1-ojo notarų biuro notaras - administratorius

JŪRINIAI PROTESTAI – IŠSKIRTINĖS SPECIFIKOS NOTARINĖS PRAKTIKOS FORMA

Jūrinis protestas – itin retas veiksmas notarinėje praktikoje. Šio akto naudojimo sfera – industrinė uosto veikla kol kas plėtojama tik Klaipėdoje. Ko gero, apibrėžta geografinė erdvė ir reti praktikos atvejai lėmė, kad šis teisinis institutas nėra pristatomas net ir teisinėje literatūroje, apie jį mažai žino kapitonas ir laivų savininkai. Šiandien uosto kompanijos vystosi greitai ir dinamiškai, plečiamas tarptautinis verslas, vadinasi, daugės ir ginčo atvejų, kai laimės tie, kurie mokės profesionaliai apginti savo pozicijas. Teisingai surašytas jūrinis protestas – tai svarbus dokumentas, kurio specifinius reikalavimus privalo žinoti uosto kompanijų teisininkai, įgalioti konsulinių įstaigų darbuotojai, laivų savininkai, kapitonas ir, žinoma, notaras.

Jūrinis protestas veikia tarsi tarpininkas įvairialypiaame teisiniame santykiyje, kuriame susipina skirtingų subjektų, t.y. valstybės ir ekologiškos aplinkos naudotojų (dažniausiai tai susiję ir su ekologinėmis problemomis), laivo kapitono ir laivo savininko, krovinių siuntėjo bei gavėjo ir t. t., interesai. Todėl jūrinio protesto priėmimas, kaip notarinis veiksmas, savo specifika išsiskiria iš kitų notarinių veiksmų. Pati sąvoka jūrinio protesto aktas pasufleruoja, kad kalbama apie prieš tai vykusią procedūrą rezultatą. Atsitikus įvykiui subjektų elgesį teisiniame santykiyje nustato teisės aktai, t.y. laivo kapitonas privalo pateikti jūrinio protesto pareiškimą, o notaras – surašyti jūrinio protesto aktą. Tiek

kapitonas, tiek notaras veikia laikydamiesi notarinę, jūrinę bei ekologinę teisę reglamentuojančių įstatymų ir kitų nacionalinės bei tarptautinės teisės aktų reikalavimų. Notaro dalyvavimas šiame procese tarsi numato prielaidas, jog galimai kiliantį ginčą spręs teismas. Todėl teismo nagrinėjimo metu jūrinio protesto aktas pateikiamas kaip įrodymai, kurie patvirtina kapitono kaltės nebuvimą net ir atsiradus žalai. Jūrinio protesto aktas, kaip ir bet kuris kitas notarinis veiksmas, gali įpareigoti ne tik tiesiogiai dalyvavusius šiame notariname veiksmo asmenis, bet ir platesnį jų ratą.

Jūrinis protestas – tai specifinis teisinis institutas, kuris nustato įrodymų pateikimo tvarką, kai laivo plaukiojimo ar stovėjimo metu įvyksta įvykis, kuriuo laivui ar kroviniui padaroma žala, nesant kapitono kaltės. Laivo kapitonas, siekdamas apginti savo teisėtus interesus, surašo jūrinį protestą detaliai išvardindamas aplinkybes, priežastis bei priemones, kurių ėmėsi atsiradusiai žalai sumažinti.

Jūrinio protesto sąvoka pateikiama Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakyme Nr. 3–335 „Dėl vidaus vandens laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“. Taigi jis apibūdinamas kaip oficiali įrodymų dėl laivo kapitono ir laivo įgulos kaltės nebuvimo padarant žalą kroviniui ar laivui patvirtinimo tvarka. Procesinė (taip pat ir notarinė) forma, realizuojant

materialinę teisę, tikslinga ir būtina tada, kai valstybės teisėsaugos organų veikloje reikia nustatyti teisės pažeidimo fakto tikrumą. Laivo avarijos, be žalos kroviniui, dažniausiai turi ir ekologinį atspalvį, kurio svarba šiandieniniame pasaulyje ypač pabrėžiama.

PAREIŠKIMAS DĖL JŪRINIO PROTESTO SURAŠYMO

Detaliausiai jūrinio protesto institutas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymo 12 skirsnyje. Remiantis minėto įstatymo 65 str. 1 dalimi, jeigu laivui plaukiojant jūroje arba stovint uoste įvyko įvykis, kuris gali būti pagrindas pareikšti laivo valdytojui turinius reikalavimus, laivo kapitonas, norėdamas užtikrinti įrodymus laivo valdytojo teisėms ir teisėtiems interesams ginti, pasirūpina, kad nustatyta tvarka būtų surašytas jūrinio protesto aktas. Šio teisinio instituto tikslas yra išsaugoti kiek įmanoma tikslesnę informaciją apie įvykio aplinkybes, priežastis, pasekmes ir tai, ko buvo imtasi siekiant sumažinti žalos atsiradimo galimybę arba mastą.

Jūrinio protesto aktas yra dokumentas, kuriame patvirtinamos buvusio įvykio aplinkybės. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnio nuostatose, be kitų notarui priskirtų funkcijų, nustatyta, jog notaras, vykdydami savo veiklą, priima jūrinius protestus (26 str. 12 p.). Paminėtina, kad priimti jūrinius protestus užsienio valstybės uoste pavedama Lietuvos Respublikos konsuliniais pareigūnams (Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 27 str. 8 p.) arba kitiems užsienio valstybės pareigūnams, kuriems suteikti tokio pobūdžio įgaliojimai teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos konsulinio statuto, nustatančio konsulinių pareigūnų kompetenciją atliekant notarinius veiksmus, 51 straipsnio 13 punkte taip pat nurodoma, jog konsuliniai pareigūnai priima jūrinius protestus. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymo 66 straipsnyje sakoma, kad pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo pateikiamas:

- a) Lietuvos uoste – notarui arba kitam pareigūnui, kuriam Lietuvos Respublikos įstatymu yra pavesta atlikti notarinius veiksmus;
- b) užsienio valstybės uoste – Lietuvos Respublikos

konsuliu arba kompetentingam užsienio valstybės pareigūnui tos valstybės įstatymų nustatyta tvarka.

Prekybinės laivybos įstatymas nustato, kad laivo kapitono jūrinio protesto aktas atsakingam pareigūnui turi būti pateikiamas per 24 valandas nuo laivo atplaukimo į uostą. Šis momentas yra nustatomas pagal notarui ar kitam atsakingam pareigūnui pateiktą laivo žurnalo išrašą (Priedas Nr. 3) arba pagal uosto kapitono pažymą (Priedas Nr. 1). Tais atvejais, kai įvykis įvyksta pačiame uoste, pareiškimas pateikiamas per 24 valandas nuo įvykio. Jei nebuvo galimybių pateikti pareiškimo dėl jūrinio protesto per nustatytą terminą, tuomet pareiškime turi būti nurodytos priežastys.

JŪRINIO PROTESTO TURINYS, SURAŠYMO TVARKA IR PAPILDOMI DOKUMENTAI

Su jūrinio protesto akto pareiškimu (Priedas Nr. 2) notarui pateikiama ir uosto kapitono pažyma apie laivo įplaukimo momentą, laivo žurnalo išrašas (patvirtintas laivo kapitono parašu ir laivo antspaudu) bei kapitono sudarytas liudytojų sąrašas. Gavęs visus minėtus dokumentus, notaras surašo jūrinio protesto aktą apie įvykį (priedas Nr. 4). Jame turi būti nurodytos aplinkybės ir priemonės, kurių ėmėsi laivo kapitonas krovinio saugumui užtikrinti. Tais atvejais, kai praleistas jūrinio protesto pateikimo terminas, papildomai nurodomos ir priežastys, kodėl jis buvo praleistas. Minėtas dokumentas surašomas dviem egzemplioriais, kurių vienas lieka notarų biure, o kitas atiduodamas kapitonui. Jūrinio protesto aktą pasirašo kapitonas ir liudytojai.

Notaras, priimdamas jūrinį protestą, privalo susipažinti su laivo žurnalu (arba jo išrašu), kuris laikomas pagrindiniu oficialiu dokumentu, detaliai atskleidžiančiu objektyvią nepertraukiamą laivo veiklą. Laivo žurnalo išrašė bei jūrinio protesto pareiškime turi būti nurodyti tokie faktai: laivo atvykimo į uostą laikas, tam tikrais atvejais patvirtinimas, kad laivo triumai nebuvo atidaryti iki jūrinio protesto pareiškimo pateikimo notarui arba kad krovinio iškrovimas pradėtas iki minėto pareiškimo padavimo, įvykio aplinkybės ir priežastys, laivo kapitono bei įgulos veiksmai siekiant išvengti

žalos ir pan. Jeigu yra pagrindo manyti, kad buvo padaryta žala laive esantiems kroviniams, pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo turi būti pateikiamas prieš atidarant laivo triumus. Šio reikalavimo gali būti nepaisoma tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į vežamo krovinio savybes, siekiant išvengti dar didesnės žalos arba jo praradimo. Draudimas atidaryti laivo triumus prieš kapitoniui pateikiant jūrinį protestą siejamas su tuo, kad jis įvykio aplinkybes aprašytų objektyviai, nematęs krovinio būklės.

Tais atvejais, kai yra prarastas laivo žurnalas, notaras priimdamas jūrinį protestą remiasi kitais duomenimis: jam turi būti pateikiamos ne tik laivo žurnalo praradimo aplinkybės, bet jis vadovaujasi ir detaliais kapitono paaiškinimais apie įvykio aplinkybes bei liudininų parodymais. Notaras, surašydamas jūrinio protesto aktą, apklausia laivo kapitoną ir įgulos narius, kurie pateikia paaiškinimus apie įvykusį įvykį. Laivo kapitonas liudininus parenka savo nuožiūra, jų grupę sudaro tiek vadovaujantis pareigas laive užimantys asmenys, tiek eiliniai jūreiviai. Visų minėtų dokumentų bei paaiškinimų pagrindu notaras surašo jūrinio protesto aktą ir jį patvirtina parašu bei antspaudu. Kiek įmanoma, jūrinio protesto akto turinys turi atspindėti pažodinius kapitono ir įgulos narių aplinkybių paaiškinimus. Notaras žodinius paaiškinimus sutikrina su laivo žurnalo išrašė esančiais duomenimis. Jeigu pateikti duomenys prieštarauja vienas kitam, notaras prašo paaiškinti priežastis. Tais atvejais, kada notaras nemoka kalbos, kuria kalba laivo kapitonas ir/ar kiti paaiškinimus teikiantys asmenys, notarui pateikiami dokumentai turi būti vertėjo išversti į lietuvių ar kitą notarui suprantamą kalbą. Notaro pareiga priimant jūrinio protesto pareiškimą yra sutikrinti kapitono ir įgulos narių parodymus pagal jam pateikto laivo žurnalo išrašo duomenis.

Grįžtant prie Lietuvos Respublikos teisinės bazės, reglamentuojančios jūrinio protesto kaip notarinio veiksmo atlikimą, be Prekybinės laivybos įstatymo, laivų avarijų tyrimo tvarką nustato ir Saugios laivybos įstatymas bei poįstatyminiai aktai. Minėto įstatymo 2000 m. rugpjūčio 29 d. Nr. VIII–1897 ir 2005 m. vasario 15 d. Nr. X–116 redakcijose

skirtingai nustatyta pranešimo apie laivo avariją tvarka. Ir anksčiau galiojusiam, ir dabar galiojančiame Saugios laivybos įstatyme kapitoniui nustatyta pareiga apie laivo avariją pranešti Lietuvos saugios laivybos administracijai. Tuo tarpu 2000 m. rugpjūčio 29 d. Nr. VIII–1897 minėto įstatymo 45 straipsnio 1 dalyje sakoma, kad jeigu Lietuvos Respublikos jūrų laivų registre įregistruoto laivo avarija įvyko užsienio valstybės teritorinėje jūroje arba uoste, laivo kapitonas apie tai privalo papildomai pranešti Lietuvos Respublikos diplomatinei atstovybei toje valstybėje. Šiuo metu galiojančio įstatymo redakcija kapitoną įpareigoja papildomai pranešti Lietuvos Respublikos diplomatinei atstovybei ar konsulinei tarnybai toje valstybėje apie užsienio valstybės jūroje ar uoste įvykusias avarijas, kai jos traktuojamos kaip svarbios arba labai svarbios. Remiantis Saugios laivybos įstatymo nuostatomis, įvykus laivo avarijai privaloma apie tai pranešti Saugios laivybos administracijai, kuriai pavesta jas tirti. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymo „Dėl vidaus vandenų laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ 19 punkte nustatyta, kad kapitonas laivo avarijos atvejais turi teisę pareikšti jūrinį protestą.

Taip pat pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (*toliau* – LR CPK) 197 straipsnio 2 dalimi, dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų (t.y. šiuo atveju, kalbant apie jūrinio protesto priėmimą – notaro) neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų reikalavimų, laikomi oficialiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią (*prima facie*). Ši LR CPK nuostata reiškia, jog notarui, priėmus jūrinį protestą ir vėliau kilus ginčui dėl jame nurodytų aplinkybių teisme (pvz., dėl krovinio praradimo ar sugadinimo, dėl laivo sugadinimo bei dėl to kilusios žalos ar atsiradusių nuostolių atlyginimo ir pan.), procesas teisme bus kur kas lengvesnis, kadangi nebus būtina apklausti laivo įgulos narių, o jų parodymai, užfiksuoti jūriniame proteste, turės tokią pačią įrodomąją galią, kaip ir apklausus juos teisme. Be to, jūriniame proteste užfiksuotų parodymų teismo proceso metu nebus galima paneigti kitų liudytojų parodymais. Vadovaujantis

LR CPK 197 straipsnio 2 dalimi, aplinkybės, nurodytos notaro priimtame ir patvirtintame jūriniame proteste, ginčo nagrinėjimo teisme metu yra laikomos visiškai įrodytomis, kol jos nėra paneigtos kitais byloje esančiais įrodymais, išskyrus liudytojų parodymus.

Įdomumo dėlei pastebėtina, kad ne visose valstybėse notaro patvirtinti dokumentai turi *prima facie* galią, todėl minėta Lietuvos Respublikos įstatymų nuostata laikytina pažangia. Priimdamas jūrinius protestus notaras prisideda prie teismo darbo nustatant tiesą byloje bei vykdant teisingumą ir neretais atvejais palengvina teismų darbą, turint omenyje, jog pati laivo įgulos darbo specifiška lemia, kad bylos, kuriose būtina kaip liudytojus apklausti laivo įgulos narius, būtų pasmerktos ilgam nagrinėjimui.

JŪRINIO PROTESTO IR NOTARINĖS PRAKTIKOS ŠALYTIS EUROPOS ŠALYSE

Praktika dėl jūrinio protesto pateikimo tvarkos Europos šalyse yra skirtinga. Pvz., Rumunijoje, Austrijoje notarai jūrinių protestų apskritai nepriima, nes tai nepriskirta jų kompetencijai. Vengrijos teisėje apskritai nėra jūrinio protesto instituto. Lenkijoje jūrinių protestų aktus priima Jūros rūmai, kurie veikia prie Gdansko ir Ščecino teismų. O Estijoje, remiantis Estijos Respublikos notariato įstatymo 29 straipsnio 2 dalimi, notaras gali tvirtinti jūrinius protestus, tačiau šis notarinis veiksmas labai retas ir praktikos šiuo klausimu beveik nėra. Kaimyninėje Latvijoje susiklosčiusi tokia situacija, kad Jūriniame kodekse jūrinis protestas neregamentuojamas, nors Latvijos Respublikos notariato įstatyme užsimenama apie protestus (iš to galima daryti prielaidą, kad ir apie jūrinius protestus), kurių priėmimas vykdomas įstatymų nustatyta tvarka. Be to, teisės akte, nustatančiame Latvijos notarų atlyginimo dydžius, nurodyta, kad jūrinio protesto patvirtinimo kaina yra 6 metai.* Taigi, nors lyg ir aiškiai apibrėžta, kad jūrinio protesto akto priėmimas Latvijos Respublikoje priskiriamas notarų kompetencijai, tačiau teisės aktų, reglamentuojančių jūrinius protestus, nebuvimas traktuotinas kaip teisės spraga.

* Informacija apie užsienio valstybių praktiką parengta remiantis atitinkamų valstybių notarų rūmų pateiktais duomenimis.

PRIDEDAMI DOKUMENTŲ PAVYZDŽIAI:

1. Uosto kapitono tarnybos pažyma.
2. Laivo kapitono prašymas.
3. Išrašas iš laivo žurnalo.
4. Jūrinis protestas.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas// *Žin.*, 1992, Nr. 28-810.
2. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas// *Žin.*, 1996, Nr. 101-2300.
3. Lietuvos Respublikos saugios laivybos įstatymas// *Žin.*, 2000, Nr. 75-2264; 2005, Nr. 31-974.
4. Lietuvos Respublikos saugios laivybos įstatymo pakeitimo įstatymas// *Žin.*, 2005, Nr. 31-974.
5. Lietuvos Respublikos konsulinis statusas// *Žin.*, 1995, Nr. 43-1047.
6. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 3-335 „Dėl vidaus vandenu laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“// *Žin.*, 2002, Nr. 76-3278.
7. „Laikinosios notarinių veiksmų atlikimo metodinės taisyklės“, patvirtintos 1999 m. gruodžio 20 d. teisingumo ministro įsakymu Nr. 362// *Žin.*, 1999, Nr. 110-3242 (neteko galios nuo 2004-03-08).
8. *Нотариальное право России*. Ред. В.В.Ярков. Москва, Волтерс Клувер, 2003.
9. *Настольная книга нотариуса. Том II*. Москва, БЕК, 2003.
10. Аленов М. А. Процедура совершения морского протеста как элемент экологического процесса // *Нотариальный вестник*. № 3. Москва, 2007.

PRIEDAI

PRIEDAS Nr. 1

UOSTO KAPITONO PAŽYMA

Šiuo pažymima, kad m/l „XXXX“, IMO Nr. XXXX kapitonas XXXX atplaukė į Klaipėdos valstybinį jūrų uostą XXXX d. XX val. XX min.

Atplaukimas įregistruotas Klaipėdos valstybinio jūrų uosto laivų atplaukimo registracijos dienyne Nr. 1A, eilės Nr. XXX, XXX m. XXX d. XX val. XX min.

Pažyma duota XXXX miesto notarų biurui jūriniam protestui įforminti.

Uosto kapitonas
XXXXXXXXXXXXXXXX

PRIEDAS Nr. 2

P R A Š Y M A S

Aš, XXXXXXXXXXX „XXXX“ transportinio refrižeratoriaus laivo, prirašyto XXXXXXXXXXX, registracijos Nr. XXX, brutto registruotas tonažas XX, stovinio doke XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX, kapitonas pažymiu, kad nepaisant visų priemonių, kurių ėmiausi aš asmeniškai ir mano komanda, atitinkančių jūrinę praktiką kovojant su gaisru, kilusiu laive dėl XXXXXXXXXXX kaltės, aukščiau minėtam laivui, jo reikmenims, įrenginiams ir visam kitam turtui, esančiam laive, galėjo būti padaryta žala dėl kilusio gaisro doke Nr. 1 XXXX d. XXX hrs, ir prašau įforminti jūrinį protestą prieš visas pretenzijas visų asmenų ar bet kurio asmens, kurių interesai gali būti paliesti.

Kapitonas
XXXXXXXXXX

_____
(parašas, pavardė)

XXXXXXXXXXXX d.

Aš, Klaipėdos m. pirmojo notarų biuro notaras XXXXXX, parašo tikrumą XXXXXXXXXXX liudiju. Asmenybė nustatyta pagal asmens pasą.

Notarinio registro Nr. XXX- _____
Notaro atlyginimas _____ Lt
Kompensacijos už patikrą registruose dydis _____ Lt
Kompensacijos (-ų) už kitas kliento prašymu
notaro atliktas paslaugas dydis _____ Lt
Notaro parašas _____

PRIEDAS Nr. 3

KAM: Klaipėdos m. pirmajam notarų biurui

Data: XXXX m. XXXXX XX d., antradienis

IŠRAŠAS IŠ LAIVO ŽURNALO

- 00.00 Laivas doke. Remiantis sutikimu laivo remontas tęsiamas. Priešgaisrinės apsaugos patikrinimas atliktas. Pastabų nėra.
- 06.00 Priešgaisrinės apsaugos patikrinimas atliktas. Jokių pastabų.
- 07.00 Remonto darbus laive įgula tęsia.
- 18.00 Ta pati pozicija. Saugumo apžiūrą atliko budėtojas. Jokių pastabų.
- 19.00 Įgula sustabdo remonto darbus.
- 20.10 Budintis gaisrininkas buvo aptiktas bėgantis iš laivo triumo „B“ į „R“ su žinia apie gaisrą.
- 20.12 Gaisro aliarmas laivo įgulai O/B vyr. pareigūnas pradeda ieškoti gaisro židinio ir antro oro kvėpavimo aparato.
- 20.15 Dėl tirštų dūmų gaisro židinytis nerastas. Agentas prašo pagalbos.
- 20.20 Laivų remonto įmonės priešgaisrinė komanda (1 sunkvežimis) O/B pradeda ieškoti gaisro. Bandoma susisiekti su Klaipėdos gaisrine telefonu – jokie atsako.
- 20.25 Situacija išaiškinta: laivų remonto įmonės komanda neprisiskambino gaisrinei.
- 20.35 Klaipėdos m. gaisrinei paskambina agentas „XXXXXX“. Gaisras plinta.
- 20.50 Miesto gaisrininkų apie 15 asmenų komanda pradeda gesinti gaisrą pro viršutinio liuko uždenimą ir užpakalinės laivo dalies duris.
- 21.10 Gaisrininkų komandos viršininkas paima gaisro planą. Gaisro gesinimas pereina miesto gaisrininkų komandos viršininko atsakomybėn.

PRIEDAS Nr. 4**JŪRINIS PROTESTAS**

Klaipėda, xxxxxxxxxxxxxxxxx

Aš, XXXXX m. notarų biuro notaras XXXXXXXX, XXXX m. XX mėn. XX d. XXX val. priėmiau pareiškimą iš transportinio refrižeratoriaus laivo „XXX“, priregistruoto XXXXXXX, registro Nr. XXXX, kapitono XXXXXXX. Iš kapitono pareiškimo ir laivo žurnalo matyti, kad remontuojamas laivas, kurio bendroji masė XX r. t, stovėjo XXXXXXXXXXXXXXXX doke.

Kapitonas ir įgula ėmėsi visų būtinų priemonių, atitinkančių jūrinę praktiką kovojant su kilusiu gaisru laive, kad būtų išvengta galimo laivo ir krovinio apgadinimo, veikiant laivą nenugalimoms jėgoms (*force majeure*).

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, aš, XXX m. notarų biuro notaras XXXXX, esu susipažinęs su kapitono man pateiktu laivo žurnalu, apklausęs šio įvykio liudininkus, kurie pateikė tokius parodymus:

1. XXXXXXXXXXXXX, transportinio refrižeratoriaus „XXX“ kapitonas.

XXXX d. XXX val. priėmiau pradedančio budėjimą antrojo kapitono padėjėjo p. XXXX pranešimą apie atliktą laivo apžiūrą ir apie pastabų nebuvimą (triume „B“ yra budintis XXXXXXXXXXX gamyklos ugniagesys su prijungta gaisrine žarna). XX val. XX min. priėmiau vyr. kapitono padėjėjo p. XXXXX pranešimą apie pastebėtus dūmus ir iš laivo bėgančio budinčio gamyklos ugniagesio XXXXXX pranešimą apie gaisrą. Paskelbtas priešgaisrinis laivo aliarmas ekipažui. Du karininkai (vyr. kapitono padėjėjas ir antrasis kapitono padėjėjas) pradėjo gaisro židinio žvalgybą, naudodami ASV. Pagal budinčio gamyklos ugniagesio XXXXX paaiškinimą, gaisras kilo dėl suvirintojo dujomis – pjovėjo klaidos nustatant išpjovimo vietą laivo korpuse. XX val. XX min. ekipažo pajėgomis nepavyko rasti gaisro židinio dėl didelio dūmų kiekio ir aukštos temperatūros. Informuotas agentas „XXX“ dėl papildomos pagalbos gesinant gaisrą. Tuo pat metu antrasis kapitono padėjėjas gamyklos telefonu informavo XXXXXXXXXXX gamyklos priešgaisrinę tarnybą. XX val. XX min. atvyko XXXXXXXXXXX gamyklos 3 žmonių ir 1 automobilio priešgaisrinė brigada, XXXXXX gamyklos pajėgomis pradėta gaisro židinio žvalgyba. XX val. XX min. gaisro židinis tariamai aptiktas triumė „C“, kairiojo borto priekinėje dalyje, ir gamyklos ugniagesiai savo pajėgomis negali jo užgesinti. Miesto priešgaisrinės brigados iškvietimas telefonu. Neatsiliepia.

XX val. XX min. miesto priešgaisrinę brigadą iškvietė agentas „XX“. XX val. XX min. atvyko Klaipėdos m. priešgaisrinės stoties brigados. XX val. XX min. vadovavimas gaisro gesinimui laive „XXX“ perėjo miesto priešgaisrinės brigados viršilos atsakomybėn. Laivo komanda tęsia kovą su gaisru kaip miesto priešgaisrinės brigados asistentai. XX val. XX min. gaisras išplito į krovinius triumus „A“ ir „B“.

XX val. XX min. gaisras plinta toliau, mašinų skyriaus link; dėl kritinės situacijos pradėta ekipažo ir dokumentų evakuacija.

(parašas, pavardė)

2. XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX, transportinio refrižeratoriaus „XXXX“ jūreivis.

XXXXX d. vakare, apie XX val. XX min., išgirdau laivo aliarmo signalą. Nedelsdamas atvykau ir susirinkimo vietą, kur sužinojau apie gaisrą triumė. Nuo to momento iki XX val. XX min. vykdžiau vyr. kapitono padėjėjo nurodymus. Kartu su avarine grupe, kuriai vadovavo Klaipėdos m. priešgaisrinės komandos vadovas, dalyvavau gesinant gaisrą. Apie XX val. XX min. gavau kapitono komandą palikti laivą.

(parašas, pavardė)

3. XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX, transportinio refrižeratoriaus „XX“ vyr. kapitono padėjėjas.

Būdami ant tiltelio XX val. XX min. pastebėjome dūmus, sklindančius pro priekinio triumo dangtį. Aš nusileidau į triumą ir iš d/b garažo pusės sutikau išeinantį iš patalpos „B“ gamyklos ugniagesį, prižiūrėjusį ugnies darbus triumė „B“. Iš jo žodžių supratau, kad ugnies darbų metu suvirintojas dujomis – pjovėjas iš doko pusės pradėjo pjauti aukščiau pažymėtos vietos triumė, kur buvo pašalinta izoliacija, dėl to ir užsidegė.

Pamėginau įeiti į triumą „B“, bet dėl tankių ir troškių dūmų įeiti ten nebuvo galimybės. Aš nedelsdamas pakilau ant tiltelio ir XX val. XX min. paskelbiau priešgaisrinį aliarmą denyje esančiam ekipažui. XX val.

XX min. atvyko gamyklos priešgaisrinis automobilis ir du žvalgai kartu su antruoju kapitono padėjėju, užsidėję aparatus ASV, patraukė į triumą „B“, kad galėtų nustatyti užsiliepsnojusią sritį. Po penkių min. grįžę jie pranešė, kad gaisras yra priekinėje triumo dalyje ir jie matė atvirą ugnį, bet dėl aukštos temperatūros prieiti negalėjo. Į mano klausimą, kodėl priešgaisrinę komandą sudaro trys žmonės, man atsakė, kad gamykloje šiuo metu yra tik vienas budintis automobilis. Aš pareikalavau, kad jie nedelsdami iškviestų miesto priešgaisrinę komandą. Patys iškviesti negalėjome, nes nebuvo miesto telefono. Maždaug XX val. XX min. atvyko pirmą ugniagesių komanda iš miesto su vadu (priešgaisrinių darbų vadovu). Nuo to momento gaisro gesinimui vadovavo miesto ugniagesiai.

Iki tol mes su antruoju padėjėju su aparatais ASV aušiname triumus nuo viršutinio denio, pro triumų dangčius ir kt.

(parašas, pavardė)

4. XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX, transportinio refrižeratoriaus „XX“, antrojo kapitono padėjėjas.

XXXXXX d. XX val. aš priėmiau naktinį budėjimą. Apžiūrėjau garlaivį, kad nustatyčiau, kur ir kokius darbus vykdys pradėję pamainą XXXXXXXX gamyklos darbuotojai. Jie planavo atlikti suvirinimo darbus priekinėje patalpos „B“ dalyje, kairiojo borto pusėje. Suvirinimo darbų atlikimo rajone buvo gamyklos priešgaisrinės tarnybos inspektorius, kibirai su vandeniu ir gaisrinė žarna. Antrą kartą apžiūrėjęs laivą XX val. XX min. pastabų neturėjau. XX val. XX min. būdami ant navigacinio tiltelio, mes su vyriausiuoju kapitono padėjėju pamatėme pilkus dūmus, sklindančius pro priekinio triumo dangtį. Aš nubėgau prie kairiojo borto ir paskambinau gamyklos priešgaisrinei apsaugai. Pranešiau, kad pas mus dega triumai „B“ ir „C“ patalpos. Tuo pat metu, XX val. XX min., vyr. kapitono padėjėjas paskelbė laive priešgaisrinį aliarmą. Mes su vyr. kapitono padėjėju naudodami ASV-2 pradėjome gaisro židinio žvalgybą. Dėl labai tirštų dūmų prasibrauti iki gaisro židinio negalėjome. XX val. XX min. ant denio atvyko trys gamyklos ugniagesiai su visa ekipiruote. Jie iš karto nuėjo į triumą. XX val. XX min. aš antrą kartą pamėginau nueiti prie gaisro židinio palei dešinįjį bortą. Prie galinio triumo dangčio, tiksliau, po juo, patalpoje „B“, mane sutiko gamyklos žvalgai ir pranešė priėję prie židinio ir įjungę tris ugniagesių ragelius. Toliau eiti jie man neleido dėl aukštos temperatūros. Tuo metu mūsų ekipažo ugniagesiai prijungė laivo priešgaisrines žarnas ir pradėjo pilti vandenį iš triumo į gaisro židinio rajoną. Be to, mes nustatėme, kad gamyklos ugniagesiai nepranešė miesto ugniagesiams apie gaisrą mūsų denyje ir kad padėtis yra kritiška.

XXXXXXXXXX d.,

Aš, Klaipėdos m. pirmojo notarų biuro notaras XXXXXXXXXXXX, jūrinį protestą, pasirašytą šalių, tvirtinu. Asmenybės nustatytos pagal pasus.

Notarinio registro Nr. XXXX- _____
 Notaro atlyginimas _____ Lt
 Kompensacijos už patikrą registruose dydis _____ Lt
 Kompensacijos (-ų) už kitas kliento prašymu
 notaro atliktas paslaugas dydis _____ Lt
 Notaro parašas _____

Vaidota Majūtė

Lietuvo notarų rūmų konsultantė - teisininkė

ĮGALIOJIMAI NOTARO DARBE: PRAKTINIAI KLAUSIMAI

Notaras, vykdydamas profesinę veiklą, su įgaliojimais susiduria dviem atvejais:

- 1) tvirtindamas įgaliojimą notariškai;
- 2) per atstovą atlikdamas kitus notarius veiksmus.

I. NOTARINIS ĮGALIOJIMO TVIRTINIMAS

Įgaliojimo turinys

Tvirtinant įgaliojimą notarine forma, notarui svarbu išsiaiškinti, kokias teises įgaliotojas nori suteikti įgaliotiniui. Atsižvelgiant į įgaliotiniui suteiktų teisių turinį ir apimtį, įgaliojimai būna:

- vienkartiniai (išduodami vienam konkrečiam veiksmui ar konkrečiam sandoriui sudaryti);
- specialieji (išduodami keliems tam tikros srities veiksams ar vienerūšiams sandoriams atlikti, pvz., atstovauti teisme, kas mėnesį atsiimti pensiją);
- bendrieji (išduodami įvairiems veiksams ir sandoriams sudaryti, pvz., valdyti, naudotis ir disponuoti nekilnojamoju turto).

Labai svarbu įgaliojime aiškiai apibrėžti įgaliotiniui suteikiamas teises, jų apimtį ir turinį. Jei įgaliojime teisės nėra aiškiai apibrėžtos, tai atstovas galės atlikti tik tokius veiksmus, kurie būtinai atstovaujamojo turtui ir turiniams interesams apsaugoti ir turto priežiūrai vykdyti (CK 2.137 str. 2 d.). Dažnai

praktikoje bendro pobūdžio įgaliojimai sukelia abejonių, ar įgaliotinis gali atlikti konkretų veiksmą. Pvz., jei įgaliojime bus nurodyta „įgalioju valdyti mano turtą ir sudaryti bet kokius sandorius“, tai vargu ar įgaliotinis galėtų parduoti ar padovano ti įgaliotojo turtą, nes ne visada turto perleidimas reiškia atstovaujamojo interesų apsaugą.

Civilinis kodeksas (*toliau* – CK) nurodo, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tikta asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. Atstovas neturi teisės sudaryti tokio sandorio ar atlikti kito teisinio veiksmo, kurio negali atlikti pats atstovaujamas. Notaras, tvirtindamas įgaliojimą, netikrina faktų, ar įgaliotojas turi konkrečią teisę, kurią nori perduoti atstovui. Pvz., jei įgaliotojas duoda įgaliojimą perleisti jam priklausantį nekilnojamąjį turtą, notaras netikrina, ar įgaliotojas to turto turi, ar turi teisę jį perleisti ir pan. Tai notaras išsiaiškina, kai įgaliotinis su šiuo įgaliojimu ateis atlikti notarinį veiksmą. Tačiau jei notaras tvirtina perįgaliojimą, jis turi atsižvelgti ir į įgaliojimo, kurio pagrindu duodamas perįgaliojimas, turinį ir netvirtinti perįgaliojimo, jei juo suteikiamos teisės, nenumatytos pirminiame įgaliojime. Jei įgaliojimo turinys prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, taip pat jei akivaizdu, kad per atstovą norimas sudaryti sandoris yra asmeninio pobūdžio (pvz., įgalioja sudaryti testamentą), ar įstatyme numatyta, kad asmuo tam tikrą veiksmą gali atlikti tik asmeniškai, notaras turi atsisakyti tvirtinti tokį įgaliojimą. Gana dažnai į notarus

kreipiasi tėvai, kurie nori patvirtinti įgaliojimą, suteikiantį trečiajam asmeniui teisę atstovauti jų vaikams. Civilinis kodeksas numato, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, dvasiniu ir moraliniu ugdymu, išlaikyti juos. Tėvo ar motinos teisių ir pareigų atsisakymas savo nepilnamečiams vaikams negalioja. Tėvai yra savo nepilnamečių vaikų atstovai pagal įstatymus. Atsižvelgiant į šias nuostatas, tėvai negali perduoti savo asmeninių teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams, o turi jas įgyvendinti asmeniškai. Todėl notaras turėtų atsisakyti tvirtinti tėvų įgaliojimą atstovauti jiems įgyvendinant asmenines teises ir pareigas, susijusias su nepilnamečiais vaikais, pvz., išlaikyti vaiką, atstovauti gydymo įstaigose, kai reikalingas tėvų sutikimas, ir pan. Dar daugiau diskusijų kelia klausimas, ar sutartinis atstovavimas išduodant įgaliojimą galimas dėl turinių tėvų teisių ir pareigų savo vaikams. CK numato, kad tėvai privalo tvarkyti savo vaikų turtą išimtinai atsižvelgdami į vaikų interesus. Kodeksas numato nemažai apribojimų tėvams valdant, naudojant ir disponuojant vaikui priklausančiu turtu (3.186–3.190 str.). Kartais, atsižvelgiant į gyvenimišką situaciją ir vadovaujantis protingumo kriterijumi, reikia žiūrėti lanksčiau: tam tikrais atvejais, kai tėvai, veikdami atsižvelgdami į vaiko interesus ir nepažeisdami nustatytų apribojimų, nori įgalioti atlikti konkretų teisinį veiksma, susijusį su nepilnamečio turtu (pvz., perduoti vaikui priklausantį butą), notaras galėtų patvirtinti tokį įgaliojimą. Rusijos teisės mokslų daktaras, universiteto profesorius J. F. Bepalovas teigia, kad tėvai gali perduoti teisę atstovauti vaiko interesams kitiems asmenims tik dėl konkrečių sandorių. Civilinių teisinių santykių prigimtis leidžia įgyvendinti civilines teises tiek asmeniškai, tiek per atstovą. Tačiau tėvai negali perduoti kitiems asmenims viso komplekso ar atskirų neturtinių teisių, kurios yra šeiminių pobūdžio¹.

Įgaliojimas yra vienašalis sandoris, t.y. jam sudaryti pakanka vieno asmens valios, todėl tvirtinant įgaliojimą, įgaliotinio sutikimas nereikalingas. Įstatymas suteikia teisę įgaliotiniui įgaliojimo atsisakyti.

Įgaliojimo terminas

Svarbus įgaliojimo rekvizitas yra terminas, nes būtent jis nurodo, iki kada įgaliotinis gali veikti atstovaujamojo vardu. Įgaliojimo terminas gali būti apibrėžtas ir neapibrėžtas. Terminas gali būti apibrėžiamas konkrečia kalendorine data (pvz., galioja iki 2008 m. sausio 1 d.) arba nurodomas metais, mėnesiais, savaitėmis, dienomis ar valandomis (pvz., įgaliojimas galioja 2 metus, 3 mėnesius ar pan.). Įgaliojimo terminas taip pat gali būti apibrėžiamas nurodant įvykį, kuris neišvengiamai įvyks (pvz., įgaliojimas galioja, kol įgaliotojį su įgaliotiniu sieja darbo santykiai).

Jeigu terminas įgaliojime nenurodytas, tai įgaliojimas galios vienerius metus nuo jo sudarymo datos. Termino neapibrėžtumas prilyginamas termino nenurodymui ir sukelia tas pačias pasekmes. Pvz., jei įgaliojime nurodyta, kad jis neterminuotas, vadinasi, jis galioja vienerius metus nuo sudarymo. Maksimalaus termino įstatymas nereglamentuoja, todėl įgaliotojas jį gali nustatyti savo nuožiūra, pvz., 20 metų.

Notaro tvirtinamas veiksmams atlikti užsienyje skirtas įgaliojimas, kuriame nenurodytas galiojimo laikas, galioja, kol jį panaikina įgaliojimą išdavęs asmuo.

Įgaliojimo privalomas rekvizitas yra jo sudarymo data. Jei įgaliojime sudarymo data nenurodyta, toks įgaliojimas negalioja.

II. ĮGALIOJIMŲ NAUDOJIMAS KITUOSE NOTARINIUOSE VEIKSMUOSE

Notaras, atlikdamas bet kurį notarinį veiksma, dėl kurio į jį kreipėsi asmuo per atstovą, turi atidžiai patikrinti, ar įgaliojimas atitinka konkrečiam notariniam veiksmui būtinus reikalavimus, pvz., ar įgaliojimo turinys leidžia atstovui atlikti pageidaujama veiksma, ar nėra pasibaigęs įgaliojimo terminas, ar įgaliojimas nėra panaikintas, ar įgaliojimas yra tinkamos formos, turi reikiamus rekvizitus ir kt.

¹ Беспалов Ю. Ф. Осуществление семейных прав через представителя// *Нотариус* No. 3, 2005

Igaliojimo forma

Igaliojimas visais atvejais turi būti rašytinės formos dokumentas. Tačiau įstatymas tam tikriems veiksams atlikti numato privalomą įgaliojimo tvirtinimą notarine tvarka.

Notaras turi patvirtinti šiuos įgaliojimus:

- 1) įgaliojimą sudaryti sandorius, kuriems būtina notarinė forma;
- 2) įgaliojimą fizinio asmens vardu atlikti veiksmus, susijusius su juridiniais asmenimis, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai leidžiama duoti kitokios formos įgaliojimą;
- 3) įgaliojimą, kurį fizinis asmuo duoda nekilnojamojamam turtui valdyti, juo naudotis ar disponuoti.

Juridinio asmens duodamas įgaliojimas turi būti pasirašytas vadovo, ant įgaliojimo dedamas antspaudas, jei juridinis asmuo turi antspaudą. Įgaliojimas gali būti išduotas tik tokiems sandoriams ir veiksams, kokius juridinis asmuo turi teisę sudaryti pagal savo steigimo dokumentus.

Užsienio valstybėje išduoto įgaliojimo formai taikoma valstybės, kurioje jis išduotas, teisė (CK 1.40 str.).

Notariškai patvirtintas įgaliojimas ar prokūra?

CK 2.138 str. 1 d. 1 p. numato, kad įgaliojimas sudaryti sandorius, kuriems būtina notarinė forma, turi būti patvirtintas notaro. Pvz., CK 6.393 str. įtvirtina, kad nekilnojamojo daikto pirkimo ir pardavimo sutartis turi būti notarinės formos. Formos nesilaikymas daro sutartį negaliojančią. Literatūroje yra nuomonė, kad „jei juridinis asmuo sudaro sandorį dėl nekilnojamojo daikto įsigijimo savo nuosavybėn (t.y. jis yra pirkėjas), įgaliojimo sudaryti minėtą sandorį notariškai tvirtinti nėra būtina, o tokie juridinio asmens veiksmai gali būti atliekami pagal išduotą prokūrą (jei juridinis asmuo yra pelno siekiantis) arba bendrą juridinio asmens įgaliojimą.“² Tokia išvada daroma atsižvelgiant į tai, kad CK 2.179 straipsnis draudžia prokuristui

sudaryti nekilnojamojo turto perleidimo sandorius. Visgi šie teiginiai kelia abejonių. Pirma, tiek juridinio asmens bendrasis įgaliojimas, tiek prokūra yra specialios įgaliojimų rūšys, tačiau CK 2.138 str. 1 d. 1 p. yra speciali norma, reglamentuojanti įgaliojimo formą, ir ši norma taikoma ne tik fiziniams asmenims, bet ir juridiniams. Tokią išvadą galima daryti ir lingvistiniu metodu aiškinant minėtą įstatymo nuostatą, nes atitinkamai 2.138 str. 1 d. 2 ir 3 punktuose yra išskirta, kad šie punktai taikomi tik fizinių asmenų išduodamiems įgaliojimams. Antra, nekilnojamojo turto pirkimas yra ne mažiau svarbus ir atsakingas teisiniu ir ekonominiu požiūriu veiksmas (pvz., gali būti neprotingai investuojamos įmonės lėšos, turtas įsigijamas už neprotingą ir nepagrįstai didelę kainą ir pan.), todėl neteisinga išskirti, kad nekilnojamojo daikto perleidimui turi būti taikomas notarinės įgaliojimo formos reikalavimas, o įsigijimui netaikomas. Teisingiau laikytis pozicijos, jei juridinis asmuo, veikdamas per atstovą pagal įgaliojimą, perka ar parduoda nekilnojamąjį turtą, šis įgaliojimas turi būti notarinės formos.

Igaliojimo galiojimas

Notaras, tvirtindamas sandorį, sudaromą per atstovą, ar atlikdamas kitą notarinį veiksmą, turi patikrinti, kad įgaliojimas nebūtų pasibaigęs, nes tik tinkamas atstovavimas sukels atstovaujajam teises pasekmes, o notarui nesukels nereikalingų rūpesčių.

Vienas iš įgaliojimo pasibaigimo pagrindų yra įgaliojimo termino pabaiga. Straipsnyje jau minėta, kad jei įgaliojimo terminas neapibrėžtas ar išvis nenurodytas, tai įgaliojimas galioja vienerius metus nuo jo sudarymo dienos. Jei įgaliojimas išduotas užsienio valstybės kompetentingos institucijos ar pareigūno, tai pagal CK 1.40 straipsnį įgaliojimo galiojimo terminas, jeigu jis nenurodytas įgaliojime, nustatomas pagal valstybės, kurioje atstovas veikia, teisę. Taigi įgaliojimo terminas, jeigu jis įgaliojime nebus nurodytas, bus nustatomas pagal Lietuvos teisę, jei pagal užsienio valstybėje išduotą įgaliojimą įgaliotinis veikia Lietuvoje (t.y. galios vienerius metus nuo sudarymo dienos). Tokios

² Civilinio kodekso komentaras. II knyga. Vilnius, 2002, 279 p.

pozicijos laikosi ir teismų praktika³.

Igaliojimas taip pat baigiasi, kai įgaliotojas panaikina suteiktą įgaliojimą arba įgaliotinis jo atsisako. Dažnai kyla klausimas, jei įgaliojimas buvo patvirtintas notariškai, ar ir panaikinti jį reikia notarine forma? Įstatymas nereglamentuoja, kokia forma turi būti panaikinamas įgaliojimas, tik įtvirtina įgaliotojo pareigą pranešti įgaliotiniui ir žinomiems tretiesiems asmenims, su kuriais atstovas palaikė santykius atstovaujamojo vardu, apie įgaliojimo panaikinimą. Įgaliotojas ir žodžiu gali pranešti įgaliotiniui apie įgaliojimo panaikinimą. Todėl notaras neturi galimybės patikrinti, ar įgaliojimas nėra panaikintas, išskyrus, jei įgaliojimas panaikintas notarine tvarka ir duomenys apie jį įtraukti į Notarų rūmų duomenų bazę. Jei įgaliotojas pageidauja įgaliojimą panaikinti notarine forma, notaras turėtų tvirtinti vienašalį sandorį dėl įgaliojimo panaikinimo. Tačiau įgaliotojas gali panaikinti įgaliojimą paprasta rašytine forma ir paprašyti notarą tik paliudyti jo parašą pareiškime apie įgaliojimo panaikinimą.

Igaliojimas baigiasi ir tuo atveju, kai įgaliotojas (fizinis asmuo) miršta ar įgaliotojas (juridinis asmuo) nustoja egzistuoti. Todėl rekomenduojama patikrinti atitinkamai Gyventojų registro ir Juridinių asmenų registro duomenis, kad būtų įsitikinta, jog asmuo, kurio vardu norima atlikti notarinį veiksma, yra gyvas ar veikiantis. Atkreiptinas dėmesys, kad nors juridinis asmuo baigiasi nuo jo išregistravimo iš juridinių asmenų registro dienos, tačiau juridinio asmens išduotas įgaliojimas baigiasi nuo sprendimo juridinį asmenį reorganizuoti ar likviduoti priėmimo⁴. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad, pvz., likviduojamas juridinis asmuo gali sudaryti tik tuos sandorius, kurie susiję su juridinio asmens veiklos nutraukimu arba numatyti sprendime likviduoti juridinį asmenį. Tačiau šiuo atveju įgaliojimas liktų galioti, jei jis išduotas sudaryti tokį sandorį, kuris neprieštarautų likviduojamo juridinio asmens veiklai ar sprendime likviduoti juridinį asmenį numatytiems sandoriams. Todėl kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į konkrečią situaciją.

Jei įgaliojime sudarymo data nenurodyta, toks įgaliojimas negalioja.

Originalas ar kopija?

Atliekant notarinį veiksma per atstovą, nepakanka notarui pateikti tik įgaliojimo kopiją, net jei kopija ir notariškai patvirtinta, – būtina pateikti įgaliojimo originalą ar Notariato įstatymo nustatyta tvarka išduotą įgaliojimo dublikatą. Tokia nuomonė įtvirtinta ir teismų praktikoje⁵.

Konsulinių pareigūnų patvirtinti įgaliojimai

Pagal Lietuvos įstatymus Lietuvos Respublikos konsuliniam pareigūnams suteikta teisė atlikti notarus veiksma. Jei atstovas notarui pateikia konsulinio pareigūno patvirtintą įgaliojimą, svarbu atkreipti dėmesį į parašo rekvizitus: įgaliojime turi būti nurodyta įgaliojimą patvirtinusio asmens pareigos, vardas, pavardė, parašas ir konsulinės įstaigos antspaudas. Jei įgaliojimas patvirtintas garbės konsulo, rekomenduojama kreiptis į Užsienio reikalų ministeriją ir išsiaiškinti, ar konkrečiam garbės konsului suteikta teisė atlikti notarus veiksma, kadangi ne visi garbės konsulai gali juos atlikti.

Atstovo teisių apribojimai

Atstovas atstovaujamojo vardu negali sudaryti sandorių nei su pačiu savimi, nei su tuo asmeniu, kurio atstovas jis tuo metu yra, taip pat su savo sutuoktiniu bei tėvais, vaikais, kitais artimaisiais giminaičiais (broliais, seserimis, seneliais). Tačiau šis apribojimas netaikomas, jei kituose įstatymuose numatyta kas kita, taip pat kai atstovas veikia kaip atstovas pagal įstatymą. Pvz., tėvai yra savo nepilnamečio vaiko įstatyminiai atstovai, todėl jie sudaro sandorius savo nepilnamečių vaikų vardu. Jeigu tėvai nori savo nepilnamečiui vaikui padovanoti turto, tai jie dovanojimo sutartyje bus ir dovanotojai, ir apdovanotojo atstovai. Siekiant išvengti interesų konflikto, įstatymas draudžia asmeniui tuo pačiu metu būti abiejų sandorio šalių atstovu, išskyrus, kai yra vykdoma prievolė arba kai abi sandorio šalys aiškiai išreiškia savo valią, kad atstovas veiktų dėl jų abiejų interesų.

Atstovas neturi teisės sudaryti tokio sandorio ar atlikti kito teisinio veiksmo, kurio negali atlikti pats atstovaujamas (CK 2.134 str.). Juridiniam asmeniui įgaliojimas gali būti išduotas tik tokiems sandoriams ir veiksmaams, kokius juridinis asmuo turi teisę sudaryti pagal savo steigimo dokumentus.

³ 2005-03-30 LAT nutartis Nr. 3K-3-217

⁴ Civilinio kodekso komentaras. II knyga. Vilnius, 2002, p. 287

⁵ 1999-12-15 LAT nutartis Nr. 3K-3-956

Daiva Dumčiuvienė

Lietuvos notarų rūmų
patarėja civilinės teisės klausimais

PROFESIJA MEDIATORIUS

Nežinoma Lietuvoje, populiari Europoje

2007 m. rugsėjo 1–7 d. Jouy-en-Josas mieste, Prancūzijoje, vyko Prancūzijos ir kitų valstybių notarų mokymai – 24-asis notariato universitetas. Universitete tarp kitų paskaitų vyko seminaras „Šeimos mediacija“. Seminarą vedė prof. Michèle Guillaume-Hofnung, prof. Michel Rouché ir prof. Tony Anatrella.

Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas vis populiarėja. Prof. Michèle Guillaume-Hofnung paaiškino, kad mediacija Prancūzijoje atsirado dar 1968 m., kitose valstybėse – 1970 m. Mediacijos atsiradimą lėmė išeiviai ir kolonijinės valstybės. Žmonės nustojo laukti sprendimo iš valstybės ir ėmėsi patys spręsti iškilusius ginčus. Profesorė pastebėjo, kad mediacijos plėtra – tai visuomenės iniciatyvos ir savarankiškumo išraiška.

Europoje mediacija nėra laikoma alternatyva teismo procesui, bet vienas iš šiuolaikinės visuomenės ginčų sprendimo metodų. Sprendimai, priimti mediacijos metu, nėra priverstinai vykdomi. Sprendimų vykdymas remiasi laisva šalių valia. Mediatoriaus sprendimams įgyvendinti Prancūzijoje, Nyderlanduose ir kitose Europos Sąjungos valstybėse veikia specialios mediatorių organizacijos, kuriose mediatoriai įgyja reikiamą kvalifikaciją, yra registruojami ir veikia pagal organizacijos nustatytas taisykles (Mediatorių veiklos kodeksus). Nors ES valstybėse veikia mediatorių organizacijos, mediacijos paslaugas dažnai leidžiama teikti asmenims, neturintiems specialių licencijų. Dėl to sprendžiamos mediacijos paslaugų kokybės problemos, kurių vis daugėja, o efektyvus jų sprendimo

nebuvimas mažina visuomenės pasitikėjimą mediacija.

Mediacijų rūšys paprastai skirstomos pagal ginčo pobūdį – šeimos mediacija, mediacija turtinio pobūdžio ir darbo ginčiuose, kitose srityse. Europos Komisija, įvertinusi mediacijos proceso teisinio reguliavimo poreikį, dar 2004 m. parengė Direktyvos projektą dėl tam tikrų mediacijos aspektų civilinėje ir komercinėje teisėje. Mediacija ir šiuo metodu pasiektų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungoje užtikrintų greitą ir pigų ginčų sprendimą ne tik nacionaliniu mastu, bet ir „tarp valstybių sienų“. Direktyvos projekte numatytos mediacijos sprendimų tvirtinimo teismuose ar kitose institucijose galimybės. Direktyvos projekto 2 straipsnyje numatytas minimalistinis mediacijos apibrėžimas. Mediacija apibrėžiama kaip procesas, kuriame dvi ar daugiau ginčo šalių siekia surasti bendrą ginčo sprendimą padedant trečiajam asmeniui, ir nesvarbu, ar šis procesas yra inicijuotas šalių, teismo ar numatytas nacionalinėje teisėje.

Analogišką šeimos mediacijos apibrėžimą (nors su specifiniais bruožais) pateikė ir prof. Michèle Guillaume-Hofnung. Anot jos, Direktyvos projektas daugiau apibrėžia socialinę mediaciją, kurios objektas visuomenė, o šeimos mediacijos apibrėžime yra keturi svarbiausi momentai:

1. Mediacija – tai procesas, o ne procedūra.
2. Mediacijos metu rekonstruojami šeimos santykiai.
3. Abu sutuoktiniai atsako už sprendimus, kuriuos jie priima mediacijos metu.
4. Mediacijoje kaip procese yra nešališkas tretysis asmuo. Šis asmuo padeda šalims pačioms priimti sprendimą. Skirtingai nei arbitras ar teismas, mediatorius nepriima sprendimų. Profesorės nuomone, mediacija neturėtų būti greitesnis ginčo sprendimo būdas nei teismo procesas. Mediacija turi ne tik išspręsti

problema, bet ir ją „išgydyti“. Mediacija, anot jos, turi prasmę arba proceso pradžioje, arba pabaigoje, t.y. kai teisės ir pareigos yra aiškios, bet mediatoriaus reikia siekiant surasti išeitį iš probleminės situacijos (surasti neteisinį sprendimą). Mediatoriui nebūtina užsiimti psichanalize, tačiau jam būtina atkreipti dėmesį į šalių psichologiją.

Mediacija galėtų užsiimti įvairių sričių specialistai – teisininkai, ekonomistai, psychologai ir kt. Kai kyla klausimas, ar notaras gali užsiimti mediacija, vienareikšmišką atsakymą surasti nėra lengva. Notaras kaip nešališkas tretysis asmuo pagal savo profesijos paskirtį, atrodytu, ypač tinka. Netgi labiau nei advokatas, kuris paprastai yra vienos šalies atstovas. Mediatoriui, kaip ir notarui, svarbu pasiekti šalių susitarimą. Kita vertus, notaras daugelyje Europos Sąjungos valstybių yra valstybės įgaliotas asmuo, turintis savo veiklos taisykles, numatytas įstatymuose. Todėl gali būti nemažai atvejų, kai notariatų įstatymų normos apribos notaro kaip mediatoriaus galimybes siekti šalių tarpusavio susitarimo. Notaras, kaip mediatorius, negalėtų konsultuoti siūlydamas savo sprendimą, o taip dažnai veikia notarai sutarčių teisėje.

Prancūzijos notarai praktiškai neužsiima mediacija, tačiau ši nauja veiklos rūšis domina daugelį notarų. Prof. Michèle Guillaume-Hofnung mano, kad notarai, kaip valstybės pareigūnai, neturėtų užsiimti mediacija. Šia veikla gali užsiimti nepriklausomi asmenys, specialiai parengti teikti mediacijos paslaugas, turintys savo etikos kodeksą ir mediacijos proceso taisykles.

Prancūzijoje yra priimtas Etikos kodeksas dėl šeimos mediacijos:

1. Mediatorium gali dirbti tik asmuo, įtrauktas į mediatorių sąrašą. Žmonės turi žinoti, kad jiems paslaugą teikia profesionalas.
2. Mediatoriai turi veikti savo valia.
3. Visi klientai turi žinoti, kad asmuo yra mediatorius.

4. Mediatorius turi būti nepriklausomas finansiskai ir nešališkas – negali stoti į vieno iš sutuoktinių pusę. Atlyginimą mediatoriui turi mokėti mediatorių asociacija.

5. Mediatorius negali atskleisti konfidencialios informacijos.

6. Mediatorius turi turėti mediatoriaus kvalifikaciją (Prancūzijoje išduodamas mediatoriaus diplomas).

Šiame kodekse, o kartu ir mediatorių praktikoje susiformavo mediatoriaus darbo su klientais taisyklės:

1. Priimanti šalis veda ir kontroliuoja pokalbį.

2. Reikia pasiruošti ne tik profesionaliam, bet ir estetiškam pokalbiui (paruošti tam savo kabinetą ir aplinką).

3. Kiekvienas kliento klausimas turi savo tikslą, todėl atsakant reikia siekti rezultato.

4. Nereikia smerkti ar kritikuoti kliento, tačiau reikia laiku nutraukti šnekantįjį, atkreipiant dėmesį į klausimo esmę.

5. Pokalbio metu reikia laikytis laisvai, duoti klientui iniciatyvą. Nereikia demonstruoti, kad valdote klientą. Žmogui gali susidaryti įspūdis,

kad jo iki galo neišklausote ir neleidžiate jam visko pasakyti.

6. Klientui reikia leisti suvokti, kad jis yra klausomas. Reikia parodyti pagarbą žmogui, rodyti domėjimąsi tuo, ką jis kalba.

7. Negalima notarui ar mediatoriui vartoti frazės „aš Jūsų vietoje...“. Tai suartina patirtis, bet pažeidžia notaro nešališkumo principą. Nereikia projektuoti savo patirties kitam.

8. Pokalbio su klientu metu negalima kalbėtis telefonu. Tokiu atveju klientui atrodo, kad jis yra atstumtas ir nereikšmingas. Trumpas pasikalbėjimas su sekretore – leistinas.

9. Nereikia su klientais susitikinėti ir spręsti problemas Jūsų asmeninėse patalpose (namie, sodyboje ar kt.).

10. Pokalbio pradžioje turite prisistatyti ir sužinoti kliento profesiją, kuri gali turėti reikšmės Jūsų tolesniam pokalbiui.

11. Pokalbio pabaigoje reiktų paklausti kliento „Ar visko paklausėte?“.

12. Klientas gali spontaniškai sukelti simpatiją ar antipatiją savo atžvilgiu – reiktų laikytis neutraliai.

KONSULTACIJOS

KLAUSIMAS

Kokiais atvejais įpėdiniams pagal testamentą atkuriamos nuosavybės teisės į žemę?

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugsėjo 29 d. nutarimo Nr. 1057 „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos ir sąlygų“ 2.2 punktas ir 5 punktas nustato, kad asmenys, kuriems miręs turto savininkas testamentu paliko savo turtą, nors testamente ir nebūtų duomenų apie žemės ar kito nekilnojamojo turto palikimo faktą, o šiems mirus – jų sutuoktiniai, tėvai (itėviai), vaikai (įvaikiai) ar šių asmenų sutuoktiniai bei vaikai, įgyja teisę į nuosavybės teisių atkūrimą.

Tokiu būdu šiuo teisės aktu įtvirtinta prezumpcija, kad jeigu testatorius paliko testamentu dalį nekilnojamojo turto (namo), tai jis kartu testamentiniam įpėdiniui paliko ir teises į žemę. Ar galima šią prezumpciją notarams pritaikyti praktikoje?

ATSAKYMAS

Paveldėjimo klausimus reglamentuoja Civilinio kodekso 5 knygos normos. Notaras, išduodamas paveldėjimo teisės liudijimą, vadovaujasi būtent civilinio kodekso normomis, o ne nuosavybės teisių atkūrimą reglamentuojančiu specialiu įstatymu. Notaras neturėtų testamento turinio aiškinti plečiamai. Todėl jei asmuo, kuris buvo kreipęsis dėl nuosavybės teisių atkūrimo, paliko testamentu ne visą savo turtą, o dalį jo (pvz., namą), notaras negali taikyti Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo analogijos ir pripažinti, kad šiam įpėdiniui, kuriam paliktas namas, pereina ir teisė atkurti nuosavybės teises į žemę. Jei asmuo, pretenduojantis atkurti nuosavybės teises, visą savo turtą testamentu paliko konkrečiam asmeniui (ar asmenims), tai ir teisė atkurti nuosavybės teises pereis testamentiniam įpėdiniui. Tačiau jei testamentu buvo palikta tik konkretus turtas ar dalis turto, tai atkurtos nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą pereis įstatyminiams įpėdiniams.

KLAUSIMAS

Kaip turėtų būti įforminta testamentinė išskirtinė? Koks dokumentas turi būti išduodamas testamentinės išskirtinės gavėjui?

ATSAKYMAS

Testamentinę išskirtinę reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (*toliau* – Civilinis kodeksas) 5.23–5.25 straipsniai.

Testamentinė išskirtinė yra glaudžiai susijusi su paveldėjimu:

1. Tai yra testatoriaus įpareigojimas įpėdiniui;
2. Testamentinė išskirtinė vykdoma neviršijant paveldimo turto vertės, patenkinus palikėjo kreditorių reikalavimus;

3. Testamentinės išskirtinės gavėjas turi teisę testamentinę išskirtinę priimti per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sužinojo arba turėjo sužinoti, kad jis turi teisę į testamentinę išskirtinę;
4. Jeigu testamentinės išskirtinės dalykas yra pagal individualius požymius apibūdintas daiktas, testamentinės išskirtinės gavėjas į tokį daiktą nuosavybės teisę įgyja nuo palikimo priėmimo momento.

Civilinio kodekso 5.24 str. nurodyta: „Jeigu testamentinė išskirtinė yra susijusi su teise į nekilnojamąjį daiktą, prašymas visais atvejais paduodamas notarui. Notaras išduoda paveldėjimo teisės liudijimą, ir testamentinė išskirtinė registruojama viešame registre“.

Atsižvelgiant į testamentinės išskirtinės ryšį su paveldėjimu ir Civilinio kodekso 5.24 str. nuostatą dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, manome, kad testamentinė išskirtinė turi būti įrašyta paveldėjimo teisės liudijime ir testamentinės išskirtinės gavėjas turi teisę gauti paveldėjimo teisės liudijimą. Jeigu testamentinės išskirtinės gavėjas atvyksta pas notarą kartu su įpėdiniu (įpėdiniais), jiems gali būti išduotas vienas paveldėjimo teisės liudijimas. Jeigu testamentinės išskirtinės gavėjas atvyksta atskirai nuo įpėdinio (įpėdinių), jam gali būti išduotas atskiras paveldėjimo teisės liudijimas.

Paveldėjimo teisės liudijimo pavyzdį su testamentine išskirtine pridedame. Jeigu testamentinės išskirtinės gavėjui būtų išduodamas atskiras paveldėjimo teisės liudijimas, jame turėtų būti pateikta visa paveldėjimo teisės liudijime esanti informacija, išskyrus įpėdinio (įpėdinių) paveldimo turto aprašymą.

PAVELDĖJIMO TEISĖS PAGAL TESTAMENTĄ LIUDIJIMAS

Miestas, du tūkstančiai ____ metų ____ mėnesio ____ diena.

Aš, _____ notarų biuro notaras(-ė) _____, vadovaudamasis(-si) testamentu, patvirtintu _____ notarų biuro _____ m. _____ d., registro Nr. _____, tvirtinu, kad _____, asmens kodas _____, mirusio(- ios) _____ m. _____ d., testamente nurodyto turto įpėdinis(-ė) yra _____, asmens kodas _____, gyv. _____.

Paveldimą turtą, kuriam išduotas šis liudijimas, sudaro:

1. (paveldimo turto aprašymas)...

Testamentinės išskirtinės gavėjas yra _____, asmens kodas _____, gyv. _____.

Testamentinę išskirtinę, kuriai išduotas šis liudijimas, sudaro:

1. (testamentinę išskirtinę sudarančio įpareigojimo aprašymas)...

Pastabos:

1. Šį paveldėjimo teisės liudijimą reikia užregistruoti valstybės įmonėje Registrų centre.
2. Kitos pastabos.

Notarinio registro Nr. _____
 Notaro atlyginimas _____
 Kompensacijos už patikrą registruose dydis _____

VĮ Registrų centro darbų kainos dydis _____
 Kompensacijos(-ų) už kitas kliento prašymu
 notaro atliktas paslaugas dydis _____
 Notaro parašas _____.

KLAUSIMAS

Pagal Civilinio kodekso 5.48 str. bendrasis sutuoktinių testamentas skelbiamas ta pačia tvarka kaip asmeninis. Kiek teko susidurti praktikoje su šiuo klausimu, pergyvenęs sutuoktinis į notarų biurą per tris mėnesius po sutuoktinio mirties atneša bendrąjį sutuoktinių testamentą, notaras pradeda bylą, o po trijų mėnesių išduoda paveldėjimo teisės liudijimą. Kokių žinomų įpėdinių ar suinteresuotų asmenų notaras dar turi ieškoti?

ATSAKYMAS

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (*toliau* – Civilinio kodekso) 5.33 str. 1 d. nurodyta, kad kai tik palikimo atsiradimo vietos notaras sužino apie testatoriaus mirtį, paskiria testamento paskelbimo dieną ir apie ją pranešama žinomiems įpėdiniams bei kitiems suinteresuotiems asmenims.

Bendrojo sutuoktinių testamento sudarymo atveju suinteresuotais asmenimis galėtų būti pripažįstami Civilinio kodekso 5.11 straipsnyje nurodyti įpėdiniai pagal įstatymą ar įpėdiniai, kurie turi teisę į privalomąją palikimo dalį ir pan. Manome, kad notaras šiems įpėdiniams turėtų pranešti apie testamento paskelbimo dieną tuo atveju, jeigu jie jau būtų kreipęsi į notarą raštu ketindami priimti palikimą.

KLAUSIMAS

Mirus sutuoktiniui pergyvenęs sutuoktinis paduoda pareiškimą notarų biurui norėdamas paveldėti visą mirusiojo palikimą. Pareiškime nurodo, kad yra pirmos ir antros eilės įpėdinių. Nurodyti įpėdiniai laiku neatvyksta į notarų biurą. Ar galima laikyti, kad įpėdinių nėra, jeigu įstatymo nustatytu laiku jie nepriima palikimo? Ar praėjus terminui, per kurį pirmos ir antros eilės įpėdiniai turi teisę priimti palikimą, paveldėjimo teisės liudijimas sutuoktiniui turi būti išduotas į visą turtą? Ar būtinai notaras turi išsireikalauti iš pirmos ir antros eilės įpėdinių pareiškimų, kad jie mirusiojo palikimo nepriėmė ir nevaldo ir į teismą dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo nesikreips? Ar notaras turi pareiškime išvardintiems įpėdiniams pranešti, kad jie atvyktų į notarų biurą ir pareikštų savo valią, kol dar nėra sukakę trys mėnesiai?

ATSAKYMAS

Įpėdiniu pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentarą („Justitia“, 2003 m., Nr.1–2, 16 p.) yra laikomas mirusio fizinio asmens turtinių teisių ir pareigų, taip pat kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėmėjas.

Gali kilti klausimas, nuo kada asmuo tampa įpėdiniu, ar prieš priimdamas palikimą, ar tik po palikimo priėmimo? Iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (*toliau* – CK) reglamentavimo galima daryti išvadą, jog asmuo įpėdiniu tampa dar prieš priimant palikimą, nes asmenys įpėdiniais yra pripažįstami pagal įstatymą (paveldint pagal įstatymą), arba įpėdiniu asmuo yra nurodytas testamente (paveldint pagal testamentą). Be to, pagal CK 5.50 str., kad įgytų palikimą, įpėdinis turi jį priimti. Taigi tik įpėdinis turi teisę priimti palikimą. Asmuo, nesantis įpėdiniu, palikimo priimti negali.

KLAUSIMAS

Ar galima laikyti, kad įpėdinių nėra, jeigu įstatymo nustatytu laiku jie nepriima palikimo?

ATSAKYMAS

Manytina, jog laikyti, kad įpėdinių nėra, jeigu jie nepasinaudojo savo teise priimti palikimo per nustatytą terminą, negalėtume. Reikėtų skirti dvi sąvokas: „įpėdinis“ ir „įpėdinis, priėmęs palikimą“. Įpėdiniu yra laikomas asmuo, kuris pagal įstatymą yra pripažįstamas tokiu asmeniu, kuris turi teorinę teisę paveldėti, tačiau nebūtinai paveldės mirusiojo turtą. Tai priklauso nuo kelių aplinkybių: ar jis priėmė palikimą, ar nėra aukštesnės eilės įpėdinių, kai paveldima pagal įstatymą, ar jis yra įrašytas testamente kaip įpėdinis, kai paveldima pagal testamentą.

Tik priėmęs palikimą įpėdinis paveldi mirusiojo turtą. Įpėdiniai savaime turto nepaveldi, jis turi atlikti aktyvius veiksmus, t.y. priimti palikimą. Taigi šiuo konkrečiu atveju galėtume teigti, kad ne visi įpėdiniai priėmė palikimą.

Kadangi palikimą įgyti (paveldėti) gali tik įpėdinis, priėmęs palikimą, palikimo nepriėmimas nustatytu laiku sukelia teisinės pasekmes, kad toks įpėdinis netenka teisės įgyti palikimo (paveldėti). Tokiu atveju mirusiojo turtą paveldi priėmęs palikimą įpėdiniai vadovaujantis CK 5.13 arba 5.61 straipsniuose įtvirtintomis taisyklėmis (taip pat atsižvelgiant į įpėdinių pagal įstatymą eilę arba į tai, jog įpėdiniu asmuo yra numatytas testamente).

KLAUSIMAS

Ar praėjus terminui, per kurį pirmos ir antros eilės įpėdiniai turi teisę priimti palikimą, paveldėjimo teisės liudijimas sutuoktiniui turi būti išduotas į visą turtą?

ATSAKYMAS

Vadovaujantis CK 5.50 str. 1 d., kurioje numatyta, kad įgytų palikimą, įpėdinis turi jį priimti, CK 5.60 str. 2 d., kurioje numatyta, kad palikimo atsisakymas turi tas pačias pasekmes kaip ir palikimo nepriėmimas, taip pat CK 5.13 str., kuriame numatyta, kad nesant pirmos ir antros eilės įpėdinių, sutuoktinis paveldi visą palikimą, galima būtų teigti, jog praėjus terminui, per kurį pirmos ir antros eilės įpėdiniai turi teisę priimti palikimą, notaras gali išduoti paveldėjimo teisės liudijimą į visą turtą palikimą priėmusiam įpėdiniui – mirusiojo sutuoktiniui, tačiau notarui tokiu atveju rekomenduotina, siekiant įgyvendinti LR notariato įstatymo jam įtvirtintą pareigą juridaiškai įtvirtinti tik neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą, iš palikimą priėmusio įpėdinio paimti pareiškimą, kuriame pastarasis pareikštų, jog jam nėra žinoma, kad kuris nors įpėdinis valdo paveldimą turtą.

KLAUSIMAS

Ar būtinai notaras turi išsireikalauti iš pirmos ir antros eilės įpėdinių pareiškimų, kad jie mirusiojo palikimo nepriėmė ir nevaldo ir į teismą dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo nesikreips?

ATSAKYMAS

Pagal CK 5.50 str. 2 d., įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, kai jis: 1) faktiškai pradėjo paveldimą turtą valdyti; 2) kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo; 3) kai įpėdinis padavė palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą.

Kyla klausimas, kaip notarui nustatyti faktą, jog pasibaigus trijų mėnesių terminui nuo palikimo atsiradimo dienos įpėdiniai nėra priėmę palikimo?

Faktą, kad įpėdinis priėmė palikimą arba jo laiku nepriėmė, paduodant palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą, nustato pats notaras, kuriam priklauso vesti mirusiojo paveldėjimo bylą, kadangi pareiškimas apie palikimo priėmimą turi būti paduotas tik palikimo atsiradimo vietos notarui. Toks pareiškimas apie palikimo priėmimą yra saugomas paveldėjimo byloje.

Faktą, kad įpėdinis priėmė palikimą arba jo laiku nepriėmė, kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo, notaras nustato patikrines testamentų registrą. Įpėdinis turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Tokiu atveju palikimo priėmimo momentu laikoma kreipimosi į teismą data. Pagal 2001 m. gegužės 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 594 „Dėl testamentų registro steigimo ir testamentų registro nuostatų patvirtinimo“ 37 punktą, pranešimą apie palikimo priėmimą per 3 darbo dienas nuo palikimo priėmimo dienos registruotu paštu, asmeniškai arba elektroniniu būdu Testamentų registrai pateikia teismas, į kurį kreiptasi dėl palikimo (turto) apyrašo sudarymo. Taigi, išlaikus tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos ir dar tris darbo dienas bei neradus Testamentų registre duomenų, jog įpėdinis kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo, galima būtų konstatuoti, kad įpėdiniai palikimo pagal apyrašą nepriėmė. Tiesa, šiuo metu ne visi teismai įgyvendina šią jiems numatytą pareigą.

Faktą, jog įpėdinis priėmė palikimą arba jo laiku nepriėmė, faktiškai pradėdant paveldimą turtą valdyti, notarui konstatuoti yra problematiška. Notaras arba pats pripažįsta, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu pastarasis pradėjo valdyti turtą, juo rūpintis kaip savo turtu, t.y. jį valdo, naudoja ir juo disponuoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikalaujamas valią priimti palikimą ir paskirti palikimo administratorių ir pan., arba notarui yra pateikiamas teismo sprendimas, kuriuo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad palikimas buvo priimtas faktiškai pradėdant paveldimą turtą valdyti. Pažymėtina, jog įpėdinis turi pradėti faktiškai paveldimą turtą valdyti per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos, tačiau juridinę reikšmę turintį faktą teismas gali nustatyti ir pasibaigus šiam terminui. Tiesa, teismas taip pat privalo per 3 darbo dienas nuo palikimo priėmimo dienos registruotu paštu, asmeniškai arba elektroniniu būdu pateikti pranešimą apie palikimo priėmimą Testamentų registrai, kai priima sprendimą, nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad palikimas buvo priimtas faktiškai pradėdant paveldimą turtą valdyti. Taigi kyla klausimas, kaip notarui nustatyti, jog nesikreipęs įpėdinis dėl palikimo priėmimo ar nesikreipęs į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo nepradėjo faktiškai paveldimo turto valdyti. Šiuo atveju notaras, norėdamas įsitikinti, kad kiti įpėdiniai palikimo nepriėmė faktiškai pradėdant paveldimą turtą valdyti, gali, bet neprivalo, iš palikimo nepriėmusių įpėdinių prašyti pareiškimo, kad jie nevaldo paveldimo turto. Taip pat gali prašyti iš palikimą priėmusio įpėdinio pareiškimo, jog jam nėra žinoma, kad kiti įpėdiniai valdo paveldimą turtą. Taip pat notaras turi patikrinti testamentų registrą, jog teismas nėra priėmęs sprendimo, nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad palikimas buvo priimtas faktiškai pradėdant paveldimą turtą valdyti.

Notaras neprivalo išsireikalauti iš pirmos ir antros eilės įpėdinių pareiškimų, kad jie mirusiojo palikimo nepriėmė ir nevaldo ir į teismą dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo nesikreips, kadangi tokia parei-

ga nėra numatyta įstatymuose. Tačiau notaras turi teisę prašyti pirmos ir antros eilės įpėdinių aukščiausiai minėtų pareiškimų, bet įpėdiniai neprivalo tokius pareiškimus duoti, o notaras neturi įgaliojimų priversti juos tai padaryti. Ir tokio pareiškimo nebuvimas negali būti klūtis išduoti paveldėjimo teisės liudijimą palikimą priėmusiam įpėdiniui (įpėdiniams).

KLAUSIMAS

Ar notaras turi pareiškime išvardytiems įpėdiniams pranešti, kad jie atvyktų į notarų biurą ir pareikštų savo valią, kol dar nėra sukakę trys mėnesiai?

ATSAKYMAS

Tai nėra privalomas veiksmas, be kurio atlikimo negalimas būtų paveldėjimo liudijimo išdavimas. Tačiau notaras, siekdamas įgyvendinti LR notariato įstatymo jam įtvirtintą pareigą juridiskai įtvirtinti tik neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtą interesų apsaugą, turi teisę pareiškime išvardytiems įpėdiniams pranešti, kad jie atvyktų į notarų biurą ir pareikštų savo valią, kol dar nėra sukakęs terminas priimti palikimą. Tokiais veiksmais notaras užtikrintų įpėdinių teisėtą interesų apsaugą.

KLAUSIMAS

Ar galima už išrašo iš Nekilnojamojo turto registro ir kitų valstybės registru spausdinimą imti 2 Lt už puslapį, vadovaujantis Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių 5.35 punktu?

ATSAKYMAS

Laikinųjų dydžių 5.35 punktas numato atlyginimą už notarinio veiksmo projekto vieno puslapio parengimą, t.y. už sandorio ar kito dokumento, kurį rengia notaras, surinkimą kompiuteriu ar kita spausdinimo priemone ir jo išspausdinimą. Išrašo iš valstybės registro spausdinimas nėra tapatus veiksmas šiems veiksams.

Notariato įstatymo 51 str. 1 d. įpareigoja notarą, tvirtinant sandorius, patikrinti duomenis, turinčius esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmens teisėtą interesų apsaugai, valstybės registru centruose duomenų bankuose, t.y. duomenų patikra valstybės registruose nėra paslauga klientui, bet notaro pareiga siekiant tinkamai vykdyti valstybės jam deleguotas funkcijas. Be to, formaliai netgi nėra tiesioginio įpareigojimo notarui šį išrašą spausdinti – registru duomenis notaras gali patikrinti kompiuterių tinklais prisijungdamas prie konkretaus registro informacinės sistemos. Net ir išspausdinto išrašo notaras klientui neatiduoda, o pasilieka sau kaip įrodymą, kad jis tinkamai atliko notarinį veiksma, jei kiltų ginčas. Laikinųjų dydžių pastabų 10 punkte taip pat numatyta, kad klientas kompensuoja tik notaro išlaidas, susijusias su duomenų valstybės registru centruose duomenų bankuose patikrinimu, bet ne šių duomenų spausdinimu.

Atsižvelgiant į tai, Notarų rūmų nuomone, notaro atlyginimas vadovaujantis laikinųjų dydžių 5.35 punktu už išrašų iš valstybės registru duomenų banku spausdinimą po 2 Lt už puslapį negali būti imamas.

KLAUSIMAS

Ar galima imti 50–100 Lt atlyginimą už sandorio projekto parengimą pagal Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių 5.31 punktą, kai notaras liudija asmens parašo dokumentuose tikrumą (pvz., tėvų ar globėjų sutikime vaikui išvykti į užsienį)?

ATSAKYMAS

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymu Nr. 57 patvirtintų Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių 5.31 punkte nurodyta, kad už sandorio projekto parengimą imamas 50–100 Lt dydžio atlyginimas. Sandorio projekto parengimas – tai dokumento paruošimas, atsižvelgiant į šalių valią, pageidavimus, teisiškai įvertinus visus faktus bei suderinus šalių valią su įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimais. Tuo tarpu asmens parašo dokumentuose tikrumo paliudijimas reiškia notaro patvirtinimą, kad dokumentą pasirašė būtent tas asmuo, kuris nurodytas dokumente, tačiau ne paties dokumento turinio notarinį paliudijimą. Atsižvelgiant į tai, tikėtina, jog notaras, netvirtindamas notariškai paties dokumento, nerengė ir jo projekto.

Notarų rūmų nuomone, notaras neturi imti atlyginimo už sandorio projekto parengimą tais atvejais, kai jis netvirtina paties sandorio (dokumento), o tik liudija asmens parašą.

Kitais atvejais imant atlyginimą už sandorio ar kito dokumento (pvz., priėmimo ir perdavimo akto) projekto parengimą siūlome vadovautis protingumo bei proporcingumo principais ir vengti situacijų, kai notaro atlyginimas už sandorio projekto parengimą būtų tik nežymiai mažesnis ar net ir didesnis už notaro atlyginimą už patį atliekamą notarinį veiksmą.

KLAUSIMAS

Ar privalo notaras, liudydamas asmens parašo sutikime vaikui išvykti į užsienį tikrumą, tikrinti pasirašančio asmens ir vaiko, kuriam duodamas sutikimas išvykti, giminystės ryšį?

ATSAKYMAS

Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 414, 5 punkte nurodyta, kad vaikui išvykstant į užsienio valstybę vienam ar su lydinčiu asmeniu (išskyrus, kai jį lydi tėvai ar vienas iš tėvų arba globėjas (rūpintojas)) pasienio kontrolės punkto pareigūnams turi būti pateikiamas bent vieno iš tėvų arba globėjo (rūpintojo) rašytinis sutikimas, kad vaikas išvyktų vienas ar su jį lydinčiu asmeniu. Sutikimą gali duoti tik apraše nurodytas asmuo – vienas iš vaiko tėvų arba globėjas (rūpintojas).

Notarų rūmų nuomone, notaras, liudydamas asmens parašo sutikime vaikui išvykti į užsienį tikrumą, privalo įsitikinti, kad sutikimą duodantis asmuo turi tokią teisę, t.y. yra vaiko, dėl kurio išvykimo duodamas sutikimas, tėvas ar motina arba globėjas (rūpintojas). Netikrinant vaiko, kuriam išvykti į užsienį duodamas sutikimas, ir asmens, duodančio tokį sutikimą, giminystės ar globos (rūpybos) ryšio, apskritai netektų prasmės tokio parašo notarinis liudijimas.

Vyriausybės nutarimu nustatyta, kad asmens parašo sutikime tikrumas turi būti paliudytas notariškai,

siekiant maksimalios vaiko ir jo tėvų bei globėjų (rūpintojų) teisių apsaugos. Tikėtina, jog paaiškėjus, kad notaras paliudijo asmens, neturinčio teisės duoti sutikimą, kad konkretus vaikas išvyktų į užsienį, parašo sutikime tikrumą bei vėliau dėl to kilus ginčui (pvz., vaikui užsienyje susižeidus, žuvus ar pan.), būtų pripažinta ir notaro kaltė.

KLAUSIMAS

Ar liudydamas parašo dokumente tikrumą notaras gali dėti spaudą „notaras faktų netvirtina“?

ATSAKYMAS

Notarinio veiksmo – asmens parašo dokumente tikrumo liudijimo – esmė yra ta, kad notaras patvirtina, jog dokumentą pasirašė būtent tas asmuo, netikrindamas ir netvirtindamas paties dokumento turinio. Nepriklausomai nuo to, ar notaras deda spaudą „notaras faktų netvirtina“, tai notarinio veiksmo esmės nekeičia ir jokios nei teisinės, nei papildomos įrodomosios reikšmės neturi.

Tiesioginio draudimo dėti spaudą su tokiu ar kitu tekstu galiojančiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra, todėl teigti, kad dėti tokio spaudo negalima, nėra teisinio pagrindo. Tačiau Notarų rūmų nuomone, tokio spaudo dėjimas yra perteklinis ir to daryti notaras neturėtų.

KLAUSIMAS

Ar parengęs sandorio projektą, paėmęs atlyginimą už sandorio projekto parengimą pagal Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių 5.31 punktą bei įregistravęs šį veiksmą atskiru numeriu notarinio registro knygoje, notaras privalo saugoti archyve šį projektą?

ATSAKYMAS

Notarų pavyzdinėje bylų nomenklatūroje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 11, tiesioginio reikalavimo saugoti sandorių projektus notaro archyve nėra ir terminas sandorio projektui saugoti nenurodomas. Tačiau tai nedraudžia notarui saugoti parengtą sandorio projektą archyve.

Notarų rūmų nuomone, vien tai, kad už sandorio projekto parengimą, vadovaujantis galiojančiais teisės aktais, buvo paimtas atlyginimas ir tai buvo registruojama kaip atskiras notarinis veiksmas notarinio registro knygoje, neleidžia notarui saugoti sandorio projekto archyve. Juo labiau kad parengtas sandorio projektas turi būti atiduodamas klientui susipažinti ir joks teisės aktas neįpareigoja notaro spausdinti parengto sandorio projekto antrą egzempliorių. Nepriklausomai nuo to, ar už sandorio projekto parengimą buvo imamas atlyginimas ar ne, jam saugoti ir nomenklatūrai taikytini tie patys reikalavimai. Asmens parašas notarinio registro knygoje įrodo, kad sandorio projektas tikrai buvo parengtas. Pažymėtina, kad yra ir kitų veiksmų bei notaro teikiamų paslaugų, už kurias imamas notaro atlyginimas, tačiau jokio dokumento archyve notaras nesaugoja (pvz., konsultacija).

KONSULTUOJA LIETUVOS NOTARŲ RŪMŲ TEISININKAI:

Eglė Čaplinskienė, Justas Čiomanas, Daiva Dumčiuvienė, Laura Gumuliauskienė, Vaidota Majūtė, Sandra Ražanaitė

NAUJIENOS

EUROPOS SĄJUNGOS NOTARIATŲ TARYBA (CNUE)

2007 m. rugsėjo 20 - 21 d. Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas Marius Stračkaitis dalyvavo Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) generalinėje asamblėjoje Briuselyje (Belgija).

Šios CNUE generalinės asamblėjos posėdyje buvo balsuojama dėl CNUE prezidento ir viceprezidento kandidatūrų 2008 m. pirmininkavimo laikotarpiui. Slapto balsavimo metu CNUE prezidentu 2008 m. vienbalsiai (19 balsų „už“) išrinktas Ispanijos notarų rūmų atstovas Juan Bolas Aalfonso. Viceprezidentu 18 balsų „už“ (1 balsas „prieš“) išrinktas Prancūzijos notarų rūmų atstovas Bernard Reynis. CNUE prezidento ir viceprezidento rinkimuose 2008 metams balsavo ir Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas Marius Stračkaitis.

Pagal CNUE Statutą antruoju viceprezidentu taip pat automatiškai tampa kadenciją baigęs CNUE prezidentas. 2007 m. CNUE pirmininkavo Austrijos notarų rūmai, o prezidentu buvo Austrijos notarų rūmų atstovas Klaus Woschnak.

Vadovaujantis CNUE Statutu, prezidentais renkami visų notariatų narių atstovai eilės tvarka.

Generalinės asamblėjos išvakarėse, rugsėjo 20 d., viceprezidentas Marius Stračkaitis taip pat dalyvavo kadenciją baigiančio CNUE prezidento Klaus Woschnak organizuotoje vakarienoje – debatuose. Debatų metu notariatų narių aukščiausio lygio atstovai diskutavo apie notaro vaidmenį Europoje bei civiliniuose teisiniuose santykiuose. Prezidentas Klaus Woschnak pabrėžė ne tiek notaro patvirtinto dokumento formos, kiek jo turinio svarbą. Prancūzijos notaras Bruno Voisin pristatė Prancūzijos Vyriausybės rengiamą iniciatyvą dėl Europos Sąjungos teisės akto projekto dėl laisvo notariškai patvirtintų dokumentų judėjimo bei savitarpio jų pripažinimo Europos Sąjungoje. Šią iniciatyvą Prancūzijos Vyriausybė Europos Sąjungos Tarybos svarstymams ketina teikti Prancūzijos pirmininkavimo

Europos Sąjungoje laikotarpiu 2008 m. antrąjį pusmetį.

Valstybių narių savitarpio pasitikėjimo ir abipusio pripažinimo principas – vienas svarbiausių Europos Sąjungos principų teisingumo ir vidaus reikalų srityje, apie jį buvo užsiminta dar Tamperės programoje ir jis tapo pagrindiniu ES valstybių narių bendradarbiavimo principu 2004 m. lapkritį patvirtintoje Hagos programoje

Kitas, paskutinis šiais metais CNUE generalinės asamblėjos posėdis įvyks 2007 m. gruodžio 14 d. Briuselyje.

Daugiau informacijos: www.cnue.be

TARPTAUTINĖ NOTARIATO SĄJUNGA (UINL)

2007 m. spalio 2-3 d. Madride (Ispanija) įvyko paskutinis šios 2005 - 2007 m. kadencijos Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) notarų rūmų narių visuotinis susirinkimas, kuriame Lietuvos notarų rūmams atstovavo prezidentė Daiva Lukaševičiūtė.

Šiame UINL notarų rūmų narių visuotiniame susirinkime į Sąjungą iškilmingai buvo priimtas Gruzijos notariatas.

Vadovaujantis UINL Statutu paskutinio UINL narių visuotinio susirinkimo posėdžio metu UINL valdymo organų ir komisijų nariai bei vadovai kitai trejų metų, t.y. 2008-2010 m., kadencijai vienbalsiai UINL Prezidentu išrinkto Eduardo Gallino (Argentina).

Viceprezidentu Europos regionui balsų dauguma išrinktas Ispanijos notarų rūmų atstovas Rafael Gomez Ferrer.

Taip pat išrinkti UINL viceprezidentai kitiems kontinentams: Afrikos regionui išrinktas Gaoussou Haidara (Malis), Šiaurės ir centrinės Amerikos bei Karibų regionui – Francisko Xavier Arredondo Galvan (Meksika),

Pietų Amerikos regionui – Flavio Bueno Fischer (Brazilija), Azijos regionui – Zhengkun Duan (Kinija).

UINL išdininku išrinktas Bernhard Burkard (Šveicarija). Vykdomojo komiteto nariais išrinkti: Rolf Gaupp (Vokietija), Ganiou Adechy (Beninas), Denis Marsolais (Kanada), Jorge Luis Buevas Hoyo (Kolumbija), Alain Lambert (Prancūzija), Jacques Chappuis (Prancūzija), Dariuz Wojciech Rzadkowski (Lenkija), Franz Leopold (Austrija), Juan Ignacio Gomeza Villa (Ispanija), Francesco Attaguile (Italija) ir Nikolaos Stassinopulos (Graikija).

Taip pat notariatai nariai paskyrė, o visuotinis UINL susirinkimas patvirtino Generalinės tarybos narius. Lietuvos notarų rūmai iki šiol neturėjo vietos bei balso teisės šiame UINL valdymo organe. 2008 - 2010 m. kadencijai UINL Lietuvos notariatui Generalinėje taryboje skyrė vieną vietą. Lietuvos notarų rūmai Generalinės tarybos nare (kanclere) paskyrė Lietuvos notarų rūmų prezidentu nare notarę Astą Kieilienę. UINL Generalinė taryba – patariamoji UINL institucija, atsakinga už politinius ir mokslinius svarstymus. Generalinės tarybos posėdžiai vyksta du kartus per metus. Notarų rūmų paskirto nario dalyvavimas posėdžiuose yra privalomas. Paskirtam nariui tris kartus nedalyvavus Generalinės tarybos posėdžiuose, jis gali būti šalinamas iš Generalinės tarybos sudėties.

UINL notariatų narių atstovai vienbalsiai pritarė Nuolatinio notarų tarptautinių mainų biuro (O.N.P.I.) vadovo kandidatūrai Osvaldo Solari Costa (Argentina).

Taip pat paskirti UINL kontinentinių komisijų pirmininkai:

- Afrikos reikalų komisijos (C.A.Af.) – Houcine Sefrioui (Marokas);
- Amerikos reikalų komisijos (C.A.A.) – Alfonso Hermeno Infante (Meksika);
- Europos reikalų komisijos (C.A.E.) – Mario Miccoli (Italija).

Lietuvos notarų rūmai atstovu Europos reikalų komisijoje antrai 2008-2010 m. kadencijai paskyrė Lietuvos notarų rūmų viceprezidentą Marių Stračkaitį.

UINL notariatų narių atstovai taip pat vienbalsiai

patvirtino darbo grupių ir tarpkontinentinių komisijų pirmininkus:

- Tarptautinio notarų bendradarbiavimo komisijos (C.C.N.I.) – Jean Paul Decorps (Prancūzija);
- Patariamiosios komisijos – Andre Schwachtgen (Liuksemburgas);
- Kongresų temų komisijos – Salvador Torres Escamez (Ispanija);
- Notarų socialinės apsaugos komisijos – Paolo Pedrazzoli (Italija);
- Žmogaus teisių komisijos – Alain Morkau (Prancūzija);
- Notarų deontologijos komisijos – Jean Celestin Zoure (Burkina Fasa).

Kitas visuotinio UINL notarų rūmų narių susirinkimas vyks 2008 m. lapkričio mėnesį Kvebeko provincijoje (Kanada).

Vadovaujantis UINL Statutu, kartu su paskutiniu notarų rūmų narių visuotiniu susirinkimu šioje kadencijoje 2007 m. spalio 3 - 6 d. Madride taip pat vyko ir jubiliejinis, jau 25-asis Tarptautinis notarų kongresas, kuriame dalyvavo net 27 notari iš Lietuvos. 25-ojo Tarptautinio notarų kongreso pagrindinė tema ir leitmotyvas – „Notariatas – pasaulinė institucija“. Kongrese notari diskutavo šiomis temomis:

I. Notaro patvirtintas dokumentas – visuomenės vystymosi dokumentas.

II. Notariato veikla kaimo ir miesto vietovėse.

Kaip buvo nuspręsta kongreso išvakarėse vykusiame visuotiniame UINL notarų rūmų narių susirinkime, vadovaujantis UINL Statutu, kitas, 26-asis, Tarptautinis notarų kongresas vyks 2010 m. rudenį kartu su paskutiniu visuotiniu UINL notarų rūmų narių susirinkimu 2008 - 2010 m. kadencijoje Maroke.

Daugiau informacijos:

www.uinl.org ir www.congresouinl.es

Informaciją paruošė Lietuvos notarų rūmų patarėja teisės ir tarptautinių santykių klausimais Laura Gumuliauskienė

PASAULINIS NOTARŲ KONGRESAS M A D R I D E

2007 m. spalio 3 - 5 d. Madride (Ispanijoje) vyko pasaulinis notarų kongresas, jame Lietuvos notarų rūmams atstovavo prezidentė Daiva Lukaševičiūtė. 25-ajame Tarptautiniame notarų kongrese, kurio pagrindinė tema ir leitmotyvas buvo „Notariatas – pasaulinė institucija“, dalyvavo ir 27 Lietuvos notariai bei notarės.

Madrido kongrese ypač aktualiomis notariato temomis kalbėjo visas būrys garbių svečių. Viso pasaulio notarus sveikino Madrido autonomijos prezidentė, Ispanijos lotyniškojo notariato prezidentas, Ispanijos Karalystės teisingumo ministras, taip pat Ispanijos princas Felipas de Borbon su žmona princese Leticija Ortiz.

Ispanijos Princas F. de Borbon teigė neabejojantis svarbiu notaro vaidmeniu tiek šiuolaikinėje visuomenėje, tiek ekonomikoje. „Dar iš Romėnų teisės kildinama notaro pareiga - teisėtumo kontrolė, t.y. preventyvi teisės funkcija. Notaras – tai svarbiausias valstybės instrumentas, užtikrinantis, kad būtų laikomasi įstatymų,“ – pasaulinio notarų kongreso metu sakė Ispanijos Princas F. de Borbon.

„RAGANŲ IR BURTININKŲ PUOTA“

2007 m. rugpjūčio 25 d. pajūryje notarai persirengė raganomis ir burtininkais.

Nuotraukose: Lietuvos notarės ir notarai Klaipėdos suvažiavimo „Draugauti – patvirtinta įstatymu“ metu.

